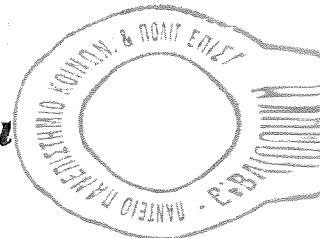

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

**Κίνα: Θαύμα ή Απειλή;
Μία νεορεαλιστική προσέγγιση**

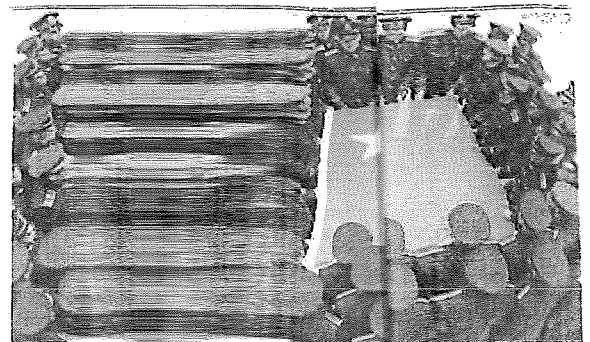

Μεταπτυχιακού
Κατεύθυνση Διεθνών Σπουδών

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Κατερίνου

M063

Επιβλέπων καθηγητής: Καραλήτρου

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

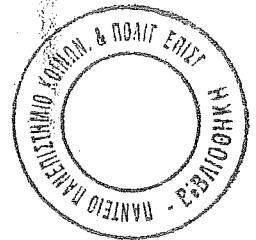
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

Αριθμός Πρωτοκόλλου 199
Λήφθη ην 10-5-2011

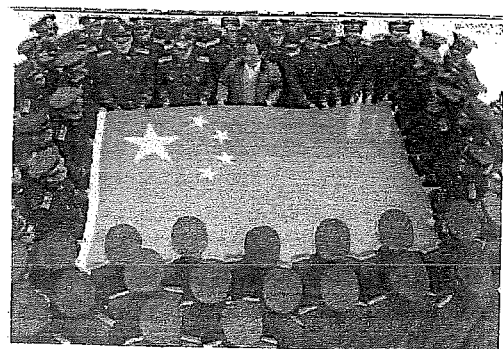
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

***Κίνα: Θάυμα ή Απειλή;
Μία νεορεαλιστική προσέγγιση***

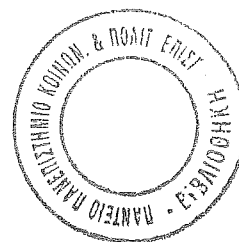

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Κατεύθυνση Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας
Δ' Εξάμηνο Φοίτησης
Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Κατερίνα Χατζημιχαηλίδου
Α.Μ.Φ.: 1209 Μ063
Επιβλέπων καθηγητής: Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σελ. 3
Κεφ. 1: Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί-Θεωρητικές Τοποθετήσεις.....	σελ. 6
Κεφ. 2: Οι στόχοι του «κίτρινου δράκοντα» και η αναζήτηση υψηλής στρατηγικής.....	σελ. 12
Κεφ. 3: Το ζήτημα της οικονομικής ισχύος.....	σελ. 23
3α: Το ιστορικό υπόβαθρο της οικονομικής ισχύος.....	σελ. 24
3β: Η οικονομική ισχύς προκαλεί ανισορροπίες.....	σελ. 29
Κεφ. 4: Η στρατιωτική ισχύς της Κίνας.....	σελ. 42
Κεφ. 5: Το περιβάλλον ενός κράτους ως παράγοντας που επηρεάζει την αλλαγή.....	σελ. 54
5α: Η εξωτερική πολιτική της Κίνας στο υποσύστημά της.....	σελ. 55
5β: Η Κίνα σε σχέση με το διεθνές σύστημα.....	σελ. 64
Κεφ. 6: «Ο γίγαντας με τα πήλινα πόδια»;	σελ. 72
Επίλογος.....	σελ. 88
Βιβλιογραφία.....	σελ. 92
Παράρτημα.....	σελ. 99

Κίνα: Θαύμα ή Απειλή;

Εισαγωγή

Η άνοδος της κινεζικής ισχύος στο διεθνές σύστημα κρατών έχει προκαλέσει το εύλογο ενδιαφέρον των αναλυτών διαφόρων τομέων των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Πρόκειται για μία τεράστια χώρα, σε μέγεθος ηπείρου, με το μεγαλύτερο πληθυσμό στον κόσμο, με ένα αυταρχικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο όμως έδειξε μία πρωτόγνωρη σε μέγεθος επιτυχία στο οικονομικό πεδίο ακολουθώντας ένα ιδιότυπο μείγμα οικονομίας της αγοράς και κρατικής παρέμβασης.

Αυτό το «οικονομικό θαύμα» δεν ήταν δυνατόν να αφήσει αδιάφορους τους αναλυτές διεθνών σχέσεων. Η άνοδος της οικονομικής ισχύος ενός κράτους επιτρέπει βελτίωση των στρατιωτικών ικανοτήτων, αύξηση του γεωπολιτικού ενδιαφέροντος για μακρινά σημεία του ορίζοντα, σύναψη οικονομικών συμφωνιών που συχνά αγγίζουν τα όρια της υποτέλειας άλλων δρώντων και μεγαλύτερη ευχέρεια στην προβολή της κουλτούρας του παγκοσμίως (ήπια ισχύς). Εάν μάλιστα όλα τα ανωτέρω συνδυαστούν με μία ισχυρή κρατική καθοδήγηση μίας απρόβλεπτης συντηρητικής ηγεσίας που όλο και περισσότερο αξιώνει το σεβασμό στο εξωτερικό και επιχειρεί να διατηρήσει την ενότητα στο εσωτερικό κυρίως δια της συντήρησης ενός ενοποιητικού εθνικιστικού μοντέλου, τότε υφίσταται δυνητικός κίνδυνος για τη διατήρηση του συστήματος. Η Κίνα συγκεντρώνει όλα αυτά τα στοιχεία, γεγονός που την καθιστά δυνητική απειλή για τη σταθερότητα του μονοπολικού –προς το παρόν– διεθνούς συστήματος, όπου από τη δεκαετία του 1990 κυριαρχεί μία υπερδύναμη, οι ΗΠΑ.

Η παρούσα μελέτη θα επιχειρήσει μία ισορροπημένη συζήτηση σχετικά με το εάν η Κίνα αυτή τη στιγμή αποτελεί περισσότερο ή λιγότερο θαύμα ή απειλή για το διεθνές σύστημα και τη διεθνή τάξη που το διέπει. Προκειμένου να απαντηθεί αυτό ερώτημα, θεωρείται αναγκαίο να σκιαγραφηθεί η υψηλή στρατηγική της ασιατικής χώρας. Έτσι, θα μας επιτραπεί να δούμε τους στόχους και τα μέσα που διαθέτει η χώρα για την επίτευξή τους. Η προσέγγιση αυτή θα μας επιτρέψει να απαντήσουμε στο εάν η Κίνα συνιστά απειλή, πρώτον, στο επίπεδο των προθέσεων και, δεύτερον, στο επίπεδο των ικανοτήτων.

Όπως θα διαπιστώσουμε, οι στόχοι που θέτει η κινεζική ηγεσία δείχνουν να στοχεύουν στην οικονομική ευημερία, την εθνική ενότητα και ασφάλεια και στη διατήρηση του καθεστώτος. Αυτοί οι στόχοι δεν μαρτυρούν επεκτατική δύναμη που επιχειρεί να προκαλέσει συστημική αλλαγή, δηλαδή αλλαγή στην ηγεσία του διεθνούς συστήματος. Αν και το τελευταίο διάστημα, παρατηρήθηκε μία δυσανάλογη επιθετικότητα στη συμπεριφορά της έναντι χωρών του υποσυστήματος της Ανατολικής Ασίας, εντούτοις αυτή η συμπεριφορά δεν πήρε ένοπλη τροπή και αναδεικνύει μία διαμάχη διαφόρων τάσεων στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι μπορεί μεν τα πράγματα να γίνουν πιο επιθετικά από εδώ και πέρα, μπορεί όμως να συνιστά και μεταβατικές προσπάθειες αναζήτησης συνεκτικής υψηλής στρατηγικής.

Οι προθέσεις της Κίνας και μάλιστα εκτός της περιφέρειάς της δεν φαίνονται καθόλου επιθετικές. Μήπως όμως είναι και οι ικανότητες που καθορίζουν τις προθέσεις; Σε αυτό θα επιχειρήσουν να απαντήσουν τα επόμενα κεφάλαια, τα οποία θα αναφερθούν στην οικονομική και τη στρατιωτική ισχύ.

Πρώτον, θα αναλυθεί η οικονομική ισχύς, η αιχμή του δόρατος της κινεζικής ισχύος. Για μία ακόμα φορά θα αποδείξουμε ότι η Κίνα έχει συντελέσει ένα θαύμα, μία οικονομική ανάπτυξη σχεδόν αδιάλειπτα επί τριάντα χρόνια που αγγίζει το 10% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο. Ωστόσο, η ανάγκη να διατηρήσει αυτήν την ανάπτυξη προκαλεί παρενέργειες στο διεθνές οικονομικό σύστημα και ανισότητες στο εσωτερικό. Οι παγκόσμιες ανισορροπίες ήδη δημιουργούν εμπορικούς και νομισματικούς πολέμους, ενώ οι ανισότητες στο εσωτερικό προκαλούν λαϊκή δυσανεμία ιδίως στην επαρχία και απειλούν την επιβίωση του κομμουνιστικού κόμματος. Εάν το κόμμα δεν διατηρήσει την εσωτερική νομιμοποίηση, αναμένεται αστάθεια με απρόβλεπτες συνέπειες για το διεθνές σύστημα. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν αναμένεται προς το παρόν.

Δεύτερον, θα παρουσιαστεί η στρατιωτική ισχύς. Η Κίνα εκσυγχρονίζει το στρατό της χωρίς να αποτελεί απειλή αλλά ούτε και θαύμα από άποψης στρατιωτικών ικανοτήτων για το διεθνές σύστημα. Οι στόχοι της είναι περιορισμένοι στο εσωτερικό και στην περιφέρειά της. Αναμένεται να ασκήσει πιέσεις κυρίως στην περιφέρειά της και όπου αισθάνεται ότι θίγονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα (π.χ. Ταϊβάν), αλλά προς το παρόν πόλεμος ευρείας κλίμακας δεν αναμένεται και μάλιστα για όσο υπάρχει σίγουρη και εκδηλωμένη αμερικανική στρατιωτική παρουσία στο υποσύστημα της Ανατολικής Ασίας.

Στο πλαίσιο αυτό και δεδομένου ότι οι αλλαγές στη διεθνή πολιτική δεν εξαρτώνται μόνο από τις ικανότητες των δρώντων αλλά και από τη δομή του συστήματος, θα επιχειρηθεί μία παρουσίαση του υποσυστήματος δράσης και ενδιαφέροντος της Κίνας, αυτού της Ασίας-Ειρηνικού. Πρόκειται για ένα σύστημα που προσομοιάζει σε αυτό της ισορροπίας ισχύος του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη. Σε αυτό το σύστημα η αύξηση της ισχύος της Κίνας συνιστά δυνητική απειλή ηγεμονίας. Τα «διλήμματα ασφάλειας» που προκαλεί η μεγάλη άνοδος της αναγκάζουν τα κράτη της περιοχής, πρώτον, να επιδίδονται σε κούρσα εξοπλισμών και, δεύτερον, να αναζητούν τη σιγουριά της ομπρέλας ενός εξωτερικού εξισορροπητή, μίας δύναμης ισχυρής να θέσει περιορισμούς στις ηγεμονικές βλέψεις ενός δυνητικού ηγεμόνα.

Στη συνέχεια θα αναλυθεί το διεθνές σύστημα, όπου σε αντίθεση με τον πολυπολισμό της περιφέρειας, επικρατεί προς το παρόν μία μονοπολική δομή (κατανομή ισχύος) με επικεφαλής την υπερδύναμη των ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ διαθέτουν ακόμα τη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, τον ισχυρότερο και ποιοτικότερο στρατό, ενώ έχουν δημιουργήσει δίκτυα σταθερών συμμαχιών και ένα διεθνές θεσμικό πλαίσιο βασισμένο στα ιδεώδη τους. Όποια άλλη δύναμη επιχειρήσει να απειλήσει το διεθνές σύστημα δια συστημικής αλλαγής οφείλει αφενός να ξεπεράσει την αμερικανική ισχύ και αφετέρου να διαθέτει μία βιώσιμη εναλλακτική θεσμική και ιδεολογική αντιπρόταση ικανή να στρέψει τους συμμάχους της υπερδύναμης προς τη δική της κατεύθυνση. Προς το παρόν, η Κίνα δεν πληρεί αυτές τις προϋποθέσεις.

Τέλος, θα επιχειρηθεί μία σύνοψη των λόγων για τους οποίους δεν αναμένεται η Κίνα να κατορθώσει να απειλήσει το διεθνές σύστημα. Πρόκειται κυρίως για μία σειρά εσωτερικών προβλημάτων, στα οποία η Κίνα θα χρειαστεί να δώσει έμφαση ειδάλλως το καθεστώς θα αντιμετωπίσει προβλήματα επιβίωσης. Σε αυτό το σημείο θα συμπληρωθούν και κενά από άλλα σημεία της μελέτης. Σκοπός είναι να αποδειχθεί ότι, αν και η Κίνα κατά το παρελθόν επέδειξε αξιοσημείωτη ικανότητα να κινητοποιεί τον πληθυσμό προς την επίτευξη ενός σκοπού, οι εσωτερικές ανισορροπίες που προκαλούνται ως παρενέργειες της ταχείας ανάπτυξης δεν πείθουν μεγάλα στρώματα του λαού, όπως είναι τα 800 εκατομμύρια χωρικοί για τα οφέλη που θα έχουν από το εγχείρημα της διεθνούς πολιτικής αλλαγής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί αμφιβολίες για το εάν οι εσωτερικοί παράγοντες της Κίνας τής επιτρέπουν να αποτελέσει απειλή.

Όπως ελπίζουμε να γίνει αντιληπτό από όλη τη μελέτη, η Κίνα αποτελεί αναδυόμενη χώρα που δεν θα απειλήσει το διεθνές σύστημα από πρόθεση προς το

παρόν. Η μεγαλύτερη απειλή προέρχεται από την ανάγκη της να διατηρήσει την εσωτερική ενότητα. Μόνο αυτό θα επιτρέψει στο κόμμα να διατηρηθεί στην εξουσία. Αυτή η ενότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο δια της εξασφάλισης της οικονομικής ευημερίας, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από μία διαρκή οικονομική ανάπτυξη. Αυτή η ανάγκη για αδιάλειπτη ανάπτυξη προκαλεί ανισορροπίες στο διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα. Αυτή είναι η μεγαλύτερη απειλή που συνιστά η Κίνα σήμερα και κατά την άποψή μας είναι ακούσια. Μόνο εάν εξευρεθεί ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης –για παράδειγμα με έμφαση στην εσωτερική ζήτηση– θα μπορούσαν οι ανισορροπίες να εξαλειφθούν. Ωστόσο, και αυτό απαιτεί ενίσχυση του βιοτικού επιπέδου που δια του παρόντος μοντέλου μπορεί να εξασφαλιστεί.

Από την άλλη πλευρά, η αύξηση της ισχύος της Κίνας αποτελεί απειλή για το υποσύστημά της. Στο βαθμό που η υπο-συστημική αστάθεια εκδηλωθεί ένοπλα και αναγκάσει σε εμπλοκή την υπερδύναμη του διεθνούς συστήματος η υπο-συστημική αστάθεια θα γίνει συστημική. Αλλά αυτό το σενάριο δεν φαίνεται πιθανό στο εγγύς μέλλον.

Σε κάθε περίπτωση, η ανά χείρας ανάλυση επιχείρησε να απαντήσει στο ερώτημα που έθεσε από όσο το δυνατόν πιο σφαιρική σκοπιά. Για το λόγο αυτό γίνεται αναφορά σε πολλά ποσοτικά στοιχεία που ελπίζουμε να μην κουράσουν τον αναγνώστη, αλλά να του παράσχουν ορισμένα «κλειδιά» κατανόησης. Το φαινόμενο βεβαίως είναι ευρύτατο και αδύνατο να καλυφθεί στα πλαίσια μίας και μόνο μελέτης. Η μελέτη μας χρησιμοποιεί πολλά θεωρητικά εργαλεία του πολιτικού ρεαλισμού και κυρίως του νεορεαλισμού με κεντρικό άξονα την ανάλυση του Robert Gilpin περί των παραγόντων που οδηγούν σε διεθνή πολιτική αλλαγή¹. Έτσι, επιχειρείται μία ρεαλιστική-νεορεαλιστική απάντηση στο ερώτημα «Κίνα: Θαύμα ή Απειλή;».

Κεφ. 1: Εννοιολογικοί προσδιορισμοί-Θεωρητικές Τοποθετήσεις

Προκειμένου να γίνουν απόλυτα σαφή τα επιχειρήματα της παρούσας μελέτης, κρίνεται σκόπιμο να προσδιοριστούν οι όροι που θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης, έτσι ώστε ο αναγνώστης και ο γράφων να έχουν κοινά σημεία αναφοράς.

¹ Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006 (β' έκδοση), κεφάλαιο 2, σελ. 97-185.

Καταρχάς, η βασική μας κατευθυντήρια γραμμή θα είναι ο πολιτικός ρεαλισμός. Στο πλαίσιο αυτό θα θεωρήσουμε τα κράτη ως τους βασικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος κρατών. Δεν θα εξετάσουμε για παράδειγμα το ρόλο που μπορεί να διαδραματίζουν οι διεθνείς οργανισμοί.

Για το «διεθνές σύστημα» θα χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που παραθέτει ο Robert Gilpin, σύμφωνα με τον οποίο πρόκειται για «ένα σύνολο διαφορετικών οντοτήτων που ενώνονται μέσω τακτικής αλληλεπίδρασης, σύμφωνα με μία μορφή ελέγχου ή διακυβέρνησης»² σε διεθνές επίπεδο. Όπως προείπαμε, οι οντότητες που θα εξετάσουμε είναι τα κράτη. Η τακτική αλληλεπίδραση περιλαμβάνει κάθε είδους σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των κρατών, δηλαδή σε πολιτικό, οικονομικό, διπλωματικό, στρατιωτικό επίπεδο. Η μορφή ελέγχου ή διακυβέρνησης που θα δεχτούμε ότι επικρατεί στο διεθνές σύστημα θα είναι η διεθνής αναρχία³, η απουσία δηλαδή μίας υπεράνω των κρατών επίσημης κυβέρνησης.

Οι οντότητες-κράτη σε αυτό το άναρχο διεθνές περιβάλλον χρησιμοποιούν τις ικανότητές τους, προκειμένου να επιβιώσουν και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. «Κλειδί» για την επιτυχία τους αποτελεί η σχετική ισχύς τους.

Με τον όρο ισχύ θα παραθέσουμε αυτό που ο Hans Morgenthau είχε περιγράψει ως την ικανότητα ενός δρώντα να ελέγχει το μυαλό και τις ενέργειες άλλων δρώντων. Η πολιτική ισχύς συνίσταται στην ψυχολογική σχέση και επιτρέπει σε όποιον την ασκεί να ελέγχει ορισμένες πράξεις αυτού που εξουσιάζει επηρεάζοντας το μυαλό του. Ο τελευταίος υποκύπτει είτε επειδή φοβάται είτε επειδή επωφελείται είτε επειδή σέβεται ή αγαπά τον πρώτο. Έτσι, ο πολιτικός αντικειμενικός σκοπός των στρατιωτικών προετοιμασιών είναι η αποτροπή κάποιου από το να μας επιτεθεί, επειδή αυτό θα είχε ρίσκο για εκείνον. Στη διεθνή πολιτική, η στρατιωτική ισχύς ως απειλή ή πραγματικότητα είναι ο πιο σημαντικός υλικός παράγοντας της πολιτικής ισχύος ενός κράτους. Η διαπάλη για ισχύ είναι πανανθρώπινη και διαχρονική. Εάν η επιθυμία για ισχύ δεν εγκαταλειφθεί παντού στον κόσμο, όσοι την εγκαταλείψουν θα γίνουν θύματα της ισχύος των άλλων⁴.

Η οικονομική ισχύς θα οριστεί ως η δυνατότητα του κράτους να επιτύχει τους στόχους του με οικονομικά μέσα. Στο πλαίσιο αυτό θα δοθεί έμφαση στο ΑΕΠ ως

² Gilpin 2006, σελ. 59-60.

³ Hedley Bull, *Αναρχη Κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.

⁴ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Boston Mass: Mcgrow Hill, c1993, κεφ. 3.

βασικού δείκτη μέτρησης της οικονομικής ισχύος αλλά και στην τεχνολογία, την έρευνα και ανάπτυξη, την κατανάλωση ενέργειας και το ανθρώπινο δυναμικό. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της Κίνας μπορούν να διατηρήσουν ή να επιβραδύνουν το ρυθμό αύξησης της οικονομικής ισχύος. Για το λόγο αυτό θα γίνει αναφορά σε επιμέρους θέματα του οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης της Κίνας, ώστε να φανερωθούν τα όρια της οικονομικής ισχύος της και συνεπακόλουθα, τα όρια της απειλής που μπορεί αυτή η ισχύς να συνιστά.

Γιατί όμως κάποια κράτη έχουν την ικανότητα να ελέγχουν ενώ άλλα όχι; Λόγω της άνιση κατανομής ισχύος που επιφυλάσσει για αυτά το άναρχο διακρατικό σύστημα. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης για παράδειγμα θα υποστηρίξουμε ότι η Κίνα αναπτύσσεται ταχύτερα από τις γειτονικές της χώρες, γεγονός που δημιουργεί το λεγόμενο «δίλημμα ασφάλειας»⁵, μία απειλή ενάντια στην ασφάλεια των υπολοίπων δρώντων, μία απειλή για την ανεξαρτησία τους. Σε αυτό το σύστημα που περικλείεται στο διεθνές σύστημα και αποτελείται από τα κράτη της ανατολικοασιατικής περιφέρειας ένας μόνο παράγοντας είναι σε θέση να περιορίσει τις βλέψεις της Κίνας, οι ΗΠΑ.

Η παρούσα μελέτη θα υποστηρίξει ότι υπάρχει διαφορετική μορφή ελέγχου μεταξύ των δύο συστημάτων, του διεθνούς και του περιφερειακού. Το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται από μία ηγεμονική δομή, όπου η αμερικανική υπερδύναμη από τη δεκαετία του 1990 κυριαρχεί επί των υπολοίπων κρατών με όρους ισχύος και κυρίως στρατιωτικής. Από τη στρατιωτική της υπεροχή προήλθε η οικονομική υπεροχή, η εξάπλωση των αξιών και της κουλτούρας της καθώς και το πλέγμα συμμαχιών της. Από την άλλη πλευρά, στο υποσύστημα Ασίας-Ειρηνικού επικρατεί μία δομή ισορροπίας ισχύος. Πολλά κράτη ή πόλοι εξισορροπούν το ένα το άλλο με σκοπό να εξασφαλίσουν ότι κανένα κράτος δεν θα ηγεμονεύσει. Στο παρόν υποσύστημα η Κίνα αναδεικνύεται στην πιο ισχυρή δύναμη. Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ που στήριζαν στο στρατό την επικράτησή τους⁶, η Κίνα επιχειρεί να στηρίξει στην οικονομία της το στρατό της και την εξάπλωση των ιδεωδών της. Επειδή το σύστημα είναι πολυπολικό τα υπόλοιπα κράτη επιδιώκουν είτε την αντικινηζική συσπείρωση είτε τη συμμαχία με την ισχυρή υπερδύναμη, ώστε να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία

⁵ Βλ. ενδεικτικά και Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", στο Michael Brown (επιμ.), *Ethnic Conflict and International Security*, New Jersey: Princeton University Press, 1993, σελ. 103-143.

⁶ Αυτό συνέβη κυρίως από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ΗΠΑ από τα τέλη του 19^{ου} έως και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα στήριξαν την ανάπτυξή τους στη βιομηχανία τους, όπως η Κίνα του σήμερα.

τους. Οι ΗΠΑ εξισορροπούν το υπο-σύστημα χωρίς να είναι κομμάτι του, λειτουργούν δηλαδή ως «εξωτερικός εξισορροπητής».

Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, το πολυπολικό σύστημα δεν διαθέτει τα στοιχεία σταθερότητας ενός διπολικού⁷, το οποίο ωστόσο κατέρρευσε. Προσπαθώντας να διαγνώσουμε εάν η δομή του συστήματος, περιφερειακού ή διεθνούς, μπορεί να επιτρέψει στην Κίνα να επιχειρήσει συστημική αλλαγή θα αντλήσουμε από την άποψη του Robert Gilpin. Σύμφωνα με αυτή, κάθε συστημική δομή, δηλαδή κάθε είδος κατανομής ισχύος μεταξύ των κρατών ενέχει αστάθεια. Επειδή μάλιστα η ισχύς δεν είναι έννοια στατική, η άνιση ανάπτυξη της ισχύος μεταξύ των κρατών μπορεί να οδηγήσει σε απειλή, «δίλημμα ασφάλειας» και εντέλει συστημική αλλαγή. Προϋπόθεση για συστημική αλλαγή είναι μία τέτοιας έκτασης ανακατανομή ισχύος που μειώνει το κόστος της επιχειρούμενης αλλαγής δίνοντας σε κάποιον δρώντα το κίνητρο να την επιδιώξει⁸.

Στην περίπτωση της Κίνας παρατηρείται μία εκπληκτική οικονομική ανάπτυξη, σημάδι αύξησης της οικονομικής ισχύος, η οποία είναι σε θέση θεωρητικά να της επιτρέψει να επιδιώξει συστημική αλλαγή στην περιφέρεια, γεγονός που δημιουργεί παραστάσεις απειλής σύγκρουσης. Ωστόσο, το υποσύστημα της Ασίας-Ειρηνικού ρέπει προς τον πολυπολισμό και επιδεικνύει αξιοσημείωτη σταθερότητα που μας θυμίζει το ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος του 19^{ου} αιώνα. Πραγματοποιούνται συμμαχίες, αλλαγές στρατοπέδων και αντιγεμονικοί συνασπισμοί. Παλιοί αντίπαλοι, όπως το Βιετνάμ και οι ΗΠΑ, αναπτύσσουν συμμαχίες απέναντι στην κινεζική απειλή ηγεμονίας⁹. Οι συσπειρώσεις και η ύπαρξη του εξωτερικού εξισορροπητή αυξάνουν το κόστος της επιδίωξης συστημικής αλλαγής με αποτέλεσμα να παρεμποδίζουν την Κίνα να την επιδιώξει τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον. Στο απώτερο μέλλον, τίποτα δεν αποκλείει η Κίνα να αυξήσει τόσο πολύ την ισχύ της που σε συνδυασμό με τη σχετική παρακμή της αμερικανικής ισχύος να είναι σε θέση να επιδιώξει περιφερειακή συστημική αλλαγή.

Με αυτά τα μέχρι στιγμής απαραίτητα δεδομένα, ερχόμαστε να ορίσουμε τα συστατικά στοιχεία του ερωτήματος της παρούσας μελέτης: «Κίνα: Θαύμα ή Απειλή;». Θαύμα βεβαίως, όπως γίνεται αντιληπτό, είναι μία άνευ προηγουμένου

⁷ Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.

⁸ Gilpin 2006, σελ. 165-169.

⁹ Richard Weitz, "Nervous Neighbors: China Finds a Sphere of Influence", *World Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος 2011, <http://www.worldaffairsjournal.org/articles/2011-MarApr/full-Weitz-MA-2011.html> (ημερομηνία πρόσβασης 12/04/2011).

πρόοδος σε κάποιον συγκεκριμένο τομέα που καθιστά την Κίνα τόσο ξεχωριστή αλλά και αξιοπρόσεκτη στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Για παράδειγμα, θαύμα αποτελεί η οικονομική της ισχύς, επειδή συντελέστηκε με έναν πρωτόγνωρο συνδυασμό κρατικής παρέμβασης και όρων της αγοράς. Αποτελεί θαύμα, επειδή κατόρθωσε να επιτύχει ρυθμούς ανάπτυξης αδιάλειπτα επί τριάντα χρόνια της τάξης το 10% περίπου του ΑΕΠ και επειδή ανέβασε την κινεζική οικονομία στη δεύτερη θέση των ισχυρότερων οικονομιών παγκοσμίως. Τα χαρακτηριστικά του οικονομικού μοντέλου της Κίνας θα αναλυθούν σε επόμενα κεφάλαια, προκειμένου να σκιαγραφηθούν τα στοιχεία που μπορούν να ευνοήσουν την οικονομική ισχύ (π.χ. η τεχνολογική ανάπτυξη) και άλλα που μπορεί να αποτελέσουν τροχοπέδη (π.χ. εκτεταμένος αγροτικός τομέας). Η έμφαση στην οικονομική ισχύ της Κίνας αντλεί την έμπνευσή της και από το επιχείρημα του John Mearsheimer που θεωρεί ότι μόνο εάν διατηρήσει τη ρωμαλέα ανάπτυξή της η Κίνα θα κατορθώσει να εξελιχθεί σε μεγάλη (περιφερειακή προς το παρόν) δύναμη¹⁰. Για τον Mearsheimer βέβαια η οικονομική ισχύς έχει σημασία κυρίως ως μέσο οικοδόμησης στρατιωτικής ισχύος. Η παρούσα μελέτη θα της αποδώσει πιο αυθύπαρκτη οντότητα. Η οικονομική ισχύς της Κίνας για παράδειγμα μπορεί να της επιτρέψει να αγοράσει το χρέος μίας μικρής χώρας ή να προκαλέσει μεγάλες ανισορροπίες στο διεθνές νομισματικό και εμπορικό σύστημα.

Ως «απειλή» για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης θα ορίσουμε κυρίως τη λεγόμενη «συστημική αλλαγή», δηλαδή μία αλλαγή στην ηγεσία του παρόντος συστήματος και μάλιστα με βίαιο και απότομο τρόπο, επί παραδείγματι με πόλεμο. Βεβαίως, μπορεί κατά την ώρα να ορίσουμε και την ελάχιστη απειλή ως απειλή για την ασφάλεια άλλων δρώντων λόγω της σταδιακής ανόδου της Κίνας. Όπως θα μας δείξουν οι στόχοι της όταν αναλύουμε την υψηλή της στρατηγική, η Κίνα δεν έχει την πρόθεση να αλλάξει το διεθνές σύστημα. Όπως θα μας δείξουν οι ικανότητές της, όταν αναλύσουμε τις πηγές ισχύος της (κυρίως την οικονομική και τη στρατιωτική), θα διαπιστώσουμε ότι πάλι δεν είναι σε θέση να απειλήσει την ηγεσία του διεθνούς συστήματος. Στην ηγεσία βρίσκονται οι ΗΠΑ με δυνατότητα υπερπόντιας προβολής στρατιωτικής ισχύος, με ισχυρό πλέγμα συμμαχιών και με τη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως, τουλάχιστον προς το παρόν.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις. Πρώτον, ορίσαμε πολύ στενά την απειλή. Υπάρχουν απόψεις που θέλουν την Κίνα ως βασική

¹⁰ John Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.

αιτία των παγκόσμιων ανισορροπιών να απειλεί με κατάρρευση ολόκληρο το νομισματικό και εμπορικό σύστημα και όχι απλώς την ηγεμονία-ηγεσία του. Παρ' όλα αυτά, εάν δεν υπάρχει σύστημα, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για συστημική αλλαγή. Δεν υπάρχει όμως κανένα ορθολογικό κίνητρο που θα μπορούσε να θέλξει την Κίνα να καταστρέψει το οικονομικό σύστημα ή να αποζητήσει την ηγεμονία του. Καταρχάς, ο μεγαλύτερος εξαγωγέας και ένας εκ των μεγαλύτερων αποδεκτών Άμεσων Διεθνών Επενδύσεων –που μάλιστα βρίσκεται μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών- δεν έχει κίνητρο να καταστρέψει τους αγοραστές των προϊόντων του ή τους ξένους επενδυτές του. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα δεν έχει κίνητρο να αποζητήσει την ηγεμονία του συστήματος. Όταν θα αναφερθούμε στην υψηλή της στρατηγική, θα τονίσουμε ότι οι στόχοι της είναι συντηρητικοί και περιορισμένοι στην περιφέρειά της. Παράλληλα, γνωρίζει και η ίδια ότι η ηγεμονία του συστήματος δεν συνεπάγεται απλώς οφέλη αλλά και υποχρεώσεις¹¹. Σε κάθε περίπτωση, ήδη καταβάλλει μία προσπάθεια να επιλύσει τις ανισορροπίες αυξάνοντας την εσωτερική της ζήτηση. Ωστόσο, το πραγματοποιεί σταδιακά, διότι δεν επιθυμεί να πλήξει την ανάπτυξή της, για παράδειγμα μέσω μίας γενναίας ανατίμησης του γιουάν που θα προκαλέσει πτώση των εξαγωγών της, οι οποίες, όπως θα υποστηρίξουμε, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της οικονομικής της ανάπτυξης και ισχύος.

Δεύτερον, δεν αναφερθήκαμε στο υποσύστημα από την άποψη των στόχων της Κίνας. Εκεί πράγματι το Πεκίνο εμφανίζει μία αυξανόμενη επιθετικότητα. Βεβαίως, πάντα οι μεγάλες δυνάμεις όταν η ισχύς τους αυξάνεται επιδιώκουν να κερδίσουν το σεβασμό, επιδεικνύουν γόητρο ή αλλιώς φήμη ότι είναι ισχυρές¹². Για την Κίνα πιο συγκεκριμένα, υφίσταται και ένα μείγμα εθνικισμού, εμπλοκής νέων δρώντων στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής καθώς και ο φόβος της απονομιμοποίησης του κόμματος με αποτέλεσμα να επιδεικνύεται μία πρωτόγνωρα δυσανάλογη απάντηση στις σχέσεις της με τους γείτονες. Το ζήτημα αυτό θα αναλυθεί στο πρώτο κεφάλαιο και θα αποδείξει ότι μάλλον για το υποσύστημά της η Κίνα αποτελεί απειλή, μπορεί δηλαδή και θέλει να επιδιώξει την ηγετική θέση. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η παρουσία των ΗΠΑ.

Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε ότι το πλαίσιο αυτής την μελέτης αγγίζει και ερμηνεύει το σήμερα και το εγγύς μέλλον πρωτίστως. Πολιτικοί ρεαλιστές, όπως ο

¹¹ Robert Gilpin, *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2002.

¹² Morgenthau c1993, κεφ. 4.

John Mearsheimer, τονίζουν ότι η άνοδος της Κίνας δεν θα είναι καθόλου ειρηνική¹³. Οι ΗΠΑ δεν επιθυμούν να αντιμετωπίζουν ισότιμους ανταγωνιστές και κυρίως προσπαθούν να αποφύγουν να δουν μία δύναμη να αυξάνει τόσο πολύ την ισχύ της, ώστε να είναι σε θέση να ηγεμονεύσει στην γεωστρατηγικά και πλουτοπαραγωγικά σημαντική ευρασιατική ηπειρωτική μάζα¹⁴. Άρα, η υπερβολική άνοδος της Κίνας, ασχέτως εάν θα την οδηγήσει να επιδιώξει συστημική αλλαγή, δεν προεξοφλεί τον τρόπο δράσης της μέχρι στιγμής υπερδύναμης του διεθνούς συστήματος. Βεβαίως, χρειάζεται εδώ να τονίσουμε ότι η μελέτη δεν επεκτείνεται στους τρόπους με τους οποίους θα επιδιωχθεί η διεθνής ή περιφερειακή πολιτική αλλαγή. Με άλλα λόγια, εμείς εξετάζουμε το εάν θα επιδιώξει η Κίνα να απειλήσει να αποκτήσει την ηγεμονία του περιφερειακού ή διεθνούς συστήματος και όχι το εάν θα επιλέξει πόλεμο ή ειρηνική μετάβαση για να το κατορθώσει. Ωστόσο, όπως τώρα έτσι και σε ορισμένα άλλα σημεία της μελέτης θα υπάρξουν κάποια σχόλια επί του θέματος. Αυτό που πάντως αξίζει να τονίσουμε είναι ότι προτού καν στοιχειοθετηθεί απειλή από πλευράς Κίνας για συστημική αλλαγή, η αμερικανική πρόθεση και ισχύς είναι σε θέση να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για το δυνητικό εγχείρημα του Πεκίνου.

Κεφ. 2: Οι στόχοι του «κίτρινου δράκοντα» και η αναζήτηση υψηλής στρατηγικής

Το κίτρινο αποτελούσε το χρώμα των αυτοκρατόρων της Κίνας. Ο δράκος, όπως συνέβαινε σε όλους τους μύθους ανατολικής κυρίως προέλευσης, έτσι και στην Κίνα αποτελούσε σύμβολο ισχύος. Ο κίτρινος δράκων ήταν λοιπόν ένα αυτοκρατορικό σύμβολο που κοσμούσε τα λάβαρα των δυναστειών της αρχαίας και μεσαιωνικής Κίνας αποκαλύπτοντας την ισχύ και το γόητρο των Κινέζων αυτοκρατόρων.

Ένας «κίτρινος δράκων» που ρουφά ενέργεια και ξεφυσά μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα είναι σήμερα η γιγάντια Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ή απλούστερα η Κίνα. Πολλοί διεθνολόγοι και μη ειδικοί του χώρου αναρωτιούνται για

¹³ John Mearsheimer, "The Rise of China will not be peaceful at all", *The Australian*, 18 Νοεμβρίου 2005, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0014.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 20/04/2011).

¹⁴ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο Διεθνές Σύστημα: Οι προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1999, σελ. 151.

τους στόχους που μπορεί να έχει μία τεράστια σε πληθυσμό και έκταση ασιατική χώρα.

Το 12^ο πενταετές πλάνο (2011-2015) που εγκρίθηκε τον Μάρτιο του 2011 καθιστά ξεκάθαρους τους στόχους του Πεκίνου σε εσωτερικό επίπεδο¹⁵. Είναι βασικό στοιχείο του κεντρικού σχεδιασμού. Τα πενταετή προγράμματα αποτελούν σοβιετικής παράδοσης πολύπλοκα συμπλέγματα στόχων, πολιτικών και οραμάτων που δημιουργεί η κινεζική κυβέρνηση, προκειμένου να χαρτογραφήσει τις προοπτικές και τις επιδιώξεις που πρέπει να θέσει η χώρα για μία πενταετή περίοδο, ώστε να επιτύχει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Οι στόχοι των εν λόγω προγραμμάτων υφίστανται συνεχείς αναθεωρήσεις, ενώ η επιτυχής εφαρμογή τους συναντά μεγάλες δυσκολίες ιδίως σε τοπικό επίπεδο¹⁶. Οι στόχοι που τίθενται ενίοτε επιτυγχάνονται και ενίοτε αγνοούνται. Τα πενταετή πλάνα ξεκίνησαν να διατυπώνονται το 1953 και μεταξύ άλλων προβλέπουν την κατανομή των πόρων μεταξύ διαφορετικών τομέων και βιομηχανιών, ενώ θέτουν και κανόνες για την αναδιανομή.

Ήδη από το 11^ο πενταετές πλάνο υπήρχε μία δόση στροφής από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία προς μία πιο σοσιαλιστική οικονομία της αγοράς. Για το λόγο αυτό η λέξη «πλάνο» αντικαταστάθηκε από τη λέξη «κατευθυντήρια γραμμή». Ωστόσο, το κινεζικό πρόγραμμα ανάπτυξης εξακολουθεί να διαμορφώνεται, να αποφασίζεται και να τίθεται σε εφαρμογή από ένα μονοκομματικό σύστημα δύσκολο να ελεγχθεί από το λαό. Το 12^ο πενταετές πρόγραμμα ακολουθεί την παράδοση των προηγούμενων προγραμμάτων αποσκοπώντας στην ποιοτική ανάπτυξη και την ευημερία. Πρωτεύοντες στόχοι παραμένουν η προστασία του περιβάλλοντος δια της μείωσης των ρύπων, η εξοικονόμηση ενέργειας και ο περιορισμός της εξάρτησης του οικονομικού μοντέλου από το εξωτερικό εμπόριο μέσω της αύξησης της εσωτερικής ζήτησης¹⁷. Πιο συγκεκριμένα δηλώνεται ότι θα πρέπει να αυξηθεί η κατανάλωση μη ορυκτών καυσίμων στο 15% της συνολικής κατανάλωσης. Στο ίδιο πλαίσιο προβλέπεται να επενδυθούν 600 δις δολάρια σε αναπτυσσόμενους τομείς, όπως είναι

¹⁵ Peter Foster, "China's five-year plan: key points", *The Telegraph*, 5 Μαρτίου 2011, <http://www.telegraph.co.uk/finance/china-business/8363275/Chinas-five-year-plan-key-points.html> (ημερομηνία πρόσβασης 06/03/2011).

¹⁶ APCO Worldwide, *China's 12th Five-Year Plan: How it actually works and what's in store for the next five years*, 10 Δεκεμβρίου 2010, http://www.apcoworldwide.com/content/PDFs/Chinas_12th_Five-Year_Plan.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 05/03/2010).

¹⁷ Xinhua News Agency, "Key targets of China's 12th five-year plan", 3 Απριλίου 2011 <http://latestchina.com/article/?rid=31585> (ημερομηνία πρόσβασης 10/04/2011) και Sarah Wang, "What does China's new five-year plan address?", *BBC News*, 3 Μαρτίου 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12639898> (ημερομηνία πρόσβασης 05/03/2011).

η τεχνολογία της πληροφορικής, η καθαρή ενέργεια, η προστασία του περιβάλλοντος και η έρευνα και ανάπτυξη. Η προστασία του περιβάλλοντος κατέστη αναγκαία από τη στιγμή που η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη οδήγησε σε περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο επιχειρείται μία βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, της κοινωνικής προστασίας και μία προσπάθεια αντιμετώπισης των αυξανόμενων ανισοτήτων, όλα αποτελέσματα της ταχείας οικονομικής ανάπτυξης. Για το λόγο αυτό πρόκειται να δοθεί έμφαση στην τόνωση της εσωτερικής ζήτησης, η οποία θα επιχειρηθεί μέσω αυξήσεων των χαμηλών μισθών σε ποσοστό 13% κατά μέσο όρο¹⁸. Βεβαίως, πολλοί αναλυτές αμφιβάλλουν για το εάν πράγματι υφίσταται πολιτική βούληση για την επίτευξη αυτών των στόχων. Όπως πάντως υποστηρίζουν και οι εμπνευστές του προγράμματος, υπάρχει πρόθεση για δημιουργία μίας πιο ώριμης οικονομίας της αγοράς με λιγότερο κράτος, του οποίου οι αρμοδιότητες θα είναι σαφέστερα καθορισμένες και πιο περιορισμένες¹⁹.

Συγκεντρωτικά, αντλώντας και από το προαναφερθέν πενταετές πρόγραμμα οι στόχοι της Κίνας είναι τρεις: η διασφάλιση της κυριαρχίας, της ασφάλειας και της ανάπτυξης. Αυτό που πρέπει να καταστεί σαφές, προκειμένου να διακρίνουμε την υψηλή της στρατηγική είναι ότι η Κίνα θεωρεί αυτούς τους στόχους αξεχώριστους σε επίπεδο εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Όπως είχε τονίσει και ο Dai Bingguo, κρατικός σύμβουλος επί θεμάτων εξωτερικών σχέσεων, τα στρατηγικά συμφέροντα της Κίνας βρίσκονται στο «μονοπάτι της ειρηνικής ανάπτυξης», που μεταφράζεται στην επιδίωξη της αρμονίας και της ανάπτυξης στο εσωτερικό σε συνδυασμό με την επιδίωξη της ειρήνης και της συνεργασίας στο εξωτερικό²⁰. Σε αυτό το πλαίσιο κυριαρχία σημαίνει σταθερότητα της ηγεσίας του ΚΚΚ και του σοσιαλιστικού συστήματος, ασφάλεια σημαίνει εθνική κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και εθνική ενοποίηση, ενώ ανάπτυξη σημαίνει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Για όσο

¹⁸ Bloomberg A.P., «Αυξήθηκε το εμπορικό έλλειμμα της Κίνας», *Καθημερινή*, 11 Μαρτίου 2011, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economyagor_2_11/03/2011_435339 (ημερομηνία πρόσβασης 12/03/2011).

¹⁹ Sarah Wang, «What does China's new five-year plan address», *BBC News*, 3 Μαρτίου 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12639898> (ημερομηνία πρόσβασης 04/03/2011).

²⁰ Susan Lawrence και Thomas Lum, «U.S.-China Relations: Policy Issues», CRS Report for Congress, R41108, 12 Ιανουαρίου 2011, http://assets.opencrs.org/rpts/R41108_20110112.pdf, σελ. 11 (ημερομηνία πρόσβασης 07/03/2011). Βλ. και Bingguo Dai, «Persisting with Taking the Path of Peaceful Development», Review Volume στο «Chinese Communist Party Central Committee's Suggestions on Setting the Twelfth Five Year Plan for the National Economy and Social Development», 6 Δεκεμβρίου 2010, όπως μεταφράστηκε από το Open Source Center. Για το κείμενο στα κινεζικά βλ. http://www.gov.cn/ldhd/2010-12/06/content_1760381.htm.

διάστημα δεν υφίσταται απειλή για την ηγεσία του ΚΚΚ ή την εθνική ενότητα (για παράδειγμα μία απόσχιση της Ταϊβάν) το Πεκίνο αναμένεται να παραμείνει προσκολλημένο στο στόχο της ανάπτυξης, τον οποίο θα θέσει και στο επίκεντρο της εξωτερικής της πολιτικής²¹. Αυτή η στοχοθεσία ως ρητορική φανερώνει ότι η Κίνα δεν έχει πρόθεση να απειλήσει το διεθνές σύστημα. Ωστόσο, δεν μας απαντά στο ερώτημα μέχρι πού είναι σε θέση να φτάσει για την επίτευξη αυτών των εσωτερικών και ειρηνικών σκοπών. Στο σημείο αυτό μπορεί να μας απαντήσει πιο ολοκληρωμένα η υψηλή της στρατηγική. Μιλώντας για (μακροσκοπική) υψηλή στρατηγική ενός κράτους στη διεθνή πολιτική αναφερόμαστε στη χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων ενός κράτους –στρατιωτικών, οικονομικών, διπλωματικών κ.ά.- για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών του σκοπών υπό το πρίσμα του διεθνούς ανταγωνισμού τόσο σε ειρήνη όσο και σε πόλεμο²².

Η αναφορά στους στόχους που θέτει η κινεζική ηγεσία θεωρήθηκε απαραίτητο να προηγηθεί των μέσων που διαθέτει η κινεζική υψηλή στρατηγική, εφόσον κάθε κρατική υψηλή στρατηγική οφείλει να απαντά πρωτίστως στο ερώτημα «ποια είναι τα εθνικά στρατηγικά συμφέροντα» και κατόπιν στο «πώς αυτά θα επιτευχθούν».

Καταρχάς, είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι δεν υφίσταται ένα ενιαίο έγγραφο που να αποτυπώνει συστηματικά τόσο τους στρατηγικούς στόχους όσο και τα μέσα που επιλέγει η Κίνα για να τους επιτύχει. Αυτό πιθανώς οφείλεται στην αδυναμία διαμόρφωσης μία υψηλής στρατηγικής βασισμένης στη συναίνεση λόγω των διαφορετικών απόψεων που επικρατούν στην κινεζική πολιτική ελίτ. Μία μερίδα Κινέζων πολιτικών υπενθυμίζοντας τη ρήση του αρχαίου Κινέζου φιλοσόφου Μένκιου, σύμφωνα με την οποία «κράτος χωρίς εχθρό ή εξωτερική απειλή είναι απολύτως καταδικασμένο», θεωρούν ότι η Κίνα θα πρέπει να βρει έναν εξωτερικό εχθρό και σε αυτόν να εστιάσει, προκειμένου να μην κατηγορηθεί για υπερβολική ηπιότητα στις διεθνείς σχέσεις. Ο ιδανικός αντίπαλος κατά την εν λόγω προσέγγιση είναι οι ΗΠΑ, οι οποίες υποστηρίζουν την Ταϊβάν, είναι σύμμαχος της Ιαπωνίας, προσπαθούν να περικυκλώσουν στρατηγικά την Κίνα και την πέζουν σε διάφορους

²¹ Jisi Wang, "China's Search for a Grand Strategy: A Rising Great Power Finds Its Way", *Foreign Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος 2011, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67470/wang-jisi/chinas-search-for-a-grand-strategy> (ημερομηνία πρόσβασης 03/04/2011).

²² Για τον ορισμό βλ. ενδεικτικά Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη: Από την Αρχαιότητα Έως Σήμερα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 44 και Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος}-11^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2004 (8^η έκδοση), σελ. 13-35.

τομείς, από τη διαμόρφωση της αξίας του γιουνάν μέχρι την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, οι πιο μετριοπαθείς φωνές απορρίπτουν αυτή τη στρατηγική ως πρακτικά ανεφάρμοστη και ουσιαστικά ανορθολογική. Οι ΗΠΑ παραμένουν ο νούμερο ένα εμπορικός εταίρος της Κίνας και η μεγαλύτερη στρατιωτική και οικονομική δύναμη παγκοσμίως.

Η άποψη που φαίνεται όμως να επικρατεί στην κινεζική εξωτερική πολιτική ακολουθεί τη θέση του Deng Xiaoping περί *tao guang yang hui* ή στα ελληνικά περί «διατήρησης ενός χαμηλού προφίλ» στις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η προσέγγιση εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντα μίας αναπτυσσόμενης χώρας και γίνεται πιο ευμενώς αποδεκτή από τη διεθνή κοινότητα. Ωστόσο, αφενός μοιάζει να προτείνει τη στάση αναμονής μέχρι να βρεθεί η κατάλληλη στιγμή, όταν η Κίνα θα διαθέτει επαρκή μέσα για να προωθήσει τα σχέδια μίας μάλλον κρυφής ατζέντας. Αφετέρου, κινδυνεύει να κατηγορηθεί κυρίως στο εσωτερικό ως υπερβολικά ήπια (θυμίζοντας το Σύνδρομο του Μονάχου). Αυτή η πολιτική, αν και διαπνέει την κινεζική εξωτερική πολιτική επιτρέποντάς της να κερδίζει χρόνο, εντούτοις δεν της παρέχει μία επαρκή βάση για την αντιμετώπιση των πολυεπίπεδων απειλών του σύγχρονου διεθνούς συστήματος.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η Κίνα χρειάζεται μία νέα υψηλή πολύπλευρη στρατηγική. Αν και, όπως αναφέραμε, δεν υφίσταται ένα κείμενο που να περιλαμβάνει τις πτυχές της, τα έγγραφα του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας των τελευταίων ετών παρέχουν ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές που καθοδηγούν την πολιτική ηγεσία.

Πιο αναλυτικά, τέσσερις αλλαγές έχουν σημειωθεί στην κινεζική στρατηγική σκέψη που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μία νέα υψηλή στρατηγική, εάν συνδυάζονταν. Πρώτον, οι παραδοσιακές, κυρίως στρατιωτικής φύσης, απειλές έχουν αντικατασταθεί από ένα σύνολο διασυννοριακών προβλημάτων. Σε αυτό το πλαίσιο την παραδοσιακή επίθεση από ξένο κράτος και τη στρατιωτική κατάληψη εδάφους έχουν αντικαταστήσει άυλες προκλήσεις, όπως είναι η χρηματοπιστωτική αστάθεια, η πειρατεία, η τρομοκρατία κ.ά.. Υπό αυτό το πρίσμα, ΗΠΑ, Ιαπωνία και Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να θεωρούνται σημαντικοί στρατιωτικοί εταίροι. Δεύτερον, η Κίνα με το πέρασμα του χρόνου γίνεται λιγότερο εσωστρεφής, κρατοκεντρική και περισσότερο πολυμερής και θεματοκεντρική. Εστιάζει για παράδειγμα στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, την προστασία του περιβάλλοντος και την ενεργειακή ασφάλεια. Σε αυτό το πλαίσιο έχει έρθει κοντά με την Ινδία, παρά τις

διαφωνίες τους και τις εδαφικές τους διαφορές, εφόσον και οι δύο έχουν συμφέρον να αντισταχθούν στη δυτική πίεση για περιορισμό των εκπομπών CO₂. Τρίτον, παρατηρείται θα λέγαμε μία στροφή από μία ποσοτική ανάπτυξη σε μία πιο ποιοτική, η οποία θα περιλαμβάνει και κοινωνικές διαστάσεις. Το ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα με την αλλαγή που επιχειρείται στο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης της Κίνας, ώστε αυτό να στραφεί από τις εξαγωγές και τις επενδύσεις προς την εσωτερική ζήτηση. Η άνοδος του επιπέδου των χαμηλών μισθών σε συνδυασμό με την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους που θα επιτρέπει στους Κινέζους να αποταμιεύουν λιγότερο για «ώρα ανάγκης» και να καταναλώνουν περισσότερο κινείται προς αυτή την κατεύθυνση. Τέταρτον, αν και μέχρι στιγμής η Κίνα συνεργάζεται με τα υπόλοιπα κράτη σε διεθνές επίπεδο με βάση τα κοινά συμφέροντα και όχι τις κοινές αξίες (άκρως ρεαλιστική λογική), εντούτοις η «πολιτιστική ήπια ισχύς» που επιχειρεί να προωθήσει και η βελτίωση της διεθνούς εικόνας της που οικοδομεί μεθοδικά θα απαιτήσουν την ενσωμάτωση κοινών αξιών, κυρίως με τη Δύση, όπως είναι η καλή διακυβέρνηση και η διαφάνεια, το κράτος δικαίου και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ άλλων²³.

Αυτές οι αλλαγές στην κινεζική στρατηγική σκέψη μπορούν να συνδυαστούν με τους πυλώνες που φαίνεται πως ακολουθεί και επιθυμεί να προωθήσει περαιτέρω η Κίνα στο σύγχρονο διεθνές σύστημα κρατών. Ο πρώτος πυλώνας αφορά στο σεβασμό στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική, ιδεολογική και πολιτισμική διαφορετικότητα ή ποικιλομορφία σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Κίνα όσο ισχυροποιείται καθιστά σαφές ότι επιθυμεί να τη σέβονται τόσο οι σύμμαχοι όσο και οι δυνητικοί αντίπαλοι. Ο σεβασμός επιτρέπει την ανάπτυξη αμοιβαία επωφελών σχέσεων και τη διασφάλιση της επιβίωσης του συστήματος. Ο δεύτερος πυλώνας που σχετίζεται άμεσα με τον πρώτο αφορά στην ισότητα, στην ισότιμη συμμετοχή όλων των κρατών -ασχέτως δυνατοτήτων στο διεθνές σύστημα- και στην ισότιμη αντιμετώπισή τους. Εγγύηση αυτού του πυλώνα αποτελεί η ειρηνική επίλυση των παγκόσμιων ζητημάτων μέσω πολυμερούς διαλόγου. Ο τρίτος πυλώνας αφορά στη διασφάλιση ότι τα αποτελέσματα της παγκόσμιας οικονομικής ολοκλήρωσης θα είναι θετικά για όλους (a win win game). Ωστόσο, πολλά κράτη κατηγορούν το Πεκίνο ότι όχι μόνο δεν επιτρέπει την ομαλή διεξαγωγή των διεθνών οικονομικών σχέσεων αλλά αντίθετα

²³ Jisi Wang, "China's Search for a Grand Strategy: A Rising Great Power Finds Its Way", *Foreign Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος 2011, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67470/wang-jisi/chinas-search-for-a-grand-strategy> (ημερομηνία πρόσβασης 03/04/2011).

ότι βρίσκεται στον πυρήνα των παγκόσμιων οικονομικών ανισορροπιών. Ο τέταρτος και τελευταίος πυλώνας αποσκοπεί στη διασφάλιση ενός ειρηνικού, αρμονικού και ευημερούντος κόσμου²⁴. Αυτός ο στόχος θα επιτευχθεί μέσω μίας νέας αντίληψης για την ασφάλεια που θα ενσωματώνει την έννοια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της συνεργασίας. Σε άμεση σχέση με τον αμοιβαίο σεβασμό και το παίγνιο θετικού αθροίσματος τονίζεται ότι ο εκφοβισμός και ο πόλεμος θα πρέπει να θεωρούνται τα έσχατα μέσα διευθέτησης των παγκόσμιων ζητημάτων²⁵.

Αυτοί οι προσανατολισμοί του κινεζικού καθεστώτος μαρτυρούν τον πασιφιστικό χαρακτήρα των προθέσεων της και επιθυμούν να καταστήσουν σαφές ότι η Κίνα δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως απειλή σε διεθνές επίπεδο. Όπως όμως μας υπενθυμίζει και ο Hans Morgenthau²⁶, πολλές φορές τα κράτη δημιουργούν ασάφειες γύρω από τις πραγματικές τους προθέσεις ή και αλλάζουν συχνά την αρχική τους πρόθεση, όταν το επιτάσσουν τα συμφέροντά τους και εάν το επιτρέπουν οι συγκυρίες.

Σύμφωνα πάντως με τις τελευταίες αναλύσεις, το Πεκίνο τα δύο τελευταία χρόνια παρουσιάζει (2008-2010) παρουσιάζει μία μεγαλύτερη επιθετικότητα ή, όπως θα μπορούσαμε να το θέσουμε, ευθιζία στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής. Παραδείγματα αυτής της στάσης που προκαλεί ερωτηματικά σε διεθνές επίπεδο είναι πολλά. Το 2009 κινεζικά σκάφη παρενόχλησαν το μη οπλισμένο πλοίο του Αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού, Impeccable, και μάλιστα σε διεθνή ύδατα. Επίσης, στο περιφερειακό Forum του οικονομικού οργανισμού ASEAN που έλαβε χώρα το 2010 ο Κινέζος Υπουργός Εξωτερικών, Yang Jiechi, έστειλε μία αυστηρή προειδοποίηση στα κράτη της νοτιοανατολικής Ασίας να μην συνεργάζονται με δυνάμεις εκτός της περιφέρειας για την επίλυση περιφερειακών εδαφικών διαφορών που έχουν με το Πεκίνο. Ο λόγος γινόταν κυρίως για τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας. Επιπλέον, το 2010 η Κίνα απαίτησε να δοθεί δημόσια συγγνώμη αλλά και αποζημίωση από το Τόκυο για το περιστατικό σύλληψης από τις ιαπωνικές αρχές

²⁴ Βλ. και Xinjun Zhang, "China's "Peaceful Rise", "Harmonious" Foreign Relations and Legal Confrontation and Lessons from the Sino-Japanese Dispute over the East China Sea", Foreign Policy Research Institute, Απρίλιος 2010, <http://www.fpri.org/enotes/201004.zhang.chinariselegalconfrontation.html> (ημερομηνία πρόσβασης 10/04/2011). Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η Κίνα θα δώσει έμφαση στη χρησιμοποίηση του Διεθνούς Δικαίου ως μέσου επίλυσης προβλημάτων με άλλες χώρες, όπως είναι οι εδαφικές διαφορές.

²⁵ Αντώνιος Μιχελάκης, «Γεωπολιτικοί Προσανατολισμοί Κίνας στον 21^ο αιώνα. Πώς επηρεάζεται η ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεών της;», Διακλαδική Επιθεώρηση (ΑΔΙΣΠΟ), τεύχος 18^ο, Μάρτιος/Σεπτέμβριος 2010, σελ. 45-46.

²⁶ Hans Morgenthau c1993.

ενός καπετάνιου κινεζικού αλιευτικού σκάφους που προσέκρουσε σε σκάφος της ιαπωνικής ακτοφυλακής σε διαφιλονικούμενα μεταξύ των δύο χωρών ύδατα, τα οποία όμως βρίσκονται υπό την εξουσία της Ιαπωνίας. Το γεγονός αυτό προκάλεσε μεγάλη δυσαρέσκεια στην ιαπωνική κοινή γνώμη. Τέλος, την ίδια χρονιά Κινέζοι αξιωματούχοι προσπάθησαν με προειδοποιητικές δηλώσεις να εμποδίσουν τη διεξαγωγή κοινών στρατιωτικών ασκήσεων ΗΠΑ και Νότιας Κορέας που θα ελάμβαναν χώρα σε διεθνή ύδατα πλησίον της Κίνας. Εντέλει, οι ασκήσεις διεξάχθηκαν χωρίς προβλήματα.

Αυτή η επιθετική και δυνητικά απειλητική στάση πέραν του ότι ακυρώνει το θετικό πρόσωπο που επεδείκνυε η Κίνα επί προεδρίας George W. Bush στις ΗΠΑ – ιδίως μεταξύ 2006 και 2008- προκαλεί επίσης εύλογα ερωτήματα. Αν και υπάρχει η τάση που την υποβαθμίζει με το σκεπτικό ότι ενδέχεται να είναι μία προσωρινή προσπάθεια απόκτησης διεθνούς σεβασμού, μαρτυρά επίσης ότι η κινεζική διπλωματία διακατέχεται αυτή τη στιγμή από ένα μείγμα αυτοπεποίθησης στη διεθνή σκηνή και ανασφάλειας στο εσωτερικό²⁷. Η αυτοπεποίθηση στο εξωτερικό που έχει κατακτηθεί λόγω των πηγών ισχύος της έχει προκαλέσει την αίσθηση σε μερίδες της κινεζικής κοινής γνώμης ότι το Πεκίνο πρέπει να επιδείξει μεγαλύτερο δυναμισμό και να κάνει πλέον λιγότερες παραχωρήσεις στις εξωτερικές σχέσεις. Πρόκειται για πατριώτες Κινέζους πολίτες, κατώτερους κυβερνητικούς αξιωματούχους, εθνικιστικές φωνές στα ΜΜΕ, ακόμα και για στρατιωτικούς αλλά και μελετητές σε ερευνητικά κέντρα. Το ΚΚΚ πλέον δεν δύναται να αγνοήσει αυτές τις φωνές. Τη στιγμή που πασχίζει να διατηρήσει τη νομιμοποίηση και την κοινωνική σταθερότητα η κριτική που δέχεται από πολίτες επί εθνικιστικών γραμμών φοβάται ότι είναι το μόνο θέμα που μπορεί να ενοποιήσει σε πανκινεζικό κίνημα εναντίον του καθεστώτος τις ειδάλλως ασύνδετες μεταξύ τους τοπικές διαμαρτυρίες. Πέραν αυτού, η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής στην Κίνα δέχεται πια μία σειρά από πιέσεις που επιχειρούν να εξυπηρετήσουν ένα σύνολο συμφερόντων από το χώρο του στρατού, των εταιρειών ενέργειας, των μεγάλων εξαγωγέων προϊόντων μεταποίησης και των τοπικών κομματικών ελίτ²⁸. Πρόκειται για μία σειρά από γραφειοκρατίες ή ελίτ που

²⁷ Thomas Christensen, "The Advantages of An Assertive China: Responding to Beijing's Abrasive Diplomacy", *Foreign Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος 2011, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67477/thomas-j-christensen/the-advantages-of-an-assertive-china> (ημερομηνία πρόσβασης 12/03/2011).

²⁸ Λόγω των εκτεταμένων και σε πολλά επίπεδα συμφερόντων που χρειάζεται να ικανοποιήσει η Κίνα σε διεθνές επίπεδο, ένας αυξανόμενος αριθμός δρώντων προσπαθεί να επηρεάσει τις αποφάσεις της κεντρικής ηγεσίας στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής. Αν και κεντρικός διαμορφωτής των

ευνοούνται από τη σκληρή στάση της Κίνας και τη συνεργασία της με κράτη-παρίες, όπως είναι η Βόρεια Κορέα και το Ιράν. Η περίπτωση του Ιράν είναι χαρακτηριστική. Η Κίνα επιχείρησε το 2008 να εμποδίσει την επιβολή νέου γύρου κυρώσεων στην Τεχεράνη από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για το πυρηνικό της πρόγραμμα. Εντέλει το Πεκίνο απείχε και η απόφαση ελήφθη. Ο λόγος πίσω από τη στάση του είχε να κάνει κυρίως με ενεργειακά συμφέροντα στην Κίνα. Η απόφαση 1929 θεωρήθηκε ότι επιβάλλεται από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη και στρέφεται εναντίον κινεζικών εταιρειών που λειτουργούν στο Ιράν.

Επομένως, ο συνδυασμός εθνικιστικών φωνών, μιντιακών παραγόντων και διαρκώς ισχυρότερων ελίτ αναγκάζουν την επίσημη ηγεσία να αντιδρά υπερβολικά έντονα ακόμα και σε ήσσονος σημασίας περιστατικά. Από την άλλη πλευρά, οι ίδιοι λόγοι αναγκάζουν το Πεκίνο να μην συμμετέχει ένθερμα ή και να απέχει από την κοινή πολυμερή αντιμετώπιση των διεθνών προβλημάτων. Αν και γνωρίζει ότι υπάρχουν προβλήματα, όπως είναι η κλιματική αλλαγή και η παγκόσμια τρομοκρατία, τα οποία δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μονομερώς, εντούτοις τώρα θα πρέπει η διεθνής κοινότητα να είναι πολύ πιο ευαίσθητη στην επιφυλακτικότητα της Κίνας, ώστε διαρκώς να την πείθει ότι είναι προς το συμφέρον της η συνεργασία. Αν και δεν γνωρίζουμε κατά πόσον αυτή η στάση θα διατηρηθεί, εντούτοις, εάν διατηρηθεί, αποτελεί δυνητική απειλή για το διεθνές στερέωμα. Και πολύ περισσότερο διασπά τους συνομιλητές της Δύσης και δεν επιτρέπει τη διαμόρφωση μίας συνεκτικής εξωτερικής πολιτικής. Η αντίθετα, επειδή στην Κίνα κυριαρχεί η συναίνεση στη λήψη αποφάσεων, η επίδραση επί των αντιλήψεων ενός ατόμου υψηλά στην ιεραρχία μπορεί να προκαλέσει απρόβλεπτες εξελίξεις στην εξωτερική πολιτική²⁹.

Η παραπάνω ανάλυση θεωρείται ενδιαφέρον να συνδυαστεί με την άποψη ότι η Κίνα έχει ξεπεράσει την επαναστατική πολιτική εξουσία και αυτή τη στιγμή εμφανίζει ένα γραφειοκρατικό μοντέλο, όπου το κόμμα διοικείται όπως μία εταιρεία, από διευθυντές, και όπου ο επόμενος πρόεδρος επιλέγεται, επειδή ήταν πετυχημένος

αποφάσεων παραμένει το Πολιτμπουρό (Politburo Standing Committee), τη σκέψη και δράση σε εξωτερικό επίπεδο επηρεάζουν επίσης άλλοι επίσημοι φορείς, όπως υπηρεσίες του στρατού (People's Liberation Army), το Υπουργείο Εξωτερικών κ.ά. καθώς και ανεπίσημοι, όπως είναι ενεργειακοί παράγοντες, διευθυντές τραπεζών, τοπικοί αξιωματούχοι, ερευνητές, δημοσιογράφοι κ.ά. Ωστόσο, ακόμα και οι ανεπίσημοι παράγοντες δεν είναι, όπως στη Δύση, απόλυτα ανεξάρτητοι. Πάντα υπάρχει ο κομματικός έλεγχος και περιορισμός. Βλ. και Linda Jakobson και Dean Knox, "New Foreign Policy Actors in China", *Sipri Policy Paper No. 26*, Σεπτέμβριος 2010, <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP26.pdf>

²⁹ Jakobson και Knox 2010, <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP26.pdf>.

στην ενδοκομματική γραφειοκρατική διαπάλη και όχι απαραίτητα λόγω της αξίας του³⁰. Σύμφωνα με τον Henry Kissinger³¹, οι γραφειοκρατικές δομές όσο πιο ισχυρές είναι τόσο μεγαλύτερο έλεγχο ασκούν στο εσωτερικό. Ωστόσο, τόσο λιγότερη ευελιξία παρουσιάζουν σε επίπεδο διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με το Υπόδειγμα της Γραφειοκρατικής Πολιτικής του Graham Allison³², οι ηγέτες που βρίσκονται επικεφαλής των γραφειοκρατικών οργανισμών, όπως είναι το υπουργείο εξωτερικών ή το ΚΚΚ εν προκειμένω δεν αποτελούν μονολιθική μονάδα. Μάλλον ο καθένας είναι παίκτης σε ένα κεντρικό, ανταγωνιστικό παιχνίδι. Το παιχνίδι ονομάζεται γραφειοκρατική πολιτική και περιλαμβάνει διαπραγμάτευση μέσω νομιμοποιημένων διαύλων μεταξύ παικτών τοποθετημένων ιεραρχικά σε κυβερνητικά πόστα. Η κυβερνητική συμπεριφορά μπορεί να γίνει αντιληπτή σύμφωνα με το εν λόγω υπόδειγμα όχι ως οργανωτικές εκροές μα ως αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων. Όπως ο Max Weber αρχικά, έτσι και οι Kissinger και Allison τονίζουν τα βασικά στοιχεία της γραφειοκρατίας: σεβασμός των τυπικών κανόνων λειτουργίας, ιεραρχική οργάνωση και καταμερισμός αρμοδιοτήτων. Ναι μεν αυτά τα στοιχεία είναι θετικά, διότι εξασφαλίζουν ορθολογισμό, τήρηση της νομιμότητας, πειθαρχία και εφαρμογή γνώσεων στη λήψη αποφάσεων, εντούτοις εμφανίζουν παρενέργειες. Ο Kissinger τονίζει ότι η γραφειοκρατία στερείται φαντασίας και αδυνατεί να αντιμετωπίσει ό,τι ξεπερνά τη συνήθη, τυπική διαδικασία. Ο Allison θεωρεί ότι τα ζητήματα ασφάλειας είναι εξαιρετικά σημαντικά για να αποτελούν αντικείμενο ενδογραφειοκρατικού «παζαρέματος». Εν ολίγοις, η γραφειοκρατία παρεμποδίζεται από το να είναι αποτελεσματική σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής από τα ίδια της τα χαρακτηριστικά. Η εμμονή στις νόρμες μπορεί να καταλήξει σε τυπολατρία, η ενασχόληση με μία συγκεκριμένη διαδικασία και με το «παζάρεμα» μπορεί να οδηγήσει σε πνευματική και πρακτική ακαμψία. Η άποψη που επικρατεί είναι εκείνη του ισχυροτέρου στην ενδοαγραφειοκρατική διαμάχη και όχι απαραίτητα του ικανότερου. Οι λύσεις στα στρατηγικά προβλήματα δεν προέρχονται από αποστασιοποιημένους αναλυτές αλλά

³⁰ BBC Radio, εκπομπή "Today" της 19^{ης} Απριλίου 2011, όπου εδόθη συνέντευξη από τους Stephen Wilkinson και Jonathan Fenby με θέμα: «Castro Absolutely Serious About Reform» http://news.bbc.co.uk/today/hi/today/newsid_9462000/9462119.stm

Επιχειρήθηκε μία ενδιαφέρουσα διασύνδεση Κίνας και Κούβας, όπου οι μεταρρυθμίσεις που επιχειρεί ο Raul Castro σήμερα στην Κούβα προσομοιάζουν σε αυτές που είχε επιχειρήσει ο Deng Xiaoping τη δεκαετία του 1970 στην Κίνα.

³¹ Henry Kissinger, "Domestic Structure and Foreign Policy" στο Harold Jacobson και William Zimmerman (επιμ.), *The Shaping of Foreign Policy, USA*: Transaction Publishers, 2009 (β' έκδοση), σελ. 139-160.

³² Graham Allison, "Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis", *The American Political Science Review*, Vol. 63, No. 3 (Σεπτέμβριος 1969), σελ. 689-718.

από πολυάσχολους γραφειοκράτες που έχουν να αντιμετωπίσουν ένα συγκεκριμένο κομμάτι του προβλήματος εντός προθεσμίας, άρα βεβαισμένα και τυπολατρικά.

Η παραπάνω ανάλυση περί γραφειοκρατίας θεωρήθηκε χρήσιμη για να σκιαγραφήσει λίγο καλύτερα τη δεύτερη εικόνα του Kenneth Waltz περί του πώς οι εσωτερικές δομές του πολιτικού συστήματος είναι σε θέση να επηρεάσουν την πρόθεση ενός κράτους να προβεί σε πόλεμο. Στο πλαίσιο της ανάλυσής μας η γραφειοκρατικού τύπου εξουσία της Κίνας θεωρείται θεμιτή για τη διατήρηση του ελέγχου και της ενότητας του έθνους. Σε εξωτερικό επίπεδο, αν και παρέχει ορισμένη προβλεψιμότητα³³, δεν αποκλείεται να οδηγήσει σε κρίσεις³⁴. Ενδεχομένως, η υπερβολική αντίδραση στην περίπτωση των Νήσων Diaoyu/Senkaku απέναντι στην Ιαπωνία να είναι απόδειξη γραφειοκρατικών αγκυλώσεων. Άρα, η γραφειοκρατική πολιτική εξουσία δεν απαντά επαρκώς από μόνη της στο ερώτημα εάν η Κίνα μπορεί να αποτελέσει απειλή. Τα επόμενα κεφάλαια θα μας παράσχουν μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Εν κατακλείδι, ο στόχος που φαίνεται να επικρατεί στην υψηλή στρατηγική σκέψη της Κίνας είναι η ειρηνική ανάδυση στο διεθνές στερέωμα σε συνδυασμό όμως με την προσπάθεια άρσης των εμποδίων στο δρόμο της ανάδυσης. Κατά μία έννοια, αυτή η στάση δεν πρέπει απαραίτητα να τρομάζει, διότι δεν αναμένεται να επιχειρηθεί με ένοπλο τρόπο τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον και ιδίως στο διεθνές σύστημα. Η εξέταση των μέσων που έχει στη διάθεσή της η κινεζική υψηλή στρατηγική θα μας εξηγήσει τους λόγους.

³³ Οι γραφειοκράτες ως ευάλωτοι στο απρόβλεπτο, δεν θα δράσουν υπό καθεστώς αβεβαιότητας. Η εξασφάλιση όμως της βεβαιότητας απαιτεί χρόνο. Για το λόγο αυτό ίσως πολλές φορές η Κίνα να απέχει από κρίσιμες αποφάσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για θέματα τρέχοντα για τα οποία δεν διαφαίνεται ακόμα η εξέλιξη.

³⁴ Όπως συνέβη στην περίπτωση της κρίσης της Κούβας. Βλ. και Allison 1969, σελ. 689-718. Αναφορικά με την Κρίση στην Κούβα ο Allison αναφέρει ότι είναι δύσκολο να αναλυθεί η λήψη της απόφασης από τους Σοβιετικούς με βάση το γραφειοκρατικό υπόδειγμα, αλλά η τεκμηρίωση της εφαρμογής του υποδείγματος στην περίπτωση των ΗΠΑ είναι πλούσια. Συνοπτικά, ο Allison χαρακτηρίζει τον ναυτικό αποκλεισμό, που τελικά αποφασίστηκε από τις ΗΠΑ, ως εν μέρει απόφαση και εν μέρει αποτέλεσμα παρανοήσεων, κακών επικοινωνιών, παραπληροφόρησης, διαπραγματεύσεων, προτροπών, πιέσεων και ανταγωνισμών, όπως και ένα συνδυασμό συμφερόντων εθνικής ασφάλειας, αντικειμενικών στόχων και κυβερνητικών υπολογισμών. Στους Σοβιετικούς δόθηκε μία υπόσχεση μη αμερικανικής επέμβασης στην Κούβα, συνοδευόμενη από ένα τηλεγράφο συντριπτικών αντιποίνων, εάν δεν ανακοινωνόταν η απομάκρυνση των πυραύλων από το νησί. Αναπάντητο όμως μένει το ερώτημα τι ήταν αυτό που πραγματικά προκάλεσε την απόσυρση. Ήταν το αμερικανικό τηλεγράφο ή το αμερικανικό αντάλλαγμα, δηλαδή η αντίστοιχη απόσυρση των αμερικανικών πυραύλων από την Τουρκία;

Κεφ. 3: Το ζήτημα της οικονομικής ισχύος

Το ζήτημα της οικονομικής ισχύος είναι πολύπλευρο. Ιδίως μάλιστα στην περίπτωση της Κίνας συνδέεται με την αναπτυξιακή διαδικασία. Ορίσαμε στο πρώτο κεφάλαιο την οικονομική ισχύ ως τη δυνατότητα ενός κράτους να επιτύχει τους πολιτικούς αντικειμενικούς του σκοπούς με οικονομικά μέσα.

Η οικονομία ενός κράτους αποτελεί ίσως το πιο κρίσιμο συστατικό στοιχείο της δύναμής του³⁵. Σύμφωνα με την προσέγγιση του πολιτικού ρεαλισμού, ο βασικότερος λόγος για τον οποίο η οικονομική ισχύς είναι σημαντική είναι η δυνατότητά της να μετατραπεί σε στρατιωτική ισχύ με την κατάλληλη πολιτική απόφαση. Στο σύγχρονο περιβάλλον όλο και εντονότερης οικονομικής αλληλεξάρτησης, σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, μία χώρα που έχει συγκεντρώσει εκτεταμένα πλεονάσματα λόγω του εξωτερικού της εμπορίου είναι σε θέση να αυξήσει την επιρροή της επί άλλων χωρών μέσω δανείων που χορηγεί ή περιουσιακών στοιχείων που αγοράζει επί παραδείγματι³⁶. Η οικονομική ισχύς υπολογίζεται στη σημερινή εποχή κυρίως με βάση το μέγεθος του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν). Ο δείκτης αυτός επιτρέπει μάλιστα την ευκολότερη σύγκριση μεταξύ των οικονομιών. Όπως μας διδάσκει και η ιστορία, ακόμα και μικρές αλλαγές στους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης μετέβαλαν μακροπρόθεσμα τον παγκόσμιο συσχετισμό δυνάμεων και οδήγησαν σε άνοδο και πτώση αυτοκρατοριών, ηγεμονιών και κρατών. Ο 21^{ος} αιώνας έχει θεωρηθεί ως ο αιώνας της Ασίας-Ειρηνικού από άποψης οικονομικής ισχύος. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 η εξέταση του ΑΕΠ αποκαλύπτει μία μετατόπιση του οικονομικού κέντρου βάρους από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό Ωκεανό³⁷.

Η οικονομική ισχύς αποτελεί την αιχμή του δόρατος της κινεζικής ισχύος. Εδώ βρίσκεται το μεγάλο στοίχημα. Από αυτό το είδος ισχύος, όπως απέδειξε η ιστορία, εξαρτάται η αύξηση της πολιτικής επιρροής επί άλλων κρατών καθώς και η οικοδόμηση ενός ισχυρού και σύγχρονου στρατού ικανού να προωθεί τα συμφέροντα της Κίνας με τρόπο αυτόνομο ή, για να το θέσουμε πιο αρνητικά, μονομερή σε κάθε σημείο του πλανήτη. Τη σημασία της οικονομικής ισχύος αναδεικνύουν κλασικοί

³⁵ Η εξέταση του θέματος αντλείται και από το Αθανάσιος Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1995, σελ. 57-62.

³⁶ Dermot Mcleese, *Οικονομική για επιχειρησιακές σπουδές: Ανταγωνισμός, Μακροσταθερότητα και Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Δάρδανος, 2005, σελ. 672-679.

³⁷ Πλατιάς 1995, σελ. 59.

συγγραφείς των διεθνών σχέσεων, όπως ο Θουκυδίδης και ο Sun Tzu και στη νεότερη εποχή ενδεικτικά οι Morgethau, Gilpin και Mearsheimer. Χρησιμοποιώντας έναν όρο του καθηγητή και θεωρητικού των διεθνών σχέσεων, John Mearsheimer, θα λέγαμε ότι η Κίνα βασίζεται στη δυναμική της ισχύς, δηλαδή στον πληθυσμό και τον πλούτο της. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζουμε ότι αυτή ακριβώς η δυναμική ισχύς μπορεί να εξελιχθεί σε δυναμική απειλή για την περιφέρειά της και το διεθνές σύστημα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διατήρηση μίας μακροπρόθεσμης, αδιάλειπτης και ισορροπημένης οικονομικής ανάπτυξης, κάτι που, όπως μας απέδειξε τόσο η κρίση της νοτιοανατολικής Ασίας το 1997 όσο και η πρόσφατη παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, είναι πρακτικώς αδύνατο. Και πάλι όμως η άποψή μας είναι ότι εξίσου σημαντική είναι και η ανθεκτικότητα ενός μοντέλου καθώς και η ικανότητά του να ανακάμπτει γρήγορα μετά τις κρίσεις. Αυτή είναι η περίπτωση της Κίνας.

Το πρώτο μέρος του παρόντος κεφαλαίου θα αναφερθεί στην περίοδο των σημαντικών μεταρρυθμίσεων της δεκαετίας του 1970, ώστε να αναδείξει τις σταθερές βάσεις που στηρίζουν το κινεζικό μοντέλο ανάπτυξης μέχρι σήμερα. Στο δεύτερο μέρος θα γίνει μνεία των σύγχρονων τάσεων, ενώ παράλληλα θα περιγραφεί ο ρόλος της Κίνας στις λεγόμενες παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες. Αυτές οι αναφορές έχουν κριθεί σκόπιμες, εφόσον αποδεικνύουν ότι μία χώρα με τεράστιες δυνατότητες αλλά και ανάγκες μπορεί προσπαθώντας να συντελέσει ένα οικονομικό θαύμα να προκαλέσει παράπλευρες αρνητικές συνέπειες σε διεθνές επίπεδο. Με άλλα λόγια, μπορεί –χωρίς απαραίτητα να έχει την πρόθεση– να αποτελεί ταυτόχρονα θαύμα και απειλή για το διεθνές σύστημα κρατών (και θεσμών).

3α: Το ιστορικό υπόβαθρο της Οικονομικής Ισχύος

Στο παρόν υποκεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να διαγνώσουμε τις ιστορικές βάσεις του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας. Δεδομένου ότι βασικό δείκτη οικονομικής ισχύος συνιστά το ΑΕΠ, ο τρόπος με τον οποίο η Κίνα ξεκίνησε να αναπτύσσεται εισάγοντας στοιχεία οικονομίας της αγοράς αποτελεί σημαντικό κομμάτι στο παζλ του εάν η ανάπτυξή της εδράζεται σε στέρεες βάσεις. Οι ατέλειες του μοντέλου που για την εποχή του ήταν πρωτοποριακό σε σχέση με το πολιτικό καθεστώς και ανέβασε το βιοτικό επίπεδο εκατομμυρίων Κινέζων γίνονται εμφανείς

σήμερα και ιδίως σε περιόδους κρίσης. Το εν λόγω μοντέλο συνιστά θαύμα. Επέτρεψε στην Κίνα γρήγορα να αναπληρώσει πολύ από τον χαμένο χρόνο. Εάν η χώρα καταφέρει να κάνει τις απαραίτητες επιδιορθώσεις, τότε θα διατηρήσει υψηλά την ανάπτυξή της και θα εξασφαλίσει την οικονομική της ισχύ. Στο επόμενο μέρος γίνεται αναφορά στις ατέλειες του μοντέλου και στις απειλές που αυτές δημιουργούν.

Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι ένας άνθρωπος που συνάντησε τόση αντίσταση για να αναλάβει τα ηνία της εξουσίας θα κατέλγη να θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα στην ιστορία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, ίσως ο σημαντικότερος μετά τον θάνατο του προέδρου Mao Zedong (Μάο) και του πρωθυπουργού Zhou Enlai (Τσου); Ο λόγος για τον Deng Xiaoping (Ντενγκ), ο οποίος, αν και υποστηρίχθηκε τόσο από τον Μάο (πιο σιωπηρά ή και απρόθυμα) όσο και από τον ευφυή και διπλωματικό Τσου (πιο εμπράκτως), μετά τον θάνατο αμφοτέρων το 1976 βρέθηκε αντιμέτωπος με τη λεγόμενη «Συμμορία των Τεσσάρων». Επικεφαλής της «Συμμορίας» ήταν η μακιαβελική χήρα του Μάο, η οποία μαζί με άλλους τρεις προέτασσε τη διατήρηση της ιδεολογίας που κληροδοτούσε η «Πολιτιστική Επανάσταση» έναντι του εκσυγχρονισμού.

Μετά από πολλή προσπάθεια ο Ντενγκ κατόρθωσε να επικρατήσει. Τότε έθεσε σε εφαρμογή μία πραγματιστική ιδεολογία με έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα που επρόκειτο να αλλάξει το ρου της ιστορίας της Κίνας βγάζοντάς τη από την απομόνωση και ανοίγοντας το δρόμο για μία δυναμική παρουσία στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Η εποχή της προσωπολατρίας ή και θεολατρίας του Μάο συν τω χρόνω θα έδινε τη θέση της στη λατρεία ενός άλλου θεού, του χρήματος.

Προτού αναφερθούμε στην πολιτική του Ντενγκ, αξίζει να επισημάνουμε ότι η Κίνα αποτελούσε σημαντική βιομηχανική δύναμη ακόμα και πριν από την επικράτηση των κομμουνιστών³⁸. Ωστόσο, το πλήθος των χωρικών σε συνδυασμό με την αστάθεια που προκάλεσαν ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και οι εμφύλιοι που σημειώθηκαν υπονόμευσαν τη βιομηχανική ανάπτυξη. Η εγκαθίδρυση μαρξιστικού καθεστώτος και η εξασφάλιση ειρηνικού περιβάλλοντος, αν και με σιδηρά πυγμή, έδωσαν μία ισχυρή ώθηση στον αγροτικό και το βιομηχανικό τομέα. Αυτή η επισήμανση θεωρήθηκε αναγκαία, προκειμένου να υποστηριχθεί ότι η Κίνα είχε το

³⁸ Paul Kennedy, *Η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων: οικονομική μεταβολή και στρατιωτική σύγκρουση από το 1500 ως το 2000*, Αθήνα: Αξιοτέλλης, 1990, σελ. 537-539.

υπόβαθρο και την εμπειρία, ώστε να εξελιχθεί σε μεγάλο βιομηχανικό και εξαγωγικό κράτος.

Πριν το 1979 η οικονομία της Κίνας ήταν κεντρικά σχεδιαζόμενη με ισχυρή κρατική παρέμβαση. Το κράτος έλεγχε τις τιμές, όριζε επιθυμητούς στόχους παραγωγής και διένειμε τις πρώτες ύλες. Επίσης, το κράτος είχε αναλάβει μεγάλης κλίμακας επενδύσεις, προκειμένου να δώσει ταχύτερη ώθηση στον εκβιομηχανισμό. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, εξέλειπαν σχεδόν πλήρως ο ιδιωτικός τομέας και οι άμεσες ξένες επενδύσεις. Επειδή μάλιστα κεντρικός στόχος της κυβέρνησης ήταν η εξασφάλιση αυτάρκειας, το εξωτερικό εμπόριο ήταν ελάχιστο και περιοριζόταν μόνο στα απολύτως αναγκαία αγαθά, για τα οποία δεν υπήρχε εγχώρια παραγωγή. Το κίνητρο του κέρδους καθώς και ο ελεύθερος ανταγωνισμός ήταν σχεδόν ανύπαρκτα με αποτέλεσμα η οικονομία να μην αναπτύσσεται στο βαθμό που θα μπορούσε. Σαν επακόλουθο, το βιοτικό επίπεδο του μέσου Κινέζου πολίτη ήταν ακόμα πολύ χαμηλό συγκρινόμενο με αυτά άλλων αναπτυσσόμενων κρατών³⁹.

Ο Ντενγκ εισήγαγε μία οικονομική πολιτική με τέσσερις κεντρικούς άξονες που παρουσιάστηκε το 1977. Πρόκειται για τους λεγόμενους «Τέσσερις Εκσυγχρονισμούς» σε: α) αγροτική παραγωγή, β) βιομηχανία, γ) επιστήμη και τεχνολογία και δ) εθνική άμυνα. Από εδώ μπορούν να εξαχθούν τρία συμπεράσματα. Πρώτον, ο εκσυγχρονισμός του αγροτικού τομέα προτάσσεται, απόρροια της παραδοσιακής έμφασης του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας στην αγροτιά και κατόπιν στη διατροφική αυτάρκεια δεδομένου του τεράστιου κινεζικού πληθυσμού αλλά και του γεγονότος ότι η πλειοψηφία των Κινέζων ήταν χωρικοί. Δεύτερον, αυτοί οι εκσυγχρονισμοί, εάν εξαιρέσουμε ότι η έμφαση στη βιομηχανία υποσκέλιζε τον αγροτικό τομέα, παραμένουν σε ισχύ μέχρι και σήμερα. Τρίτον, η έμφαση στη βιομηχανία, την επιστήμη και την τεχνολογία είναι απαραίτητη για την αναπτυξιακή διαδικασία, γεγονός που είχε γίνει εγκαίρως αντιληπτό.

Η πορεία της Κίνας προς την εκβιομηχάνιση συνάντησε, όπως ήταν αναμενόμενο, και αντιδράσεις από άτομα που θεώρησαν ότι θίγονται τα συμφέροντά τους. Το ίδιο συμβαίνει και στις μέρες μας που οι αγρότες διαμαρτύρονται, διότι η εκβιομηχάνιση και η κρατική διαφθορά οδηγούν σε απαλλοτριώσεις γεωργικών περιουσιών χωρίς αποζημίωση και δεν επιτρέπουν στον αγροτικό πληθυσμό να

³⁹ Craig Elwell, Marc Labonte και Wayne Morrison, "Is China a Threat to the U.S. Economy?", *CRS Report for Congress*, RL33604, 23 Ιανουαρίου 2007, <http://www.fas.org/srg/crs/row/RL33604.pdf>, σελ. 4.

αναβαθμίσει το βιοτικό του επίπεδο. Τότε, οι ιδεολόγοι του Κόμματος αντέδρασαν απέναντι στην άκρως καπιταλιστική δημιουργία εκατοντάδων χιλιάδων εργοστασίων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οι εργάτες στις βιομηχανίες δυσανεκτήθηκαν, επειδή οι αυξήσεις των μισθών τους ήταν χαμηλότερες από το επίπεδο του πληθωρισμού και από την άνοδο των εισοδημάτων των αγροτών και των επιχειρηματιών⁴⁰.

Τα μέτρα φιλελευθεροποίησης που εφαρμόστηκαν περιελάμβαναν στροφή των κρατικών βιομηχανιών προς τις έννοιες της ποιότητας, της τιμής, της ζήτησης και του κέρδους, ενθάρρυνση των ιδιωτικών επιχειρήσεων μικρής κλίμακας, περιορισμό του κομματικού ελέγχου στις επιχειρήσεις, μεγάλη αυτονομία στη διαχείριση των επιχειρήσεων και παρακίνησή τους από το κράτος να εξισορροπήσουν τον προϋπολογισμό τους, ενοικίαση χωραφιών σε αγροτικές οικογένειες και ώθηση του εξωτερικού εμπορίου⁴¹. Οι εξαγωγές της αυξήθηκαν από 18 δισεκατομμύρια δολάρια το 1980 σε 968 δισεκατομμύρια το 2006⁴². Η άνοδος του εξωτερικού εμπορίου εκτόξευσε και τις εισαγωγές με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σε πρώτη φάση ένα μεγάλο εμπορικό έλλειμμα. Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν βεβαίως σε άνοδο των τιμών και μείωση της αγοραστικής δύναμης κυρίως των εργατών των πόλεων, αλλά επρόκειτο για αναγκαία αναπροσαρμογή στις συνθήκες της αγοράς, ενώ δεν έλειψαν και τα κρούσματα κερδοσκοπίας⁴³. Ωστόσο, αυτή η μετάβαση πραγματοποιήθηκε σταδιακά και μάλιστα από Κινέζους για τους Κινέζους, γεγονός που σήμαινε ότι γίνονταν απόλυτα αντιληπτές οι ανάγκες του κράτους και τα όρια της μετάβασης. Οι ατέλειες του «σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά» δεν αναιρούν την επιτυχία του εκσυγχρονισμού και την εντυπωσιακή άνοδο της κινεζικής βιομηχανίας.

Εάν μπορούσαμε να σταχυολογήσουμε τρεις λόγους για τους οποίους η Κίνα ξεκίνησε από την εποχή των μεταρρυθμίσεων να αναπτύσσεται ραγδαία, θα τονίζαμε: α) την υψηλή αποταμίευση και επένδυση, β) τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και γ) την αύξηση της παραγωγικότητας. Ως γνωστόν, η αύξηση του κεφαλαίου και της εργασίας οδηγεί αρχικά στην ανάπτυξη, μα στη συνέχεια συνεπάγεται φθίνουσες αποδόσεις. Για να αντιμετωπιστούν απαιτείται αύξηση της παραγωγικότητας που προέρχεται για παράδειγμα είτε μέσω της εισαγωγής κάποιας τεχνολογικής

⁴⁰ Kennedy 1990, σελ. 578.

⁴¹ Kennedy 1990, σελ. 578 και Serge Bernstein, *Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20ό αιώνα : προς μια συγκριτική πολιτική ιστορία του αναπτυσσόμενου κόσμου*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 286.

⁴² Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 5.

⁴³ Αυτά τα κρούσματα φαίνεται πως είναι αναπόφευκτα σε περιόδους μετάβασης προς την οικονομία την αγοράς, όπως μας δίδαξε και η ρωσική μετάβαση τη δεκαετία του 1990.

καινοτομίας είτε μέσω της βελτίωσης των διοικητικών πρακτικών. Αν και οι ΑΞΕ κάλυπταν πολύ μικρότερο ποσοστό από την εσωτερική αποταμίευση, ωστόσο χρησιμοποιούνταν αποτελεσματικότερα. Οι εγχώριες αποταμιεύσεις διοχετεύονταν συνήθως σε κρατικά ελεγχόμενες επιχειρήσεις, ενώ αντίθετα οι ΑΞΕ διοχετεύονταν κυρίως σε βιομηχανικά προϊόντα με εξαγωγικό προσανατολισμό⁴⁴.

Οι οικονομολόγοι διαπίστωσαν ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις της Κίνας οδήγησαν σε καλύτερη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών, ιδίως σε τομείς που κατά το παρελθόν ελέγχονταν από την κεντρική κυβέρνηση, όπως ο αγροτικός τομέας, το εμπόριο και οι υπηρεσίες. Η βελτίωση της παραγωγικότητας στον αγροτικό τομέα οδήγησε πολλούς γεωργούς σε πιο επικερδείς εργασίες, όπως ήταν οι τοπικές επιχειρήσεις ξένων κοινοπραξιών. Ο κρατικός ρόλος μειώθηκε και αυξήθηκε ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα από τον οποίο πραγματοποιούνταν όλο και περισσότερες επενδύσεις και μέσω του οποίου αυξάνονταν η παραγωγικότητα και η οικονομική ανάπτυξη.

Η αύξηση της βιομηχανικής απόδοσης από την εποχή του Ντενγκ και καθόλη τη δεκαετία του 1980 οφείλει τα μέγιστα στη επιστημονική ανάπτυξη. Δεδομένης της αρνητικής επίπτωσης της «Πολιτιστικής Επανάστασης» στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση και την έρευνα, η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος θα ήταν ανέφικτη χωρίς την αποστολή χιλιάδων Κινέζων επιστημόνων σε δυτικές χώρες και κυρίως στις ΗΠΑ για εξοικείωση με τα σύγχρονα επιστημονικά και τεχνολογικά δεδομένα στο χώρο της βιομηχανικής παραγωγής και αλλού⁴⁵.

Συμπερασματικά, ο βασικός εμπνευστής του κινεζικού κομμουνισμού, Ντένγκ Ξιαοπίνγκ, συνειδητοποιώντας το πόσο δαπανηρό σε έμπυχο και άψυχο υλικό ήταν το μαοϊκό μοντέλο επιδίωξης αυτάρκειας και αντιστάθμισης της έλλειψης κεφαλαίου από τη σκληρή εργασία ενός άφθονου εργατικού δυναμικού έθεσε την πραγματιστική γραμμή του πρώην πρωθυπουργού Τσου ως οδηγό του. Στο πλαίσιο αυτό η Κίνα ανοίγεται στον εξωτερικό κόσμο, προσελκύει ξένες επενδύσεις, δέχεται τεχνικούς, χτίζει εκατοντάδες χιλιάδες εργοστάσια και δίνει έμφαση στις εξαγωγές.

Παρά τις ομοιότητες που ήδη διαπιστώθηκαν με το σήμερα (έμφαση στο εξωτερικό εμπόριο, τις επενδύσεις και την επιστημονική πρόοδο στην υπηρεσία της ανάπτυξης) χρειάζεται να συμπληρώσουμε τα εξής. Το κινεζικό οικονομικό μοντέλο,

⁴⁴ Elwell, Labonte και Morrison, 2007, σελ. 7-9.

⁴⁵ Kennedy 1990, σελ. 579 και Dwight Perkins, "Growth and Changing Structure of China's Twentieth-Century Economy" στο Dwight Perkins (επιμ.), *China's Modern Economy in Historical Perspective*, Stanford: Stanford University Press, 1975, σελ. 130-131.

όπως σήμερα έτσι και τότε, με επίκεντρο τις εξαγωγές και με περιορισμένο κοινωνικό κράτος δεν επέτρεπε την αύξηση της εσωτερικής ζήτησης. Από το 1970 και τη δεκαετία του 1980 ο βαθμός αποταμίευσης ξεπερνούσε το 30% του ΑΕΠ⁴⁶. Η μειωμένη ζήτηση σήμαινε μείωση τιμών και εισοδημάτων και ακολούθως ακόμα μεγαλύτερη μείωση ζήτησης. Από την άλλη πλευρά, η υψηλή αποταμίευση σήμαινε και ύπαρξη κεφαλαίων που εάν ρίχνονταν στην παραγωγική διαδικασία, θα οδηγούσαν σε ακόμα μεγαλύτερη αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης. Δεύτερον, το κινεζικό μοντέλο, όπως σήμερα έτσι και τότε, στηρίχθηκε στην υπερβολική κατανάλωση ενέργειας. Αυτή η ενεργειακή «ασωτεία» μείωσε τα αποθέματα της Κίνας σε πετρέλαιο. Από την άλλη πλευρά όμως κατέδειξε ότι υφίστανται και μεγάλες ευκαιρίες για εξοικονόμηση κόστους. Η εξοικονόμηση κόστους επιτρέπει την απελευθέρωση χρημάτων για επενδύσεις ή κατανάλωση.

Αυτό το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης ακολουθείται μέχρι σήμερα. Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις επέτρεψαν στην οικονομία της Κίνας να αναπτυχθεί ταχύτερα σε σχέση με την περίοδο προ του 1979. Ενδεικτική είναι η εξής σύγκριση: ενώ από το 1960 έως το 1978 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν 5,3%⁴⁷, από το 1978 έως το 2008 ο αντίστοιχος ρυθμός ανάπτυξης άγγιζε κατά μέσο όρο το 10% του ΑΕΠ⁴⁸. Παρά τις ατέλειές του επιβίωσε από δύο σημαντικές οικονομικές κρίσεις, αυτήν του 1997 και αυτήν του 2008. Οι εν λόγω κρίσεις ανέκοψαν προσωρινά τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, απέδειξαν ωστόσο ότι το μοντέλο της Κίνας με ισχυρό κρατισμό και κατάλληλες δόσεις φιλελευθεροποίησης είναι ανθεκτικό.

3β : Η οικονομική ισχύς προκαλεί ανισορροπίες

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική οπτική των διεθνών σχέσεων, εάν τα κράτη βρεθούν χαμηλά στο διεθνή καταμερισμό ισχύος, κινδυνεύουν τα συμφέροντά τους και ενίοτε ακόμα και η ίδια τους η επιβίωση. Αυτή την κατάληξη μπορούν στο οικονομικό πεδίο να την αποφύγουν αυξάνοντας την οικονομική τους ισχύ, η οποία

⁴⁶ Kennedy 1990, σελ. 578.

⁴⁷ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 5

⁴⁸ Gordon Chang, "The Party's Over: China's Endgame", *World Affairs*, Μάρτιος/Απρίλιος 2010, <http://www.worldaffairsjournal.org/articles/2010-MarApr/full-Chang-MA-2010.html> (ημερομηνία πρόσβασης 03/03/2011).

επιτυγχάνεται αποτελεσματικά μέσω της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η ανάπτυξη με τη σειρά της επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερα με την υιοθέτηση του αναπτυξιακού προτύπου του προηγμένου κόσμου, της οικονομίας της αγοράς σε συνδυασμό με ένα σύνολο άλλων παραγόντων. Η Κίνα στο σημείο αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Όπως διαπιστώσαμε, όταν ο Ντενγκ εισήγαγε το μοντέλο της οικονομίας της αγοράς αντικαθιστώντας το σταλινικού τύπου μοντέλο του Μάο, η Κίνα πέτυχε εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση των διεθνών σχέσεων⁴⁹ τονίζει ότι η ανοιχτή οικονομία και το ελεύθερο εμπόριο αυξάνοντας τη συνεργασία απομακρύνουν το ενδεχόμενο των συγκρούσεων. Στόχος των κρατών, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, είναι αποκλειστικά σχεδόν η οικονομική ανάπτυξη. Το κίνητρο της ασφάλειας τίθεται σε δεύτερη μοίρα. Η έντονη αλληλεξάρτηση δημιουργεί δομές συνεργασίας αμοιβαία επωφελείς που, εάν διαλυθούν, αυξάνεται το κόστος. Τα κράτη ικανοποιούνται, επειδή πλουτίζουν με αποτέλεσμα να μην απειλείται το *status quo*. Ωστόσο, το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και πρωτεύων σκοπός των κρατών είναι προς το παρόν η ασφάλεια. Η οικονομική ανάπτυξη που αυξάνει την οικονομική ισχύ μπορεί να εκληφθεί μόνο ως μέσο απόκτησης της ασφάλειας και όχι ως αυτοσκοπός.

Εφαρμόζοντας τη ρεαλιστική κριτική στο νεοφιλελευθερισμό πρέπει εξ αρχής να τονίζουμε πως τίποτα δεν προεξοφλεί ότι η Κίνα δεν θα προβεί σε επεκτατικό πόλεμο στην περιοχή της, ενώ παράλληλα με τις ενέργειές της στο διεθνές νομισματικό και εμπορικό σύστημα δεν θα δημιουργήσει τριγμούς πλήττοντας το ειρηνικό υπόβαθρο της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Το εθνικό συμφέρον επιβάλλει υψηλή και μακροχρόνια ανάπτυξη ακόμα και σε βάρος των άλλων οικονομιών. Όπως δείχνει η πορεία του διεθνούς συστήματος, περνούμε σταδιακά από τον αποκλειστικό στόχο της στρατιωτικής ασφάλειας σε αυτόν της οικονομικής ασφάλειας και από τον πόλεμο με συμβατικά όπλα στον οικονομικό πόλεμο. Αυτά τα δεδομένα που χαρακτηρίζουν την Κίνα μπορούν να λειτουργήσουν δυνητικά αποσταθεροποιητικά για το σύστημα. Για τους λόγους αυτούς που θα αναλυθούν εκτενέστερα στη συνέχεια υποστηρίζεται στην παρούσα ανάλυση ότι η αλληλεξάρτηση αυξάνει την ανασφάλεια και όχι απλώς δεν εξασφαλίζει απόλυτα την ειρήνη αλλά αντίθετα εντείνει τον ανταγωνισμό⁵⁰.

⁴⁹ Βλ. και Charles Kupchan, *The End of the American Era: U.S. foreign policy and the geopolitics of the twenty-first century*, New York : Knopf , 2002, σελ. 54-57.

⁵⁰ Για τη ρεαλιστική κριτική στο νεοφιλελευθερισμό, βλ. και Πλατιάς 1995, σελ. 36-38.

Στις μέρες μας η Κίνα αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως έχοντας μπροστά της μόνο τις ΗΠΑ και αφήνοντας πίσω της την Ιαπωνία. Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις τη μετέβαλαν σε μία μεγάλη εμπορική δύναμη. Οι εξαγωγές της αυξήθηκαν από 18 δισεκατομμύρια δολάρια το 1980 σε 968 δισεκατομμύρια το 2006⁵¹. Το 2004 η Κίνα ξεπέρασε την Ιαπωνία και κατόρθωσε να καταστεί η τρίτη μεγαλύτερη εμπορική οικονομία (τόσο σε εξαγωγές όσο και σε εισαγωγές) μετά την ΕΕ και τις ΗΠΑ. Το 2010 μάλιστα η Κίνα χάρη σε αυτό το αναπτυξιακό μοντέλο ξεπέρασε τη Γερμανία σε όγκο εξαγωγών με αποτέλεσμα να καταστεί ο μεγαλύτερος εξαγωγέας παγκοσμίως. Σύμφωνα με τον *Economist*, η Κίνα βρίσκεται στην πρώτη θέση των χωρών με τις μεγαλύτερες εξαγωγές εξαγοντας αγαθά αξίας 1,2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων και καταλαμβάνοντας το 9,6% του συνόλου των παγκόσμιων εξαγωγών, ενώ στη δεύτερη θέση βρίσκεται η Γερμανία καταλαμβάνοντας ένα 9% των παγκόσμιων εξαγωγών και στην τρίτη οι ΗΠΑ με μερίδιο 8,5% της παγκόσμιας εξαγωγικής πίτας⁵². Η Κίνα πέτυχε εμπορικό πλεόνασμα ύψους 315,4 δισεκατομμυρίων δολαρίων και ανάπτυξη της τάξης του 11,9% το 2007. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη χώρα αυξήθηκαν από 109 εκατομμύρια δολάρια το 1979 σε πάνω από 72 δισεκατομμύρια δολάρια το 2005 καθιστώντας την Κίνα τον νούμερο ένα αποδέκτη ΑΞΕ μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών και τον νούμερο τρία σε παγκόσμιο επίπεδο μετά τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο⁵³. Επίσης, ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που αποκαλύπτει την οικονομική ανάπτυξη της Κίνας είναι το μέγεθος της μεσαίας τάξης. Η μεσαία τάξη της χώρας – που ορίζεται με κατά κεφαλήν ΑΕΠ άνω των 8.000 δολαρίων- αριθμεί 200 εκατομμύρια άτομα, δείκτης που αποδεικνύει μία ικανοποιητική άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Σύμφωνα μάλιστα με την Παγκόσμια Τράπεζα από το 1981 έως το 2001 οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις βοήθησαν πάνω από 400 εκατομμύρια Κινέζους πολίτες να βγουν από την απόλυτη φτώχεια⁵⁴.

⁵¹ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 5.

⁵² The Economist, “Great Exportations: China Overtakes Germany to become the Biggest Exporter of All”, 31 Μαρτίου 2010, <http://www.economist.com/node/15836406> (ημερομηνία πρόσβασης 08/03/2011).

⁵³ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 6 και United Nations, *World Investment Report 2005: Transnational Corporations and the Internationalization of R&D*, Switzerland: United Nations, 2005, http://www.unctad.org/en/docs/wir2005_en.pdf, σελ. xix.

⁵⁴ World Bank, *Fighting Poverty: Findings and Lessons from China's Success*, <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20634060~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469382,00.html>.

Μεταξύ των χωρών του BRIC η Κίνα κατέγραψε την πιο εντυπωσιακή οικονομική άνοδο⁵⁵. Αν και η ανάπτυξή της ανακόπηκε λόγω της κρίσης, εντούτοις η χώρα υπήρξε η πρώτη που ανέκαμψε, γεγονός για το οποίο τη συνεχάρησαν τόσο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο όσο και η Παγκόσμια Τράπεζα.

Αυτά τα στοιχεία μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Κίνα αποτελεί έναν σημαντικότερο δρώντα του διεθνούς εμπορίου και έχει συμφέρον να διευκολύνει το πολυμερές εμπόριο, εφόσον αυτό της εξασφαλίζει ανοιχτές και ποικίλες αγορές για τα προϊόντα της. Για το λόγο αυτό άλλωστε η απελευθέρωση της οικονομίας και η βιώσιμη ανάπτυξη υπήρξαν προτεραιότητες της κομμουνιστικής ηγεσίας ήδη από το 1978 και κατόπιν από το 2001, οπότε η Κίνα εισήλθε στον ΠΟΕ.

Το άφθονο και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό της Κίνας με τους χαμηλούς μισθούς έστρεψε την παραγωγική διαδικασία σε προϊόντα εντάσεως εργασίας με χαμηλή προστιθέμενη αξία, όπως είναι η ένδυση και η μεταποίηση⁵⁶. Το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κίνας, το άφθονο και σκληρά εργαζόμενο φθηνό εργατικό δυναμικό, αύξησε την ανταγωνιστικότητα των κινεζικών εξαγωγών και εξασφάλισε για τη χώρα πλεονάσματα στο εμπορικό ισοζύγιο και υψηλά αποθέματα σε ξένο συνάλλαγμα (κατά βάση δολάρια) και χρυσό.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, τα αποθέματά της ανέρχονται σε 2,452 τρισεκατομμύρια δολάρια⁵⁷ και ήδη από το 2006 αποτελεί τη χώρα με τα μεγαλύτερα αποθέματα σε ξένο συνάλλαγμα. Η εν λόγω εξέλιξη είναι εντυπωσιακή εάν αναλογιστούμε ότι στα τέλη του 1980 τα αποθέματά της ανέρχονταν σε 819 δισεκατομμύρια δολάρια. Αυτά τα τεράστια αποθέματα σε αμερικανικά δολάρια εξηγούνται από το γεγονός ότι προσπαθεί να διατηρήσει το γιουάν τεχνητά υποτιμημένο. Η κλασική θεωρία του ισοζυγίου πληρωμών μάς διδάσκει ότι μία χώρα με πλεόνασμα στο εμπορικό της ισοζύγιο χρειάζεται να ανατιμήσει το εθνικό νόμισμα. Ειδάλλως, η υπερπροσφορά χρήματος που θα κερδίζει από τις εξαγωγές της θα την οδηγήσει σε πληθωρισμό που θα καταστήσει μη ανταγωνιστικές τις εξαγωγές της και μπορεί να οδηγήσει το αρχικό πλεόνασμα σε έλλειμμα⁵⁸. Η Κίνα επεμβαίνει επί έξι χρόνια στις αγορές συναλλάγματος, προκειμένου να διατηρεί το νόμισμά της

⁵⁵ Julia Christin Bauer, "China as a major strategic factor in the future world" (seminar paper), *GRIN Verlag*, 2008, σελ. 6.

⁵⁶ World Trade Organization (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου), *Trade Policy Review: Report by China*, 26 Απριλίου 2010, http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g230_e.doc.

⁵⁷ World Bank (Παγκόσμια Τράπεζα), *Data-Total Reserves (includes gold, current US\$)*, 2009, <http://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD>.

⁵⁸ Mcleese 2005, σελ. 707-710.

υποτιμημένο την ίδια στιγμή που το ΔΝΤ απαγορεύει στα κράτη-μέλη «να χειραγωγούν τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες (με σκοπό να) κερδίσουν άδικο / σε βάρος των άλλων οικονομιών ανταγωνιστικό πλεονέκτημα»⁵⁹.

Η διαδικασία της διατήρησης του νομίσματος τεχνητά υποτιμημένου έχει ως εξής. Ας υποθέσουμε ότι έχουμε έναν Κινέζο εξαγωγέα και έναν Αμερικανό εισαγωγέα. Ο Αμερικανός πληρώνει για τα κινεζικά προϊόντα που εισάγει σε δολάρια. Αυτά τα δολάρια τα λαμβάνει ο Κινέζος, αλλά δεν μπορεί να τα χρησιμοποιήσει στην κινεζική αγορά. Έτσι, πηγαίνει στην Κεντρική Τράπεζα Κίνας, ώστε να τα μετατρέψει σε γιουάν. Για τα γιουάν που παρέχει η Κεντρική Τράπεζα λαμβάνει το αντίστοιχο ποσό σε δολάρια. Η αύξηση της ζήτησης για γιουάν που προκάλεσε ο Κινέζος εξαγωγέας αυξάνει την τιμή του νομίσματος, εάν αφεθεί ελεύθερη. Αυτό που κάνει η Κεντρική Τράπεζα, ώστε να μην επιτρέψει να συμβεί κάτι τέτοιο, είναι η έξοδος στην αγορά συναλλάγματος και ισόποση πώληση γιουάν. Η πώληση γιουάν αυτομάτως μειώνει την αξία του. Το ερώτημα που ανακύπτει στη συνέχεια είναι τι κάνει η Τράπεζα όλα αυτά τα δολάρια που αποκτά. Η απάντηση είναι απλή. Αγοράζει με αυτά ομόλογα του Αμερικανικού Δημοσίου (treasuries).

Σύμφωνα με τους *Financial Times*, η FED αποτελεί το μεγαλύτερο αγοραστή αμερικανικών ομολόγων κατέχοντας ομόλογα αξίας 1.108 δισεκατομμυρίων δολαρίων, ενώ δεύτερη έρχεται η Κίνα με ομόλογα ύψους 896 δισεκατομμυρίων δολαρίων και τρίτη η Ιαπωνία με ομόλογα αξίας 877 δισεκατομμυρίων⁶⁰. Αυτή η επέμβαση στην ελεύθερη διακύμανση του γιουάν έχει δυσανεστήσει ιδιαίτερα τις ΗΠΑ και άλλους εμπορικούς εταίρους της Κίνας που την κατηγορούν ότι εφαρμόζει ένα είδος άτυπου προστατευτισμού, ο οποίος πλήττει την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών τους σε διεθνές επίπεδο. Οι τεράστιες αγορές αμερικανικών ομολόγων από την Κίνα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι ΗΠΑ αποτελούν το δεύτερο μεγαλύτερο εισαγωγέα κινεζικών προϊόντων έχουν οδηγήσει σε μία κατάσταση που ο Lawrence Summers, επικεφαλής των οικονομολόγων του Αμερικανού προέδρου, είχε χαρακτηρίσει λεπτή ισορροπία του «χρηματοοικονομικού τρόμου» μεταξύ Πεκίνου

⁵⁹ Για μία πιο εκτενή θεώρηση του θέματος της ισοτιμίας του γιουάν βλ. και Morris Goldstein και Nicholas R. Lardy (επιμ.), *Debating China's Exchange Rate Policy*, Washington: Peterson Institute for International Economics, 2008.

⁶⁰ Michael Mackenzie, "Fed passes China in Treasury Holdings", *Financial Times*, 2 Φεβρουαρίου 2011, <http://www.ft.com/cms/s/0/120372fc-2e48-11e0-8733-00144feabdc0.html#axzz1CvoD3ZyP> (ημερομηνία πρόσβασης 03/02/2011).

και Ουάσιγκτον⁶¹. Οι ΗΠΑ αποφεύγουν να ασκήσουν μεγάλη πίεση στο μεγαλύτερο εξωτερικό πιστωτή τους σε διάφορα διμερή ζητήματα, διότι τα αμερικανικά ομόλογα που διαθέτει η Κίνα αποτελούν ανάσα δανεισμού για τις ΗΠΑ. Ταυτόχρονα, το Πεκίνο επιχειρεί με αυτή την κίνηση να διασφαλίσει ότι θα παραμείνει αδιατάρακτη η υψηλή ζήτηση κινεζικών προϊόντων στις ΗΠΑ. Παράλληλα, επιχειρεί να διασφαλίσει ότι το δολάριο δεν θα υποτιμηθεί, εφόσον κάτι τέτοιο θα προκαλέσει μείωση της αξίας των αποθεμάτων του σε δολάρια και αύξηση της αξίας του δικού της νομίσματος, γεγονός που γνωρίζουμε τι σημαίνει για τις εξαγωγές της⁶². Πάντως, πρακτικά, η ίδια η Κεντρική Τράπεζα Κίνας έχει τη δυνατότητα να οδηγήσει σε πτώση το δολάριο πουλώντας ένα μέρος των αποθεμάτων της σε δολάρια. Η Κίνα από το 2005 έχει υιοθετήσει μία ελεγχόμενη κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία βασισμένη στην προσφορά και ζήτηση. Ωστόσο, τα αποτελέσματα έχουν υπάρξει πενιχρά προς το παρόν στη διόρθωση της ισοτιμίας. Αντιθέτως μάλιστα, η επέμβασή της στις αγορές συναλλάγματος έχει διπλασιαστεί από τότε. Το όλο θέμα δημιουργείται από το γεγονός ότι η Κίνα θεωρεί το νόμισμα στοιχείο εθνικής κυριαρχίας για το οποίο δεν δέχεται υποδείξεις ή επεμβάσεις.

Πώς απαντούν οι ελλειμματικές χώρες στο διαταρακτικό ρόλο της πλεονασματικής Κίνας; Καταφεύγουν στον προστατευτισμό. Το ίδιο συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και στα μέσα των 80' στις ΗΠΑ όταν οι μεγάλες εισαγωγές οδήγησαν σε υποτιμήσεις του δολαρίου. Σήμερα πολυάριθμα νομοσχέδια παρουσιάζονται στο αμερικανικό Κογκρέσο με σκοπό να αντιμετωπίσουν το ζήτημα της ισοτιμίας του γιουάν μέσω εμπορικών προστατευτικών μέτρων. Επίσης και στην ΕΕ παρατηρείται παρόμοια συμπεριφορά, εφόσον πλέον είναι ο νούμερο ένα εισαγωγέας κινεζικών προϊόντων ξεπερνώντας τις ΗΠΑ⁶³.

Αξίζει στο σημείο αυτό να παραθέσουμε την άποψη του Kenneth Waltz περί προστατευτισμού. Ο νεορεαλιστής θεωρητικός των διεθνών σχέσεων τονίζει ότι όσο θεμιτές και να είναι οι προθέσεις του κράτους που επιβάλλει δασμούς στις εισαγωγές του, το διεθνές οικονομικό σύστημα πλήττεται συνολικά. «Μονομερείς δράσεις στα πλαίσια της ορθολογικής επιδίωξης ενός θεμιτού στόχου (εν προκειμένω της

⁶¹ The Economist, "A Wary Respect" (A special report on China and America), 24-30 Οκτωβρίου 2009, σελ. 3-4.

⁶² Fred Bergsten, Charles Freeman, Nicholas Lardy και Derek Mitchell, *China's Rise: Challenges and Opportunities*, USA: Peter G. Peterson Institute for International Economics and the Center for Strategic and International Studies, 2008, στις σελ. 18-19 εξηγείται γιατί οι Κινέζοι δεν μπορούν να αφήσουν το δολάριο να υποτιμηθεί.

⁶³ Bergsten, Freeman, Lardy και Mitchell 2008, σελ. 14.

προσπάθειας επίτευξης της μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας των μελών της κοινωνίας) οδήγησαν σε συνολική μείωση της ευημερίας και των δύο χωρών»⁶⁴. Στο παράδειγμά του ο Waltz χρησιμοποιούσε μόνο δύο χώρες. Σε διεθνές επίπεδο, όπου υπάρχει πλήθος κρατών, υφίσταται η εντύπωση ότι τα κράτη μπορούν να βγουν αλώβητα από τον ανταγωνισμό του προστατευτισμού. Προκειμένου μάλιστα να μην πέσουν θύματα του ανταγωνισμού των άλλων, μπαίνουν με τη σειρά τους στο παιχνίδι του προστατευτισμού. Αν και κανένα κράτος δεν μπορεί να κατηγορηθεί ως ανορθολογικό, επειδή ακολούθησε τις επιταγές των συμφερόντων του λαού του, αυτές οι μεμονωμένα ορθολογικές συμπεριφορές μπορεί να οδηγήσουν σε μία διεθνώς ανορθολογική κατάσταση, κατά την οποία θα πλήττεται το διεθνές εμπόριο. Μία αναλογία με τις διεθνείς (πολιτικές) υποθέσεις μας δείχνει ότι δεν μπορούμε να αναμένουμε οι μεμονωμένες ορθολογικές συμπεριφορές να εξυπηρετούν το συμφέρον του διεθνούς συστήματος. «Σε συνθήκες αναρχίας, οι ατομικοί υπολογισμοί που προκύπτουν ορθολογικά από τη σκοπιά του κάθε ξεχωριστού υπολογιστή δεν οδηγούν αυτομάτως σε κοινωνική αρμονία»⁶⁵. Με άλλα λόγια, αντιθέτως, οι απαιτήσεις για ορθολογισμό σε ένα άναρχο περιβάλλον, δηλαδή οι απαιτήσεις για συσχετισμό κόστους-οφέλους στις κρατικές ενέργειες που θα επιβάλλουν «μία κούρσα προστατευτισμών» δεν θα επιτρέψουν στους δρώντες λόγω του πεπερασμένου της ανθρώπινης λογικής να διαγνώσουν ότι αυτή η πολιτική είναι μάταιη μακροπρόθεσμα. Έτσι λοιπόν, δεν πρέπει να φαίνεται παράξενο που μία ορθολογική ηγεσία, όπως είναι η κινεζική, προβαίνοντας σε έναν άτυπο προστατευτισμό ουσιαστικά μεγιστοποιεί την ευημερία του λαού της μεσοπρόθεσμα χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι μακροπρόθεσμα αυτή η στάση θα πλήξει και την ίδια. Σύμφωνα μάλιστα με το συμπέρασμα του Waltz, στην περίπτωση που θα επιθυμούσαμε να μην μειωθεί ή και εξαλειφθεί το διεθνές εμπόριο από την αρνητική πολλαπλασιαστική επίδραση των κατά τα άλλα μεμονωμένα ορθολογικών κρατικών συμπεριφορών, θα έπρεπε από κοινού όλα τα κράτη να μείωναν τα εμπόδια στο εμπόριο. «Μία απόφαση περί μείωσης των εμποδίων στο εμπόριο μεταξύ των κρατών θα ευνοούσε ορισμένες χώρες περισσότερο από κάποιες άλλες, αλλά μακροπρόθεσμα και σε απόλυτους όρους θα ευνοούσε όλες τις χώρες. Εντούτοις, σε συνθήκες αναρχίας, το σχετικό κέρδος είναι πιο σημαντικό από το απόλυτο κέρδος!»⁶⁶.

⁶⁴ Kenneth Waltz, *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011, σελ. 244.

⁶⁵ Waltz 2011, σελ. 250.

⁶⁶ Waltz 2011, σελ. 252.

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι το Πεκίνο θεωρεί πως σε αυτό το διεθνές περιβάλλον, όπου επικρατεί αναρχία και αυτοβοήθεια, είναι πιο σημαντικό να έχει το πλεονέκτημα, έστω βραχυπρόθεσμα έναντι άλλων κρατών, προκειμένου να εξασφαλίζει το μέγιστο κατά τη γνώμη της συμφέρον, την αύξηση της ευημερίας του πληθυσμού της. Σε αυτό το πλαίσιο, αν και ο ασιατικός γίγαντας δείχνει να συνιστά απειλή για το διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα, εντούτοις δεν μπορεί να κατηγορηθεί ούτε για ανορθολογισμό ούτε για πρόκληση δυσμενών παγκόσμιων συνεπειών από πρόθεση.

Όπως λοιπόν παρατηρούμε, αν και η Κίνα επιθυμεί να διατηρεί τα προνόμια μίας μικρής χώρας απόρροια του χαμηλού προφίλ που ακολουθεί για λόγους σιγουριάς η συντηρητική ηγεσία της, εντούτοις η προσπάθειά της να αναπτυχθεί προκαλεί τριγμούς στο διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα που λόγω του μεγέθους της δεν μπορούν πλέον να αγνοηθούν.

Βεβαίως, η οικονομική ανάπτυξη της ασιατικής χώρας δεν πρέπει να δημιουργεί παραστάσεις απειλής εκ προοιμίου για τρεις ευρύτερους λόγους. Πρώτον, επειδή, αν και το συνολικό ΑΕΠ (ο κύριος δείκτης μέτρησης της οικονομικής ισχύος) προβλέπεται να συνεχίσει να αυξάνεται εντυπωσιακά για το εγγύς μέλλον, αναπόφευκτα ο ρυθμός ανάπτυξης μακροπρόθεσμα θα επιβραδυνθεί. Σύμφωνα με το *Economist Intelligence Unit*, η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας θα αρχίσει να επιβραδύνεται από το διάστημα 2011-2015 φτάνοντας κατά μέσο όρο στο 5,5% από 8% περίπου που ήταν το διάστημα 2006-2010. Την περίοδο 2016-2020 οι προβλέψεις διαγράφονται ακόμα πιο δυσοίωνες με ρυθμό ανάπτυξης της τάξης του 4,4%. Την πενταετία 2026-2030 προβλέπεται μία ελαφρά ανάκαμψη στο 4,7%, η οποία ωστόσο υπολείπεται κατά πολύ της σημερινής ανάπτυξης. Η Goldman Sacks από την άλλη προβλέπει σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου μία μείωση του ρυθμού ανάπτυξης κάτω του 5%, μόλις το 2021-2025. Επιπρόσθετα, καταλήγει σε ένα λιγότερο αισιόδοξο σενάριο, σύμφωνα με το οποίο μεταξύ 2026 και 2030 η ανάπτυξη θα ολισθήσει στο 4,1% του ΑΕΠ⁶⁷ (βλ. και παράρτημα).

Δεύτερον, αν και η ανάπτυξη της Κίνας θα συνεχίσει να είναι σημαντική και αναμένεται η οικονομία της να υπερκεράσει την αμερικανική κάποια στιγμή στο

⁶⁷ Elwell, Labonte Morrison 2007, σελ. 12.

μέλλον, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της θα εξακολουθήσει να είναι χαμηλό⁶⁸, γεγονός που δεν θα της επιτρέψει να ανεξαρτητοποιηθεί αποτελεσματικά από το εξωτερικό εμπόριο αυξάνοντας την εσωτερική της ζήτηση. Η άνοδος της Κίνας στην πρώτη θέση των οικονομικών δυνάμεων δεν σημαίνει απαραίτητα απειλή, επειδή δεν συνεπάγεται μείωση της οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ. Όπως λέγεται, η οικονομική ανάπτυξη δεν αποτελεί παίγνιο μηδενικού αθροίσματος⁶⁹. Αντίθετα, η ανάπτυξη της Κίνας μπορεί να ενισχύσει την αμερικανική οικονομία απορροφώντας αμερικανικά προϊόντα.

Τρίτον, η Κίνα έχει να αντιμετωπίσει μία σειρά προκλήσεων που, εάν δεν περιοριστούν, θα επιδεινώσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης, ήτοι το μέγεθος της οικονομικής ισχύος, το οποίο θα επηρεάσει καταλυτικά τη δυνατότητά της να επιχειρήσει συστημική αλλαγή ή και να απειλήσει άλλους δρώντες. Οι προκλήσεις θα συζητηθούν διεξοδικότερα στο επόμενο κεφάλαιο. Στο σημείο αυτό θα τονίσουμε ενδεικτικά την υποστήριξη που παρέχει η κυβέρνηση σε κρατικοδίαιτες και αναποτελεσματικές επιχειρήσεις, την αύξηση της λαϊκής αναταραχής, τη μόλυνση του περιβάλλοντος και την ανεπάρκεια του κράτους δικαίου⁷⁰.

Πέραν όλων των ανωτέρω, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη ότι η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας δεν οφείλεται μόνο σε ένα οικονομικό θαύμα που συνδύασε την πολιτική καθοδήγηση με τη σκληρή δουλειά. Ο «κίτρινος δράκων» αναπτύχθηκε όχι μόνο χάρη στις μεταρρυθμίσεις του μοντέλου της οικονομίας της αγοράς αλλά και εξαιτίας αθέμιτων εμπορικών πρακτικών, όπως είναι τα δασμολογικά και μη δασμολογικά εμπόδια, το τεχνητά υποτιμημένο νόμισμα (για το οποίο έγινε ήδη λόγος), η προστασία των εγχώριων επιχειρήσεων, το dumping, οι χαμηλοί μισθοί και τα ελλιπή μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και η παραβίαση των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε συνοπτικά στις βιομηχανικές πολιτικές και τις χαμηλές προδιαγραφές εργασίας και περιβαλλοντικής προστασίας, εφόσον επιδρούν θετικά στην ταχύτατη αύξηση του κινεζικού ΑΕΠ και της κινεζικής οικονομικής ισχύος.

Καταρχάς, το Πεκίνο επιχειρεί να προστατεύει τις κρατικές βιομηχανίες που θεωρεί ζωτικές για την ανάπτυξη και την οικονομική ισχύ (π.χ.

⁶⁸ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 14-15.

⁶⁹ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 15.

⁷⁰ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 12.

οφείλεται στο γεγονός ότι τώρα ξεκινούν να χρησιμοποιούνται νέες πιο παραγωγικές μέθοδοι παραγωγής, υπάρχει ευρύ πεδίο για νέες υποδομές, δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις και άφθονοι ακόμα μη χρησιμοποιούμενοι παραγωγικοί συντελεστές (π.χ. εργατικό δυναμικό ή κοιτάσματα_πρώτων υλών). Όλες αυτές οι προϋποθέσεις φθίνουν με την πάροδο των ετών. Μέχρι τότε η Κίνα καλείται να επιτύχει ένα επαρκές επίπεδο ανάπτυξης.

Σύμφωνα με ένα επιχείρημα, μία παγκόσμια οικονομική υπερδύναμη –και άρα μία δύναμη σε θέση να απειλήσει την παγκόσμια κοινότητα με οικονομικά μέσα- θα πρέπει να συγκεντρώνει τρία στοιχεία: μέγεθος, δυναμισμό, άνοιγμα. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη για να επηρεάσει την παγκόσμια οικονομία, αρκετά δυναμική για να συμβάλει στην παγκόσμια ανάπτυξη και αρκετά ανοικτή στο εμπόριο και τις ροές κεφαλαίου, ώστε να έχει σημαντική επίπτωση η δράση της σε άλλες χώρες⁷³. Η Κίνα φαίνεται πως πληροί αυτές τις προϋποθέσεις. Πρόκειται για μία οικονομία σε μέγεθος ηπείρου, πολύ ενσωματωμένη στο διεθνές σύστημα, ενώ το εξωτερικό της εμπόριο καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας της (38% πριν την κρίση) σε σχέση με το αντίστοιχο των ΗΠΑ και της ΕΕ. Αυτά τα στοιχεία σωρευτικά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η επιρροή που μπορεί να ασκήσει στο διεθνές σύστημα είναι τεράστια. Ωστόσο, το γεγονός ότι είναι ακόμα αναπτυσσόμενη σε συνδυασμό με ένα αυταρχικό καθεστώς που ασκεί ισχυρή παρέμβαση στην οικονομία καθιστούν απίθανο το ενδεχόμενο να αναλάβει συστημικές ευθύνες υπερδύναμης. Αν και είναι σε θέση, όπως παρατηρήσαμε να προκαλέσει αστάθεια και οικονομικούς πολέμους, δεν αναμένεται να μπορέσει να δημιουργήσει μία νέα διεθνή οικονομική τάξη.

Όπως κάθε δύναμη που παρατηρεί την αύξηση της ισχύος της, έτσι και η Κίνα δεν αρέσκεται πλέον στο ρόλο του απλού παρατηρητή των διεθνών οικονομικών υποθέσεων. Πολλώ δε μάλλον όταν οι διεθνείς θεσμοί που σήμερα διέπουν το διεθνές οικονομικό σύστημα διαμορφώθηκαν δεκαετίες πριν χωρίς το Πεκίνο να συμμετάσχει στη διαμόρφωσή τους. Επιπλέον, οι ίδιοι θεσμοί αποδείχθηκαν αναποτελεσματικοί πολλάκις σε περιόδους κρίσεων με πιο πρόσφατη αυτήν του 2007 που έγινε αισθητή στην Κίνα το 2008 και έστρεψε τους Κινέζους πολίτες στην ασφαλή αγκαλιά του καθεστώτος εντείνοντας επισήμως τον οικονομικό εθνικισμό. Το Πεκίνο λοιπόν δεν επιθυμεί να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση. Τώρα πλέον θέλει να συμμετάσχει στη

⁷³ Bergsten, Freeman, Lardy και Mitchell 2008, σελ. 9.

συνδιαμόρφωση του διεθνούς οικονομικού συστήματος χωρίς αυτό πάντως να σημαίνει ότι διαθέτει και κάποια συγκεκριμένη συνεκτική στρατηγική για να το πετύχει.

Στο πλαίσιο των πολιτικών που εφαρμόζει είναι η στροφή από τις πολυμερείς σε διμερείς και κατώτερης ποιότητας εμπορικές συμφωνίες. Οι συμφωνίες αυτές έχουν προφανώς πολιτικές στοχεύσεις, ενώ παράλληλα τορπιλίζουν την προσπάθεια του ΠΟΕ να απελευθερώσει με ξεκάθαρους κανόνες το διεθνές εμπόριο. Οι διμερείς και περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες δημιουργούν το λεγόμενο *spaghetti bowl effect* ή *noodle bowl effect*⁷⁴, ένα φαινόμενο πληθώρας υπο-συμφωνιών εμπορίου που στρεβλώνουν το παγκόσμιο εμπόριο, εφόσον δημιουργούν αλληλοεπικαλύψεις ή αλληλοαναιρέσεις εμπορικών κανόνων με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η διεξαγωγή του εμπορίου, καθώς κανείς δεν είναι σίγουρος για το ποιοι κανόνες τελικά ισχύουν και σε ποια χώρα (π.χ. στο θέμα του προστατευτισμού)⁷⁵. Η δημιουργία της τελωνειακής ένωσης των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας με την ονομασία ASEAN είχε ως σκοπό, πέραν του να αυξήσει την επιρροή της Κίνας στην περιοχή, να κατευνάσει τους φόβους των γειτόνων της που θεωρούν ότι τους αποσπά Άμεσες Ξένες Επενδύσεις⁷⁶. Ο φόβος τώρα είναι μήπως η Κίνα δημιουργήσει ένα ισχυρό αλλά χαλαρό από άποψης κανόνων εμπορικό μπλοκ, το οποίο θα προωθήσει την περιφερειακή ταυτότητα και αλληλεγγύη πετώντας τους κανόνες του ΠΟΕ στον «κάλαθο των αχρήστων».

Πέραν των διαταραχών που προκαλεί στο διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα το βασισμένο στις εξαγωγές μοντέλο της Κίνας, υφίστανται και άλλες παρενέργειες. Η ασιατική χώρα, προκειμένου να αναπτυχθεί με ραγδαίους ρυθμούς χρειάστηκε την απαραίτητη κινητήρια δύναμη, την ενέργεια.

Αναμένεται μάλιστα να γίνει ο μεγαλύτερος καταναλωτής ενέργειας εντός ολίγων ετών. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να φέρει θετικά αποτελέσματα από την άποψη ότι η αναζήτηση ενέργειας θα μπορούσε να σπρώξει προς τα πάνω την παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, γεγονός που θα μείωνε τις αυξήσεις στις τιμές και τις ελλείψεις. Στον τομέα αυτό οι κινεζικές εταιρείες ενέργειας έχουν συναντήσει πολλά εμπόδια στον ελεύθερο ανταγωνισμό για

⁷⁴ Εφόσον αναφερόμαστε στην Κίνα, τα *noodles* ως παραδοσιακό κινεζικό πιάτο συχνά αντικαθιστούν τα ευρωπαϊκά *spaghetti* στις εν λόγω αναλύσεις περί στρεβλώσεων του διεθνούς εμπορίου από περιφερειακές συνεργασίες.

⁷⁵ Για μία θεώρηση του θέματος, βλ. και Jayant Menon, “Dealing with the Proliferation of Bilateral Free Trade Agreements”, *The World Economy*, 2009, doi: 10.1111/j.1467-9701.2009.01187.

⁷⁶ Bergsten, Freeman, Lardy και Mitchell, 2008, σελ. 15.

επενδύσεις σε δυτικές χώρες. Αν και στον τομέα της ενέργειας δεν υπάρχουν διεθνείς συμφωνίες, η ίδια η Δύση φαίνεται πως παραβιάζει έναν κανόνα που διαπνέει το νεοφιλελευθερισμό, τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Στη στάση αυτή οι Κινέζοι απαντούν προσπαθώντας να αναπτύξουν έναν εντυπωσιακό αριθμό πυρηνικών αντιδραστήρων⁷⁷ για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και υποστηρίζουν καθεστώτα τύπου Ιράν, προκειμένου να μην αποκλειστούν οι εταιρείες τους από τον ενεργειακό ανταγωνισμό. Μάλιστα τα ενεργειακά συμφέροντα και η προσπάθεια της Κίνας να βρει υποστηρικτές για τους πολιτικούς της στόχους αποτελούν έναν από τους λόγους για τους οποίους πραγματοποιεί δωρεές και διαγράφει δάνεια κρατών χωρίς να σκέφτεται κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα ή η χρηστή διακυβέρνηση⁷⁸. Όπως καταλαβαίνουμε, αυτή η συμπεριφορά δεν ευνοεί την εξάπλωση του εκδημοκρατισμού, ενώ παράλληλα μακροπρόθεσμα βλάπτει τα συμφέροντα των χωρών που καταλήγουν σε καθεστώ εξάρτησης. Ωστόσο, η κινεζική επιλογή αποτελεί μία δελεαστική εναλλακτική τόσο οικονομικά όσο και από άποψης καθεστώτος σε σχέση με τις ΗΠΑ ή άλλους δυτικούς δρώντες.

Εν κατακλείδι, το χειρότερο πρόβλημα είναι ότι η Κίνα εξακολουθεί να φέρεται σαν μικρή χώρα. Δεν αντιλαμβάνεται τη συστημική σημασία των πράξεών της. Ίσως βέβαια, να μην επιθυμεί να αποτραπεί από τα μείζονα εσωτερικά προβλήματα αναλαμβάνοντας έναν πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Η κινεζική απειλή είναι μία από τις απειλές που συναντούν κατά καιρούς τα διεθνή καθεστώτα. Ωστόσο, δεν αποτελεί συνηθισμένη απειλή. Η Κίνα είναι κάτι δυνητικά πιο επικίνδυνο. Δεν αποτελεί απλώς μία αντίπαλη ιδεολογία, αλλά πρόκειται για μία ισχυρή οικονομικά χώρα με στέρεες βάσεις ανάπτυξης, με τεράστιο μέγεθος καθώς και πραγματικά και πολύπλευρα συμφέροντα.

Σε αυτό το πλαίσιο το καλύτερο μέσο που έχουν οι ΗΠΑ, οι διαμορφωτές και κύριοι ωφελημένοι επί δεκαετίες από το παρόν σύστημα, είναι να τείνουν «χείρα συνεργασίας». Μία Κίνα απομονωμένη αναμένεται πιο δυσαρεστημένη και άρα πιο επικίνδυνη. Με άλλα λόγια, η συμμετοχή Κίνας στο οικονομικό σύστημα μπορεί να είναι απειλητική εάν δεν πειστεί ότι έχει να κερδίσει από τη συνεργασία και εάν δεν

⁷⁷ Η Κίνα λαμβάνει ένα 2% της απαιτούμενης ηλεκτρικής ενέργειας από 13 πυρηνικούς αντιδραστήρες. Ωστόσο, για λόγους εξοικονόμησης ενέργειας και προστασίας του περιβάλλοντος έχει αναπτύξει ένα πρόγραμμα κατασκευής 27 νέων αντιδραστήρων, αριθμός που αντιστοιχεί στο 40% της κατασκευής αντιδραστήρων παγκοσμίως. Βλ. και Michael Bristow, "China suspends nuclear building plans", *BBC News*, 17 Μαρτίου 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-12769392>, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Απριλίου 2011).

⁷⁸ Bergsten, Freeman, Lardy και Mitchell, 2008, σελ. 20.

μετέχει των αποφάσεων. Ωστόσο, ο δρόμος για τις ΗΠΑ δεν θα είναι σπαρμένος με ροδοπέταλα. Σε αυτήν τους την προσπάθεια θα συναντήσουν τρεις σημαντικές προκλήσεις. Πρώτον, πρέπει να αποδεχτούν έναν πραγματικό συνεργάτη στο διεθνές οικονομικό πεδίο λήψης αποφάσεων και όχι έναν τυπικό συνεργάτη που στην πραγματικότητα θα του φέρονται σαν υποχείριο. Δεύτερον, πρέπει να επιχειρήσουν μία υψηλού επιπέδου συνεργασία με ασιατική χώρα, γεγονός που σημαίνει πως χρειάζεται να κατανοήσουν σε βάθος την κουλτούρα και τις φοβίες της απέναντι στη Δύση. Τρίτον, η φιλελεύθερη Αμερική πρέπει να συνεργαστεί με ένα αυταρχικό καθεστώς⁷⁹. Αυτό συνεπάγεται δυσκολίες σε οικονομικές επιλογές με σκοπό να ενδυναμωθεί ο πολιτικός πλουραλισμός.

Συμπερασματικά, η οικονομική ισχύς της Κίνας αποτελεί ταυτόχρονα θαύμα και απειλή για το διεθνές σύστημα. Όσο όμως η Κίνα πείθεται ότι είναι προς το συμφέρον της να διατηρεί τη σταθερότητα του παρόντος διεθνούς οικονομικού συστήματος, τότε θα αποτελεί περισσότερο θαύμα παρά απειλή. Βασική προϋπόθεση, σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, είναι η εξασφάλιση συνεργασίας Δύσης-Κίνας και η αποφυγή του απομονωτισμού της. Βεβαίως, ακόμα και εάν δεν επιτευχθεί συνεργασία, ο ορθολογισμός της κινεζικής ηγεσίας πρέπει να την καταστήσει ικανή να κατανοήσει ότι οι παρενέργειες που προκαλεί στο οικονομικό σύστημα δεν πλήττουν μόνο τους άλλους δρώντες αλλά μακροπρόθεσμα θα πλήξουν και την ίδια.

Κεφ. 4: Η Στρατιωτική Ισχύς της Κίνας

Ο κλασικός πολιτικός ρεαλισμός, η κυρίαρχη θεωρία προσέγγισης των διεθνών σχέσεων, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη στρατιωτική ισχύ. Αυτός ο τομέας ισχύος εξασφαλίζει ασφάλεια του πληθυσμού μίας χώρας από εξωτερική επίθεση και δυνατότητα προώθησης των συμφερόντων στο εξωτερικό. Αν και ο πόλεμος και η στρατιωτική κατάκτηση τείνουν να περιορίζονται ως μέσα προώθησης των εθνικών συμφερόντων σε παγκόσμιο επίπεδο, εντούτοις σε επίπεδα μεγάλων δυνάμεων και ιδίως σε υποσυστήματα, όπως είναι αυτό της ανατολικής Ασίας –όπου επικρατεί η

⁷⁹ Bergsten, Freeman, Lardy και Mitchell, 2008, σελ. 27.

ισορροπία ισχύος, η ανταγωνιστική συσπείρωση, το δίλημμα ασφάλειας και ο εθνικισμός-, αυτή η πτυχή της ισχύος αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Η έμφαση στη στρατιωτική ισχύ ως παράγοντα που μπορεί να ευνοήσει ή να παρεμποδίσει τη διεθνή συστημική αλλαγή αντλείται από τον Robert Gilpin. Στο χαρακτηριστικό βιβλίο του *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική* επισημαίνει ότι σε ορισμένες περιόδους μπορεί να παρουσιαστούν στρατιωτικές μεταβολές ικανές να παράσχουν το κίνητρο σε κάποιον δρώντα ώστε να επιχειρήσει διεθνή πολιτική αλλαγή. Μιλώντας για στρατιωτικές μεταβολές αναφερόμαστε σε μία στρατιωτική καινοτομία, ένα νέο οπλικό σύστημα, ένα πολύπλοκο ή ακριβό όπλο, μία νέα τεχνική κ.ο.κ που επιτρέπει σε μία κοινωνία να μειώσει το κόστος της επέκτασης του χώρου κυριαρχίας της. Αυτή η επέκταση ή η διεθνής πολιτική αλλαγή επιτυγχάνεται, επειδή αυτή η στρατιωτική εξέλιξη της παρέχει το πλεονέκτημα έναντι των γειτόνων της και των δυνητικών ανταγωνιστών της⁸⁰. Εάν εφαρμόσουμε αυτό το συλλογισμό στην περίπτωση της Κίνας, θα διαπιστώσουμε ότι δεν διαθέτει κάποιο υπέρτερο στρατιωτικό πλεονέκτημα που μπορεί να της επιτρέψει να επιτύχει διεθνή μεταβολή. Ακολουθώντας, αναφέρουμε αναλυτικά τους λόγους.

Η Κίνα δεν φαίνεται να αποτελεί στρατιωτική απειλή σε παγκόσμιο επίπεδο⁸¹. Αφενός, οι δυνάμεις της δεν της το επιτρέπουν. Οι ένοπλες δυνάμεις της αντιμετωπίζουν ουσιαστικά προβλήματα με τη διακλαδικότητα και τη διαλειτουργικότητα. Αφετέρου, οι στόχοι της είναι συντηρητικοί, στραμμένοι κυρίως προς το εσωτερικό επίπεδο. Μόνο δε στο επίπεδο της θαλάσσιας στρατηγικής και της ναυτικής ισχύος και ιδίως στο χώρο της περιφέρειάς της, στο Δυτικό Ειρηνικό και τον Ινδικό Ωκεανό μπορεί να δημιουργήσει εντάσεις και ανταγωνισμούς.

Η Κίνα βασίζεται πρωτίστως στη λεγόμενη δυνητική ισχύ, στον πληθυσμό και τον πλούτο της χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παραμελεί την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεών της που αποτελούν την κλασική σκληρή ισχύ⁸². Μάλιστα τα τελευταία τουλάχιστον είκοσι χρόνια (από το 1988) καταγράφεται μία αύξηση των κινεζικών αμυντικών δαπανών με διψήφια νούμερα. Το 2009 ο ρυθμός αύξησης των αμυντικών δαπανών ήταν της τάξεως του 17,8%. Ωστόσο, το 2010 μειώθηκε στο 7,5%.

⁸⁰ Gilpin 2006, σελ. 112.

⁸¹ Gunther Hauser και Franz Kernic (επιμ.), *China: The Rising Power*, Frankfurt: Peter Lang, 2009, σελ. 211.

⁸² Αυτή η κατάταξη ακολουθεί τη διάκριση του John Mearsheimer. Ωστόσο, εάν ακολουθήσουμε τη διάκριση του Joseph Nye, η σκληρή ισχύς περιλαμβάνει τόσο τη στρατιωτική όσο και την οικονομική. Η ήπια ισχύς περιλαμβάνει την πολιτική ισχύ, τη διπλωματική ισχύ και τη θέληση του πολιτισμού μίας χώρας.

Σύμφωνα ωστόσο με αμερικανικούς υπολογισμούς, η Κίνα δαπανά μεγαλύτερα ποσά για εξοπλισμούς από όσα εξαγγέλλει. Συγκεκριμένα, για το έτος 2008 η Κίνα είχε εξαγγείλει αμυντικές δαπάνες ύψους 60 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ωστόσο, οι ΗΠΑ υπολόγισαν ότι ξόδεψε 105 έως 150 δισεκατομμύρια δολάρια για την άμυνά της⁸³. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι ένοπλες δυνάμεις της Κίνας δεν θα κατατάσσονταν στο ίδιο επίπεδο από άποψης στρατιωτικού εκσυγχρονισμού με αυτό των προηγμένων στρατιωτικά κρατών⁸⁴.

Ο πληθυσμός, το δεύτερο συστατικό της δυνητικής ισχύος, αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος καθώς και λήψης πολιτικών αποφάσεων. Ένας τεράστιος πληθυσμός, όπως είναι ο κινεζικός του 1,33 δισεκατομμυρίων ατόμων έχει μεγάλες και ιδιαίτερες οργανωτικές και διοικητικές ανάγκες. Το μεγάλο μέγεθος του πληθυσμού της Κίνας της επέτρεψε σε οικονομικό επίπεδο να επιτύχει μία εντυπωσιακή ανάπτυξη και σε στρατιωτικό επίπεδο να οικοδομήσει το μεγαλύτερο στρατό στον κόσμο. Η αμυντική και η εξωτερική πολιτική ωστόσο δεν πρέπει να στηρίζονται απλώς στο μέγεθος αλλά και στην ποιότητα του πληθυσμιακού κριτηρίου. Η ιστορία έχει αποδείξει ότι μικρότερες πληθυσμιακές ομάδες κατόρθωσαν κατά το παρελθόν να αντιμετωπίσουν υπέρτερες πληθυσμιακά και ελλιπώς οργανωμένες ομάδες. Άρα, βασικό ρόλο διαδραματίζει και η σωστή οργάνωση του πολιτικού συστήματος και του στρατού εν προκειμένω. Παρά ταύτα, οι πολυπληθείς χώρες, όπως η Κίνα, έχουν ένα σημαντικό στρατιωτικό πλεονέκτημα. Δεν είναι δυνατόν να κατακτηθούν και να ελεγχθούν εξ ολοκλήρου από αντίπαλη δύναμη. Βεβαίως, σε αυτή την περίπτωση έχουμε αποκλείσει το ενδεχόμενο ολοσχερούς πυρηνικής καταστροφής, που, αν και έσχατο, δεν παύει πρακτικά να είναι πιθανό⁸⁵.

Η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας σε συνδυασμό με τα τεχνολογικά και επιστημονικά της επιτεύγματα της επιτρέπει να εκσυγχρονιστεί μέσω προμήθειας όπλων και εξοπλισμού. Όπως αναφέρει και η Λευκή Βίβλος των ΕΔ της Κίνας, η στρατιωτική δύναμη της χώρας βασιζόμενη στη ρωμαλέα οικονομική δύναμη μπορεί

⁸³ The Economist, "Flowering friendliness? China's prime minister, Wen Jiabao, offers some gestures of conciliation", 5 Μαρτίου 2010, http://www.economist.com/world/asia/displaystory.cfm?story_id=15640891 (ημερομηνία πρόσβασης 17/03/2011).

⁸⁴ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, διάλεξη στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών, «Κίνα: Παρούσα κατάσταση, μελλοντικές προοπτικές, συνέπειες για την Ελλάδα», Ιανουάριος 2010.

⁸⁵ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997, σελ. 26-27.

να βελτιωθεί με τους ακόλουθους τρόπους που ήδη έχουν τεθεί σε εφαρμογή: 1) υιοθέτηση 15ετούς προγράμματος στόχων και προτεραιοτήτων για μελλοντικούς εξοπλισμούς, 2) προώθηση της καινοτομίας στα οπλικά συστήματα, 3) αξιολόγηση του υλικού υποστήριξης και συντήρησης και εκπαίδευση των χειριστών και 4) μεταρρύθμιση του συστήματος προμηθειών εξοπλισμών⁸⁶. Παρατηρείται επομένως ένας εκσυγχρονισμός τόσο σε υλικό όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό.

Η ασιατική χώρα δεν ενδιαφέρεται για επεκτατική στρατιωτική πολιτική ούτε για προβολή ισχύος σε μακρινά σημεία του ορίζοντα. Όπως μάλιστα τονίζεται, δεν φαίνεται να είναι εφικτή η σχεδίαση και διατήρηση ακόμα και μικρών μονάδων πολύ μακριά από την επικράτειά της πριν το 2015⁸⁷. Αυτός είναι ένας καλός λόγος για τον οποίο δεν την εκλαμβάνουμε ως παγκόσμια δύναμη. Η δομή ισχύος της καθώς και τα ποσά που ξοδεύει για τις στρατιωτικές της δυνάμεις βρίσκονται σε άμεση σχέση με την εξυπηρέτηση των άμεσων και γεωγραφικά περιορισμένων στρατηγικών της σκοπών. Οι εν λόγω σκοποί περιλαμβάνουν την ασφάλεια του καθεστώτος, την εδαφική ακεραιότητα, την ενοποίηση του έθνους, τη ναυτική ασφάλεια, την περιφερειακή σταθερότητα⁸⁸. Δύο επιμέρους στόχοι που επιδιώκονται και σχετίζονται άμεσα με την ασφάλεια και την εδαφική ακεραιότητα είναι η παρεμπόδιση της πρόσβασης εχθρικών δυνάμεων στο εγγύς εξωτερικό και η προβολή ισχύος στην Ταϊβάν.

Προκειμένου να ικανοποιηθούν αυτοί οι σκοποί, έχει αναδυθεί ένα νέο κινεζικό στρατιωτικό δόγμα με έμφαση στην τεχνολογική αναβάθμιση, την αποτελεσματικότητα, την επαγγελματική κατάρτιση, το ρεαλισμό και εν γένει την ποιότητα έναντι της έμφασης στην ποσότητα. Στο ίδιο πλαίσιο ο Στρατός Ξηράς, αν και εξακολουθεί να είναι πολυπληθής, εντούτοις υποβαθμίζεται σχετικά, ενώ αναβαθμίζονται οι στρατηγικές πυραυλικές δυνάμεις, η Πολεμική Αεροπορία και φυσικά το Πολεμικό Ναυτικό. Η αύξηση της οικονομικής σημασίας των παράκτιων περιοχών της Κίνας στα ανατολικά και νότια της επικράτειας και η απουσία στρατιωτικής απειλής από την Κεντρική Ασία και τη Μογγολία έχει προκαλέσει μία μετατόπιση του κέντρου βάρους από το Βορρά και τη Δύση προς την Ανατολή και το

⁸⁶ Αντώνιος Μιχελάκης, «Γεωπολιτικοί Προσανατολισμοί Κίνας στον 21^ο αιώνα. Πώς επηρεάζεται η ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεών της;», Διακλαδική Επιθεώρηση (ΑΔΙΣΠΟ), τεύχος 18^ο, Μάρτιος/Σεπτέμβριος 2010, σελ. 47.

⁸⁷ Μιχελάκης 2010, σελ. 47.

⁸⁸ Fravel Taylor, "China's Search for Military Power", *The Washington Quarterly*, Summer 2008-Volume 31, Number 3, http://www.twq.com/08summer/docs/08summer_fravel.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 18/05/2010).

Νότο. Το νέο στρατιωτικό δόγμα έχει μία βασική κατευθυντήρια γραμμή: εγκατάλειψη του δόγματος του απεριόριστου ως προς τα μέσα και τους σκοπούς πολέμου και στροφή προς μία στρατηγική περιορισμένου πολέμου⁸⁹.

Οι στρατηγικοί σκοποί της Κίνας, η μετατόπιση του κέντρου βάρους της και το νέο στρατιωτικό δόγμα που έχει θέσει σε εφαρμογή χρειάζεται να συνδυαστούν με μία σύντομη αναφορά στη διττή οπτική της περί στρατηγικού χώρου, ώστε να γίνει αντιληπτό για ποιο λόγο δίνει έμφαση σε συγκεκριμένα όπλα έναντι άλλων (πολεμικό ναυτικό) καθώς και γιατί αποτελεί απειλή σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές (Θάλασσα Νότιας Κίνας). Ο κινεζικός στρατηγικός χώρος λοιπόν αναπτύσσεται γύρω από: α) το εσωτερικό της απέραντης ηπειρωτικής μάζας και β) τις αχανείς θαλάσσιες εκτάσεις του Ειρηνικού Ωκεανού⁹⁰. Στην πρώτη περίπτωση, το Πεκίνο επιχειρεί να εδραιώσει την κυριαρχία των Κινέζων Χαν τόσο στο Θιβέτ όσο και στην Ξινγιάνγκ, ώστε να αποθαρρύνει ενδεχόμενο αποσχίσεων των εν λόγω περιοχών. Παράλληλα με αυτό το στόχο, επιδιώκει μία αδιατάρακτη πρόσβαση σε ενεργειακές πηγές. Στο ηπειρωτικό τμήμα η Κίνα δεν γνωρίζει παρά ασήμαντες μεθοριακές διενέξεις. Τίποτα ωστόσο δεν εξασφαλίζει την επ' άπειρον ειρήνη. Με τη Ρωσία ανοιχτή παραμένει η διένεξη στο σημείο συνάντησης των ποταμών Amur και Usuri και στη ζώνη της λίμνης Khasan, ενώ με την Ινδία η διένεξη στον παγετώνα των Ιμαλαΐων της Xizang (Θιβέτ), στην Aksai Chin και την Arunachal Pradesh. Το Πεκίνο επιθυμεί να κρατά την Ινδία στα μετόπισθεν της ηπείρου μέσω του Πακιστάν.

Στη δεύτερη πτυχή του κινεζικού στρατηγικού χώρου τα πράγματα περιπλέκονται⁹¹. Εάν στο ηπειρωτικό τμήμα οι διενέξεις φαίνονται μικρότερης σημασίας και η απειλή ένοπλης σύρραξης περιορισμένη, στο θαλάσσιο τμήμα του Ειρηνικού διαπλέκονται οι εθνικισμοί, τα ιστορικά πάθη και τα ζωτικά συμφέροντα. Έτσι δημιουργείται μία έντονα απειλητική κατάσταση με κούρσες εξοπλισμών και ανταγωνισμούς διεκδικήσεων: Νήσοι Spratly και Paracel φέρνουν την Κίνα αντιμέτωπη κυρίως με το Βιετνάμ (αλλά και με άλλους δρώντες του υποσυστήματος), ύφαλοι Mischief και Scarborough φέρνουν την Κίνα απέναντι στις Φιλιππίνες, Νήσοι

⁸⁹ Alexander Chien-cheng Huang, "Transformation and Refinement of Chinese Military Doctrine: Reflection and Critique on the PLA's View" στο James Mulvenon και Andrew Yang (επιμ.), *A Retrospective on Chinese Military Studies in the Post-Mao Era*, Santa Monica: RAND Corporation, 2001, σελ. 131-141, http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF160/CF160.ch6.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2010).

⁹⁰ Francois G  r  , *Γιατί οι Πόλεμοι: Ένας Αιώνας Γεωπολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2005, σελ. 162-163.

⁹¹ Βλ. και κεφάλαιο για το υποσύστημα.

Διαογυ ή Senkaku αποτελούν «μήλον της έριδος» μεταξύ Κίνας και Ιαπωνίας. Όλα αυτά τα εδάφη αποκτούν μείζονα σημασία για την Κίνα, εφόσον η χώρα τείνει να ταυτίζει το «ζωτικό» με το εγγύς και εγγύτερο. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι όσο πιο κοντά αισθανθεί την απειλή, επί παραδείγματι στην Ταϊβάν ή στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας τόσο πιο δυναμικά θα απαντήσει χωρίς να διστάσει να χρησιμοποιήσει ακόμα και στρατιωτικά μέσα. Σύμφωνα με την άποψη της παρούσας μελέτης, με τους δεδομένους συσχετισμούς ισχύος και συμφερόντων μοιάζει πιθανό, εάν θα λάβει χώρα ένοπλη σύρραξη στο στρατηγικό χώρο της Κίνας, αυτή να προέλθει από το θαλάσσιο εγγύς εξωτερικό, το Δυτικό Ειρηνικό εν γένει και τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας πιο συγκεκριμένα.

Ας περάσουμε τώρα στα στρατιωτικά μέσα που έχει στη διάθεσή του στο Πεκίνο για να επιτύχει τους στρατηγικούς του σκοπούς. Στην κορυφή των οπλικών συστημάτων που διαθέτει ένα κράτος βρίσκονται τα λεγόμενα στρατηγικά όπλα. Πρόκειται για όπλα τέτοιας σημασίας που γύρω από αυτά αρθρώνεται η στρατιωτική στρατηγική ενός κράτους. Όπως αναφέρει ο Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, «ένα οπλικό σύστημα, ένα είδος στρατιωτικών δυνάμεων, ένας τρόπος δράσης μπορούν να ονομαστούν στρατηγικά, εάν επηρεάζουν καθοριστικά τις τύχες του πολέμου»⁹². Για μία πυρηνική δύναμη, ακόμα και μικρομεσαία, τα πυρηνικά όπλα μπορούν να χαρακτηριστούν στρατηγικά. Η πυρηνική ισχύς εξασφαλίζει για την Κίνα τη σιγουριά της αποφυγής εξωτερικής επίθεσης και κατάληψης εδάφους. Συνεπώς, της επιτρέπει να ασχολείται με άλλους στόχους, όπως για παράδειγμα τις διεκδικήσεις της στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας. Σύμφωνα με υπολογισμούς, η Κίνα διαθέτει περίπου 250 στρατηγικά και τακτικά πυρηνικά όπλα, αλλά και επαρκή αποθέματα υλικών για να παράγει περισσότερα, εφόσον χρειαστεί. Η χώρα προσχώρησε στη Συμφωνία Μη Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων (NPT) το 1992 ως πυρηνική δύναμη και μάλιστα έχει δεσμευτεί να μην χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα εναντίον μη πυρηνικών δυνάμεων⁹³. Ακολουθεί ένα δόγμα μίνιμουμ αποτροπής και μη-πρώτης χρήσης πυρηνικών όπλων. Η μίνιμουμ ή πεπερασμένη αποτροπή αποτελεί όρο της πυρηνικής στρατηγικής, σύμφωνα με τον οποίο ένα κράτος διατηρεί ένα σχετικά μικρό πυρηνικό οπλοστάσιο, το οποίο όμως είναι στραμμένο σχεδόν αποκλειστικά

⁹² Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη: Από την Αρχαιότητα Έως Σήμερα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 45-46.

⁹³ Καθημερινή, «Αφιέρωμα: Οι πυρηνικές δυνάμεις του κόσμου», 8 Απριλίου 2010, http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathextra_1_08/04/2010_331990 (ημερομηνία πρόσβασης 10/04/2011).

εναντίον εχθρικών πόλεων⁹⁴. Εφόσον μάλιστα η αποτροπή συνίσταται στη διατήρηση του status quo, όπως καταλαβαίνουμε, το πυρηνικό δόγμα που εφαρμόζει η Κίνα είναι αμυντικής φύσης και ο εκσυγχρονισμός των πυρηνικών της δυνάμεων ερμηνεύεται ως προσπάθεια εξασφάλισης μίας αξιόπιστης δυνατότητας δεύτερου πλήγματος⁹⁵.

Ακολούθως, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στους συμβατικούς πυραύλους. Η Κίνα διαθέτει ένα από τα πιο ενεργά οπλοστάσια βαλλιστικών και πυραύλων χαμηλής πτήσης. Παράλληλα, αναβαθμίζει τόσο τα επιθετικά πυραυλικά της συστήματα όσο και τα αμυντικά αντιπυραυλικά. Αυτό το τμήμα της στρατιωτικής ισχύος έχει δύο πτυχές. Η πρώτη περιλαμβάνει την Ταϊβάν και η δεύτερη τις ΗΠΑ. Οι συμβατικές πυραυλικές δυνάμεις είναι κατάλληλες για την προβολή ισχύος στην Ταϊβάν που θεωρείται κινεζικό έδαφος. Συνεπώς, η πώληση του αντιπυραυλικού αμυντικού συστήματος Patriot στην Ταϊβάν θεωρείται τμήμα του σχεδίου προώθησης από τις ΗΠΑ αντιπυραυλικής ασπίδας στην Ανατολική και Νότια Ασία με σκοπό την αποστέρηση της δυνατότητας της Κίνας να προβεί σε δεύτερο πλήγμα. Συστήματα Patriot διαθέτουν επίσης η Ιαπωνία και η Νότια Κορέα. Το γεγονός αυτό καθιστά το κινεζικό επιτελείο ιδιαιτέρως καχύποπτο απέναντι στις αμερικανικές προθέσεις στο κινεζικό εγγύς εξωτερικό. Ούτε λίγο ούτε πολύ το Πεκίνο κατηγορεί την Ουάσιγκτον για προσπάθεια περικύκλωσης της Κίνας. Προς επίρρωση αυτής της άποψης παραθέτουμε δύο δηλώσεις. Ο στρατιωτικός και στρατηγικός αναλυτής Dai Xu αναφέρει ότι «η Κίνα βρίσκεται εντός ενός δακτυλίου περικύκλωσης σε σχήμα ημισελήνου. Ο δακτύλιος ξεκινά από την Ιαπωνία, επεκτείνεται στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας και προχωράει προς την Ινδία καταλήγοντας στο Αφγανιστάν. Η ανάπτυξη από την Ουάσιγκτον αντιπυραυλικού συστήματος γύρω από την κινεζική περιφέρεια δημιουργεί μία περικύκλωση στο σχήμα της ημισελήνου»⁹⁶. Επίσης, άξια λόγου είναι η αναφορά του Κινέζου Υπουργού Εξωτερικών, Yang Jiechi, επί του θέματος, ο οποίος σε συνέδριο αφοπλισμού του ΟΗΕ που διεξήχθη τον Αύγουστο του 2009 στη Γενεύη τόνισε ότι «οι χώρες δεν θα πρέπει ούτε να επιζητούν την

⁹⁴ Κολιόπουλος 2008, σελ. 25.

⁹⁵ Επίσης βλ. και Hui Zhang, "China's Perspective on a Nuclear-Free World", *The Washington Quarterly*, Απρίλιος 2010, 33 (2), http://www.twq.com/10april/docs/10apr_Zhang.pdf (ημερομηνία πρόσβασης 18/04/2011).

⁹⁶ Jize Qin και Xiaokun Li, "China circled by chain of US anti-missile systems", *China Daily*, 22 Φεβρουαρίου 2010, http://www.chinadaily.com.cn/world/2010-02/22/content_9481548.htm (ημερομηνία πρόσβασης 23/04/2011).

απόλυτη στρατηγική υπεροχή ούτε να αναπτύσσουν αντιπυραυλικά συστήματα που υπονομεύουν την παγκόσμια στρατηγική σταθερότητα»⁹⁷.

Ακολούθως, η κινεζική Πολεμική Αεροπορία δείχνει να έχει παραμείνει αρκετά πίσω συγκριτικά. Όπως ισχύει με το γενικό στρατιωτικό δόγμα, έτσι και η ίδια έχει μετατοπίσει το κέντρο βάρους της προς τα ανατολικά και τα νότια. Ωστόσο, ο εκσυγχρονισμός έχει ξεκινήσει και διατυπώνεται η άποψη ότι και αυτός ο τομέας θα επιτύχει βελτίωση και σύγκριση με τις προηγμένες στρατιωτικές δυνάμεις. Η κινεζική πολεμική αεροπορία διαθέτει 490 μαχητικά αεροσκάφη. Αν και τα περισσότερα εξ αυτών αποτελούν αναβαθμίσεις παλαιότερων, εντούτοις και τα νέα μαχητικά συνεχώς αυξάνονται. Παρ' όλες τις προσπάθειες πάντως, η αεροπορία δεν έχει μεγάλη ακτίνα δράσης, δεν δύναται να επιχειρήσει σε μεγάλη ακτίνα από τα κινεζικά αεροδρόμια. Σημαντική θετική εξέλιξη για την Κίνα σε αυτό το σημείο αποτελεί η κατασκευή κινεζικού πολεμικού αεροσκάφους τύπου stealth, τεχνολογία που δεν το καθιστά ανιχνεύσιμο από τα εχθρικά ραντάρ και την οποία μονοπωλούσε μέχρι πρότινος η Αμερική. Ο τρόπος απόκτησης αυτής της τεχνολογίας εγείρει ερωτήματα⁹⁸.

Ακολούθως, θα αναφερθούμε στο κινεζικό Πολεμικό Ναυτικό. Αυτός ο κλάδος αναπτύσσεται ραγδαία και βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Κίνας, εφόσον εξυπηρετεί καλύτερα τα στρατηγικά συμφέροντα της χώρας. Στον πυρήνα αυτών των συμφερόντων βρίσκεται η διατήρηση ανοιχτών θαλάσσιων αρτηριών που θα εξασφαλίζουν την ανεμπόδιστη ροή ενέργειας και πρώτων υλών από τον Περσικό Κόλπο και την Αφρική καθώς και εμπορευμάτων από όλο τον κόσμο. Στο πλαίσιο αυτό το κινεζικό πολεμικό ναυτικό έχει ξεφύγει από το πλαίσιο της παράκτιας άμυνας και πλέον εξελίσσεται σε ωκεάνια δύναμη με χρονικό ορίζοντα μετά το 2030. Οι ναυτικές δυνάμεις της Κίνας διαθέτουν 75 καταδρομικά, τουλάχιστον 60 υποβρύχια, 55-100 αμφίβια σκάφη και περίπου 70 πυραυλακάτους⁹⁹.

Ο εκσυγχρονισμός του κινεζικού Πολεμικού Ναυτικού θεωρήθηκε απαραίτητος λόγω της αύξησης της γεωπολιτικής σημασίας των θαλασσών που βρέχουν και ενδιαφέρουν την Κίνα και τις οποίες μάλιστα θεωρεί εγγύς εξωτερικό της. Πρόκειται για τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας που διαθέτει σημαντικό

⁹⁷ Ο.π..

⁹⁸ Mail Online, "Stealthy saber-rattling: China's secret jet completes second test flight in latest show of military strength", 19 Απριλίου 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1378558/Chinas-J-20-stealth-jet-completes-second-test-flight.html> (ημερομηνία πρόσβασης 27/04/2011).

⁹⁹ Μιχελάκης 2010, σελ. 48.

υποθαλάσσιο πλούτο και παρέχει πρόσβαση στον Ινδικό Ωκεανό και για τον ίδιο τον Ινδικό που υποστηρίζεται ότι μαζί με το δυτικό Ειρηνικό Ωκεανό θα αποτελέσουν τη σημαντικότερη γεωστρατηγικά περιοχή του κόσμου τον 21^ο αιώνα¹⁰⁰. Για το λόγο αυτό μάλιστα, το λιμάνι της Μυανμάρ στον Κόλπο της Βεγγάλης¹⁰¹ θα αποκτήσει αυξημένη γεωπολιτική σημασία για τη μεταφορά υδρογονανθράκων από τη Μέση Ανατολή στην κινεζική επαρχία Yunnan (που μαζί με την επαρχία Sichuan αποτελούν τη γεωπολιτική «καρδιά» της Κίνας για να δανειστούμε έναν όρο του αναλυτή Halford Mackinder). Τη σημασία αυτών των θαλασσών έχουν κατανοήσει πλήρως και οι γείτονες της Κίνας, οι οποίοι επιδίδονται σε ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι αναβάθμισης των ναυτικών τους δυνάμεων. Ο λόγος για την Ιαπωνία, την Ινδία και τη Νότια Κορέα. Αντιθέτως, εντύπωση προκαλεί η σχετική μακροπρόθεσμη παρακμή του Αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού που αναμένεται να οδηγήσει το υποσύστημα σε αστάθεια. Ελλείψει ισχυρής αμερικανικής ναυτικής παρουσίας ενδέχεται να αναθερμανθούν οι παλιοί εθνικισμοί που σε συνδυασμό με τα διαχρονικά διλήμματα ασφάλειας θα προκαλέσουν εντάσεις και ανισορροπίες. Σύμφωνα μάλιστα με μία άποψη ο σχετικός μαρασμός του Αμερικανικού Στόλου ενδέχεται μέχρι το 2020 να μην επιτρέπει στις ΗΠΑ να νικήσουν την Κίνα σε έναν δυνητικό πόλεμο στα Στενά της Ταϊβάν¹⁰².

Το ενδιαφέρον που εγείρει η στρατιωτική αναβάθμιση της Κίνας –ιδίως στη θάλασσα– σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη νέα αντίληψη περί απειλής που έχει διαμορφώσει η Ουάσιγκτον. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, απειλή ισοδυναμεί με παρεμπόδιση της αμερικανικής πρόσβασης σε συγκεκριμένα σημεία. Η Κίνα επί παραδείγματι είναι σε θέση να παρεμποδίσει την αμερικανική πρόσβαση στην Ταϊβάν, την Κίτρινη Θάλασσα και τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας θέτοντας πολιτικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά εμπόδια. Οι ΗΠΑ θεωρούν ότι η πρόσβασή τους στις ανωτέρω περιοχές έπρεπε να διατηρείται ανεμπόδιστη, εφόσον πρόκειται για διεθνή ύδατα¹⁰³.

¹⁰⁰ Robert Kaplan, “Q&A With Robert Kaplan on China”, *Foreign Affairs*, 7 Μαΐου 2010, <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-robert-kaplan-on-china> (ημερομηνία πρόσβασης 19/04/2011).

¹⁰¹ Robert Kaplan, “Q&A With Robert Kaplan on Geopolitics in the Indian Ocean”, *Foreign Affairs*, 7 Απριλίου 2010, <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-robert-kaplan-on-geopolitics-in-the-indian-ocean> (ημερομηνία πρόσβασης 19/04/2011).

¹⁰² Kaplan, “Q&A With Robert Kaplan on China”, 2010.

¹⁰³ William Pfaff, “China’s Growing Military Might Poses Many Policy Questions”, *iHavenet.com*, <http://www.ihavenet.com/World-China-Growing-Military-Might-Poses-Many-Policy-Questions-WP.html> (ημερομηνία πρόσβασης 18/03/2011).

Στο πλαίσιο της ενίσχυσης των ναυτικών δυνατοτήτων και της προσπάθειας αντιμετώπισης νέων απειλών ασφάλειας, όπως είναι η πειρατεία και η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, η Κίνα εξήλθε στο δυτικό Ινδικό Ωκεανό και απέστειλε τρία πλοία στον κόλπο του Άντεν με σκοπό να διεξάγουν επιχειρήσεις συνοδείας και περιπολίας.

Ο Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός της Κίνας (People's Liberation Army-PLA) είναι η μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη του κόσμου με σχεδόν 3 εκατομμύρια μέλη. Μόνο ο στρατός ξηράς συντηρεί 1,25 εκατομμύρια προσωπικό και διαρκώς αποκτά νέες δυνατότητες. Στις πιο πρόσφατες εξελίξεις βελτίωσης περιλαμβάνεται η απόκτηση 200 νέων αρμάτων μάχης τρίτης γενιάς τύπου 98-99, ενός νέου αμφίβιου επιθετικού οχήματος και πολλαπλών εκτοξευτών ακτίνας έως 200χλμ¹⁰⁴. Ωστόσο, η σημασία αυτού του κλάδου, πέρα από τη διασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας δεν αναμένεται τόσο μεγάλη για την Κίνα όσο αυτή του Πολεμικού Ναυτικού.

Κατεβαίνοντας στο επιχειρησιακό επίπεδο θα αναφέρουμε επιγραμματικά ότι οι νέες εξελίξεις στις οποίες δίνει έμφαση η Κίνα, εφόσον της παρέχουν ένα συγκριτικά έξυπνο πλεονέκτημα, προκειμένου να αντιμετωπίσει ακόμα και υπέρτερους στρατιωτικά αντιπάλους, είναι οι εξής: πληροφοριακές επιχειρήσεις, προετοιμασία για ηλεκτρομαγνητικό πεδίο επιχειρήσεων, ενσωμάτωση σύγχρονης τεχνολογίας, βελτίωση επικοινωνιών, βελτίωση δορυφορικής πλοήγησης, βελτίωση συστήματος συλλογής πληροφοριών, διεξαγωγή κυβερνοπολέμου.

Σύμφωνα με την πρόσφατη έκθεση του Ινστιτούτου της Στοκχόλμης, SIPRI, αν και η Κίνα αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο εισαγωγέα συμβατικών όπλων παγκοσμίως, οι εισαγωγές της ήταν σχεδόν 50% μειωμένες το διάστημα 2006-2010 σε σχέση με το 2001-2005. Αυτό το στοιχείο είναι αξιοσημείωτο για μία χώρα που επιδιώκει την ηγεμονία του υποσυστήματος Ασίας-Ειρηνικού και την άνοδό της σε παγκόσμιο επίπεδο. Μάλιστα, το 2010 η Κίνα περιορίστηκε στις εισαγωγές ελικοπτέρων και πυροβολικού καθώς και μηχανών για αεροσκάφη, πλοία και άρματα¹⁰⁵. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι μόνο φαινομενικά η Κίνα εμφανίζει περιορισμό του στρατιωτικού εξοπλισμού. Η μείωση εισαγωγών συμβατικών όπλων οφείλεται στην αύξηση της εγχώριας παραγωγής εξοπλισμών ενίοτε μέσω αντιγραφής ξένων –φερειπείν ρωσικών- οπλικών συστημάτων και όχι σε κάποια τάση ειρηνικής ανόδου.

¹⁰⁴ Μιχελάκης 2010, σελ. 48.

¹⁰⁵ Paul Holtom, Lucie Béraud-Sudreau, Mark Bromley, Pieter Wezeman και Siemont Wezeman, "Trends in International Arms Transfers, 2010", SIPRI, Μάρτιος 2011, σελ. 6, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1103.pdf>.

Τέλος, η Κίνα εμφανίζεται να επιθυμεί μία πιο δυναμική παρουσία στο επίπεδο της παγκόσμιας ασφάλειας, της υποστήριξης της ειρήνης σε ευαίσθητες περιοχές και της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας δια της ενεργού συμμετοχής της σε αποστολές του ΟΗΕ. Χαρακτηριστικό αυτού είναι ότι από το 2002 έχει συμμετάσχει σε 18 αποστολές του διεθνούς οργανισμού παρέχοντας συνολικά 10.000 άτομα. Η κινεζική κυβέρνηση πέραν όλων των άλλων έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει την εικόνα της στο εξωτερικό και να αυξήσει ενδεχομένως την επιρροή της στις περιοχές των επιχειρήσεων.

Συμπερασματικά, οι δυνάμεις του μέλλοντος φαίνεται πως «ποντάρουν» στην υψηλή τεχνολογία και οι αυξημένες δαπάνες της Κίνας σε έρευνα και ανάπτυξη σίγουρα θα τη βοηθήσουν σε αυτόν τον τομέα. Οι δαπάνες της Κίνας για έρευνα και ανάπτυξη (R & D) το 2007 έφτασαν το 1,49% του ΑΕΠ και βαίνουν αυξανόμενες. Οι ΗΠΑ παρουσιάζουν ποσοστό 2,67% και το Ισραήλ το εντυπωσιακό 4,74% του για το 2007. Το παγκόσμιο μέσο ποσοστό διαμορφώνεται στο 2,21%. Η Κίνα, αν και αναβαθμίζεται σταθερά, εντούτοις βρίσκεται κάτω τόσο από το μέσο όρο όσο και σε σχέση με τις ΗΠΑ¹⁰⁶.

Εξάλλου, μία κοινωνία με έμφαση στην επιστήμη, όπως ήταν και η ευρωπαϊκή κατόρθωσε να αναπτύξει σημαντική στρατιωτική ισχύ¹⁰⁷. Η τεχνολογία, οι πόροι και το άφθονο και πειθαρχημένο ανθρώπινο δυναμικό συνιστούν πολύ καλή βάση για την ανάπτυξη ενός ισχυρού στρατεύματος. Η στρατιωτική ισχυροποίηση της ασιατικής χώρας δεν στοιχειοθετεί ένα ισχυρό επιχείρημα υπέρ της άποψης ότι αποτελεί απειλή για τον αναπτυγμένο κόσμο, πρώτον, διότι έχει ακόμα δρόμο μπροστά της, προκειμένου να αναπτύξει συστήματα ικανά να πλήξουν δυτική χώρα και, δεύτερον, επειδή οι στρατηγικοί της σκοποί της δεν περιλαμβάνουν την παγκόσμια προβολή ισχύος. Μία σημαντική βέβαια εξαίρεση σε αυτό επιχείρημα θα μπορούσαν να είναι η πληθώρα κυβερνοεπιθέσεων κινεζικής προέλευσης σε δίκτυα όλου του κόσμου¹⁰⁸. Εκτός αυτού, είναι γνωστό ότι το κόστος του πολέμου στο σύγχρονο διεθνές σύστημα έχει αυξηθεί. Όπως μας διδάσκει η θεωρία, η αύξηση του κόστους του πολέμου τείνει να ευνοεί τους μεγαλύτερους και πλουσιότερους

¹⁰⁶ World Bank, *Research and Development Expenditure (% of GDP)*, 2011, <http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries/1W?display=default>.

¹⁰⁷ Gilpin 2006.

¹⁰⁸ Hauser και Kernic 2009, σελ. 209

δρώντες¹⁰⁹. Αυτό σημαίνει ότι η Κίνα *ceteris paribus* θα είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στην περίπτωση αυτή όλο και καλύτερα.

Ωστόσο, τα πυρηνικά όπλα –ως στρατιωτικός παράγων για την Κίνα- ευνοούν κατεξοχήν την άμυνα έναντι της επίθεσης, γεγονός που περιορίζει το κίνητρο διεθνούς πολιτικής αλλαγής. Στη διάρκεια της ιστορίας στρατιωτικές καινοτομίες που ευνοούσαν την επίθεση επέτρεψαν σε δρώντες να επιδιώξουν συστημική αλλαγή. Όταν αναφερόμαστε στην υπεροχή της άμυνας επί της επίθεσης ουσιαστικά εννοούμε ότι «οι πόροι που απαιτούνται για την κατάληψη εδάφους είναι μεγαλύτεροι από την αξία του ίδιου του εδάφους»¹¹⁰. Με άλλα λόγια, το κόστος της επίθεσης είναι μεγαλύτερο από το όφελος.

Η Κίνα διαθέτει πόρους που μπορούν να της επιτρέψουν να αναπτύξει νέα και ακριβά οπλικά συστήματα, πιο πολύπλοκα σε σχέση με το παρελθόν και δυσκολότερο να διαδοθούν σε δυνητικούς της αντιπάλους. Προς αυτή την κατεύθυνση την ευνοεί μία φιλοπρόοδη κοινωνία, ένα εκπαιδευμένο και πιο μορφωμένο σε σχέση με το παρελθόν στράτευμα και βέβαια η έμφαση στην επιστήμη που στοιχειοθετείται από την αύξηση των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη. Ωστόσο, από στρατιωτικής άποψης δεν είναι σε θέση να απειλήσει το διεθνή συσχετισμό ισχύος.

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι οι ένοπλες δυνάμεις της εστιάζουν στην εξυπηρέτηση εσωτερικών και περιφερειακών κινεζικών συμφερόντων σε συνδυασμό με το ότι οι νότιοι και οι νοτιοανατολικοί γείτονές της υστερούν συγκριτικά σε στρατιωτικό επίπεδο ενδέχεται να προκαλέσει αναταράξεις και διλήμματα ασφάλειας στην περιφερειακή στρατιωτική ισορροπία δυνάμεων. Με άλλα λόγια, αν και η Κίνα δεν έχει συντελέσει ακόμα ένα στρατιωτικό θαύμα ούτε διαθέτει κάποιο υπέρτερο στρατιωτικό πλεονέκτημα ικανό να την ωθήσει να αποτελέσει απειλή, εάν συνεχίσει προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού και εάν διατηρήσει τη ραγδαία ανάπτυξή της, μπορεί να ανατρέψει τους συσχετισμούς ισχύος πρωτίστως σε περιφερειακό επίπεδο και ακολούθως σε διεθνές. Τότε ενδέχεται να επιχειρήσει συστημική αλλαγή. Αλλά αυτό το σενάριο είναι μακροπρόθεσμο.

¹⁰⁹ Gilpin 2006, σελ. 120.

¹¹⁰ Gilpin 2006, σελ. 116-117.

Κεφ. 5: Το περιβάλλον ενός κράτους
ως παράγοντας που επηρεάζει την αλλαγή

Για να εξακριβώσουμε εάν η Κίνα είναι σε θέση να απειλήσει το διεθνές ή το περιφερειακό σύστημα προβαίνοντας σε συστημική αλλαγή, τουλάχιστον προς το παρόν, είναι απαραίτητο να περιγράψουμε τη φύση και τη δομή του συστήματος. Ο παράγων διεθνές σύστημα, σύμφωνα με τη νεορεαλιστική προσέγγιση διεθνών σχέσεων, μπορεί να λειτουργήσει ενθαρρυντικά ή αποθαρρυντικά όσον αφορά στην επιδίωξη συστημικής αλλαγής¹¹¹.

Η φύση του διεθνούς συστήματος είναι άναρχη. Αυτό σημαίνει ότι δεν υφίσταται μία υπερκρατική και ομόφωνα νομιμοποιημένη εξουσία, ικανή να διασφαλίζει για όλα τα κράτη παγκόσμια τάξη και ασφάλεια. Σε αυτό το πλαίσιο απουσίας παγκόσμιας κυβέρνησης, αστυνομίας και φυλακής οι κυρίαρχοι δρώντες, δηλαδή τα κράτη, βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά στις δικές τους δυνάμεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν πρωτίστως την επιβίωσή τους και δευτερευόντως τα εθνικά τους συμφέροντα που μπορεί να φτάσουν στον έσχατο στόχο της συστημικής αλλαγής, δηλαδή της ανατροπής της ηγεσίας του συστήματος.

Τα βασικότερα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους τα κράτη, προκειμένου να επιτύχουν τους ανωτέρω στόχους είναι η οικονομική και στρατιωτική ισχύς. Σε αυτό το άναρχο διεθνές σύστημα λαμβάνει χώρα ένας διαρκής διακρατικός ανταγωνισμός για την απόκτηση ισχύος. Αυτό συμβαίνει, επειδή όσο περισσότερη ισχύ συσσωρεύσει ένα κράτος τόσο περισσότερες δυνατότητες έχει για να ικανοποιήσει τα συμφέροντά του. Επειδή τώρα η ισχύς είναι κάτι σχετικό και δύσκολα μετρήσιμο τα κράτη πρέπει να είναι πάρα πολύ προσεκτικά στον ανταγωνισμό τους. Χρειάζεται να προβαίνουν σε υπολογισμούς κόστους-οφέλους, προκειμένου να αποφεύγουν επιλογές που υπερβαίνουν τα μέσα που διαθέτουν. Τέτοιες επιλογές μπορεί να στοιχίσουν στα κράτη ακόμα και την ίδια τους την ύπαρξη. Με αυτά τα δεδομένα οι συγκρούσεις για την απόκτηση ισχύος και άρα για την ενίσχυση των εθνικών συμφερόντων δεν φαίνονται παράλογες. Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να εξαλειφθούν είναι η ισορροπία ισχύος.

Αυτά τα εισαγωγικά σχόλια θεωρήθηκαν απαραίτητα, προκειμένου να αναλύσουμε τις δομές δύο συστημάτων εντός των οποίων δρα η Κίνα: α) του

¹¹¹ Για μία συνοπτική απεικόνιση της ρεαλιστικής προσέγγισης διεθνών σχέσεων, βλ. και Πλατιάς, 1995, σελ. 28-32, ενώ για τη σημασία του διεθνούς συστήματος βλ. Waltz 2011 και Gilpin 2006.

υποσυστήματος της Ασίας-Ειρηνικού που παρουσιάζει στοιχεία πολυπολισμού και ισορροπίας δυνάμεων και β) του διεθνούς συστήματος που μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης έχει οδηγήσει στον μονοπολισμό με κυρίαρχη δύναμη τις ΗΠΑ. Η άνιση ανάπτυξη κρατών, όπως είναι η Κίνα, έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές στο να θεωρούν το σύστημα πολυπολικό. Εντούτοις, στο αντίστοιχο κεφάλαιο θα υποστηρίξουμε ότι προς το παρόν και, εάν δεν υπάρξει συσπείρωση της Κίνας με άλλα ισχυρά κράτη, το σύστημα κυριαρχείται από έναν μόνο πόλο.

5α: Η εξωτερική πολιτική της Κίνας **στο υποσύστημά της**

Η άνοδος της Κίνας πρωτίστως στον τομέα της οικονομίας προκαλεί εύλογα ερωτήματα σχετικά με το ρόλο που θα επιχειρήσει να διαδραματίσει στην περιφέρειά της καθώς και στο διεθνές διακρατικό σύστημα των αρχών του 21^{ου} αιώνα. Αν και είναι ακόμα νωρίς να προεξοφλούμε τις αποφάσεις ενός απρόβλεπτου καθεστώτος, όπως είναι το κινεζικό, εντούτοις θα επιχειρήσουμε σε κάποιες αδρές γραμμές να σκιαγραφήσουμε ορισμένες εξελίξεις θέτοντας συγκεκριμένα δεδομένα.

Ο John Mearsheimer, θιασώτης του «επιθετικού πολιτικού ρεαλισμού», τονίζει ότι μία μεγάλη δύναμη, όπως είναι η «υπερδύναμη μείον»¹¹², δηλαδή οι ΗΠΑ, δεν ανέχεται ισάξιους ανταγωνιστές (peer competitors¹¹³). Όταν οι ΗΠΑ νιώσουν ότι η κινεζική ισχύς έχει αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι σε θέση να απειλεί τα συμφέροντά τους, θα επέλθει σύγκρουση. Ο καθηγητής και θεωρητικός των διεθνών σχέσεων υποστηρίζει ότι οι μεγάλες δυνάμεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν τουλάχιστον την επιβίωσή τους και εν συνεχεία την προώθηση των συμφερόντων τους, πρέπει να μεγιστοποιούν την ισχύ τους. Η μεγιστοποίηση της ισχύος στην πορεία θα καταστεί αυτοσκοπός. Κάθε μεγάλη δύναμη θα επιδιώξει να κάνει επίδειξη της ισχύος της έναντι των αντιπάλων της και να κυριαρχήσει στρατιωτικά στην περιφέρειά της¹¹⁴ μη ανεχόμενη έξωθεν παρεμβάσεις.

¹¹² Όρος του Joseph Nye για να περιγράψει την τωρινή ισχύ των ΗΠΑ. Αν και έχουν απολέσει μέρος της ισχύος τους λόγω της σχετικής ανόδου της ισχύος άλλων δρώντων αλλά και λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007, εντούτοις παραμένουν η ισχυρότερη στρατιωτική και οικονομική δύναμη του κόσμου.

¹¹³ Mearsheimer 2005.

¹¹⁴ Mearsheimer 2007.

Ωστόσο, τα στοιχεία που παραθέσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο αποδεικνύουν ότι η Κίνα δεν αποτελεί προς το παρόν απειλή ούτε μεγάλη στρατιωτική δύναμη¹¹⁵. Συνεπακόλουθα, δεν θα αποτελούσε ορθολογική επιλογή μία κατά μέτωπον σύγκρουση με τις ΗΠΑ. Παρά ταύτα, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η σχετική ναυτική ισχύς των ΗΠΑ μειώνεται στις θάλασσες της Νοτιοανατολικής Ασίας, ενώ η σχετική ισχύς του κινεζικού πολεμικού ναυτικού αυξάνεται¹¹⁶. Και εφόσον το μεγάλο παιχνίδι με το σινοαμερικανικό στρατιωτικό ανταγωνισμό δεν πρόκειται να παιχτεί στο έδαφος μεταξύ στρατών ξηράς, η έμφαση στο πολεμικό ναυτικό είναι εύλογη¹¹⁷.

Αν και η Κίνα δεν αποτελεί, σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής δεδομένα μεγάλη παγκόσμια δύναμη, εντούτοις συνιστά περιφερειακή υπερδύναμη. Η οικονομική της άνοδος και οι επενδύσεις σε έρευνα και τεχνολογία της επιτρέπουν να βελτιώνει το στρατό της από τεχνικής και εξοπλιστικής άποψης. Η επένδυση του Πεκίνου στη δυνητική ισχύ (τον πλούτο και τον πληθυσμό) της δίνει τη δυνατότητα να αυξήσει τη βαρύτητά της στη διαμόρφωση των διμερών και πολυμερών στρατηγικών της σχέσεων.

Η Κίνα διακηρύσσει με κάθε ευκαιρία την προσήλωσή της στην «ειρηνική άνοδο»¹¹⁸. Ωστόσο, το πλέγμα οικονομικών, εμπορικών και ενεργειακών σχέσεων και συμφωνιών που αναπτύσσει με τις χώρες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας, η διαφαινόμενη άνοδος του κινεζικού εθνικισμού που στρέφεται συχνά εναντίον της Ταϊβάν και της Ιαπωνίας καθώς και η διπλωματική, εμπορική, τεχνολογική, επενδυτική και ναυτιλιακή προσέγγιση με την Ευρώπη δεν προδιαγράφουν αναπόφευκτα ειρηνικές προθέσεις, ενώ εμφανώς αποσκοπούν στον περιορισμό της αμερικανικής επιρροής στην περιφέρεια της Ασίας. Βεβαίως, το πλέγμα σχέσεων της Ουάσιγκτον στην ευρύτερη περιοχή χτίζεται επί δεκαετίες περιλαμβάνοντας στρατιωτική παρουσία σε Φιλιππίνες, Ιαπωνία, Νότια Κορέα και

¹¹⁵ Ted Fishman, *Κίνα Α.Ε.: η πρόκληση της νέας υπερδύναμης για την Αμερική και τον κόσμο*, Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2006, σελ. 310.

¹¹⁶ Βλ. και Kaplan, "Q&A With Robert Kaplan on China", 2010.

¹¹⁷ Αυτή η εκτίμηση έρχεται σε αντίθεση με την πάγια θέση του Mearsheimer που θεωρεί ότι ο στρατός ξηράς είναι ο σημαντικότερος μεταξύ των όπλων και της στρατιωτικής στρατηγικής, ενώ υποστηρίζει ότι πάγιος αντικειμενικός πολεμικός σκοπός είναι η κατάκτηση εχθρικού εδάφους. Σύμφωνα με τον Kaplan, το παιχνίδι θα λάβει χώρα στη θάλασσα, ενώ η σημαντικότερη γεωπολιτική περιοχή θα είναι ο Ινδικός Ωκεανός, από όπου διέρχεται το εμπόριο μεταξύ Κίνας και κόσμου και όπου τα πολεμικά ναυτικά Ινδίας, ΗΠΑ και Κίνας βρίσκονται εν εγρηγόρσει.

¹¹⁸ Βλ. ενδεικτικά Fishman 2006.

συμμαχίες με Ινδία και Πακιστάν μεταξύ άλλων¹¹⁹ και είναι πολύ δύσκολο να διαρραγεί άμεσα και να αντικατασταθεί.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφερθούμε στο υποσύστημα της Ασίας-Ειρηνικού επιχειρώντας μία γενικότερη προσέγγιση του περιβάλλοντος εντός του οποίου δρα η Κίνα. Σύμφωνα με τον Henry Kissinger, Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών και σύμβουλο επί θεμάτων εθνικής ασφάλειας, το υποσύστημα της Ασίας-Ειρηνικού μπορεί να συγκριθεί με το ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος του 19^{ου} αιώνα. Πρόκειται με άλλα λόγια για ένα σύστημα, όπου αναπτύσσονται ανταγωνισμοί και αντιηγεμονικές συσπειρώσεις με σκοπό καμία δύναμη να μην αποκτήσει τόση ισχύ, ώστε να είναι σε θέση να επικρατήσει επί όλων των υπολοίπων του συστήματος, να καταστεί δηλαδή ένας ηγεμόνας ικανός να απειλήσει την ανεξαρτησία των υπολοίπων δρώντων¹²⁰.

Το υποσύστημα δεν μοιράζεται ένα σύνολο κοινών πολιτικών αρχών και κοινών αντιλήψεων περί απειλής, χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπιστοσύνης και αντιμετωπίζει προβλήματα διακυβέρνησης. Για το λόγο αυτό συνάπτει διμερείς συμφωνίες με τις ΗΠΑ, προκειμένου να διατηρήσει την περιφερειακή σταθερότητα¹²¹.

Ενδεικτικό στοιχείο των ανταγωνισμών είναι οι αυξήσεις που παρατηρούνται στις αμυντικές δαπάνες όλων των κρατών της περιοχής¹²². Σύμφωνα με μελέτη του SIPRI, οι πωλήσεις συμβατικών όπλων σε κράτη της Ασίας-Ωκεανίας ήταν 17% υψηλότερες την περίοδο 2006-2010 σε σχέση με την περίοδο 2001 έως 2005. Μάλιστα, έξι από τις δέκα χώρες με τις μεγαλύτερες εισαγωγές όπλων βρίσκονται στην εν λόγω περιοχή. Πρόκειται για την Ινδία, την Κίνα που καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση παγκοσμίως, τη Βόρεια Κορέα, το Πακιστάν, τη Σιγκαπούρη και την Αυστραλία¹²³. Η Ινδία, που θα «κονταροχτυπηθεί» με την Κίνα στο θέατρο του Ινδικού Ωκεανού τον 21^ο, αποτελεί τον νούμερο ένα εισαγωγέα όπλων την τελευταία πενταετία. Μάλιστα το 2006-2010 οι εισαγωγές της αυξήθηκαν κατά 21% σε σχέση με το 2001-2005. Αναφορικά με την Κίνα που βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας μελέτης, πρέπει να πούμε ότι, αν και αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο εισαγωγέα συμβατικών όπλων παγκοσμίως, οι εισαγωγές ήταν σχεδόν 50% μειωμένες το

¹¹⁹ Fishman 2006, σελ. 312.

¹²⁰ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1995, σελ. 920-926.

¹²¹ Ralph Cossa και Akihiko Tanaka (επιμ.), *An East Asian Community and the United States*, Washington: Center for Strategic and International Studies, 2007, σελ. 110.

¹²² Holtom, Béraud-Sudreau, Bromley, Wezeman, P. και Wezeman, S., 2011, σελ. 6.

¹²³ Ο.π.

διάστημα 2006-2010 σε σχέση με το 2001-2005 λόγω κυρίως της αύξησης της εγχώριας παραγωγής εξοπλισμών. Οι εισαγωγές όπλων στη Νότια Ασία γενικά ήταν 139% υψηλότερες το 2006-2010 σε σχέση με το 2001-2005. Η Αυστραλία εγείρει έντονο ενδιαφέρον με τους εξοπλισμούς της. Καταρχάς, πρόκειται για τον 9^ο μεγαλύτερο εισαγωγέα όπλων παγκοσμίως. Αυτό φαίνεται παράξενο, εφόσον η γεωγραφική της θέση την απομακρύνει από τους κινδύνους του συστήματος του δυτικού Ειρηνικού Ωκεανού. Επίσης, δεν αντιμετωπίζει κάποια μείζονα άμεση στρατιωτική απειλή. Η αύξηση των εξοπλισμών της μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο στο ευρύτερο πλαίσιο των «διλημμάτων» ασφάλειας που προκαλεί το υποσύστημα. Οι εισαγωγές όπλων στην Αυστραλία αυξήθηκαν το διάστημα 2006-2010 κατά 66 φορές σε σχέση με το διάστημα 2001-2005¹²⁴.

Πέραν της άνισης ανάπτυξης και της δραματικής ιστορικής μνήμης θεωρούμε στο πλαίσιο αυτής της μελέτης ότι ο βασικότερος λόγος για τον οποίο λαμβάνει χώρα η κούρσα εξοπλισμών είναι οι πολυάριθμες έριδες για τα θαλάσσια σύνορα (sea disputes) στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας. Οι έριδες εμπλέκουν την Κίνα, την Ταϊβάν, το Βιετνάμ, την Ινδονησία, τις Φιλιππίνες, τη Μαλαισία, το Μπρουνέι αλλά και την Ιαπωνία καθώς και έναν εξω-συστημικό παράγοντα, τις ΗΠΑ. Οι διαφιλονικούμενες νησίδες της Θάλασσας της Νότιας Κίνας παρεμποδίζουν τη δημιουργία μίας πολυμερούς δομής ασφαλείας και στρατηγικής συνεργασίας. Οι νησίδες Spratly, που αποτελούν τις πλέον διαφιλονικούμενες, θεωρείται ότι κρύβουν πλουτοπαραγωγικούς πόρους, πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Το σημαντικότερο ωστόσο στοιχείο τους είναι η στρατηγική τους θέση που επιτρέπει σε όποιο κράτος τις ελέγχει να εποπτεύει τις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας. Ο απαραίτητος «σπινθήρας» που ανάβει τον εθνικισμό γύρω από τις νησίδες είναι το γεγονός ότι η διεκδίκησή τους στηρίζεται σε ιστορικά πρωτίστως, γεωμορφολογικά κατόπιν, επιχειρήματα που σχετίζονται με το ζωτικό εθνικό συμφέρον της εδαφικής ακεραιότητας. Την άνοδο των εθνικιστικών τάσεων εκμεταλλεύονται μάλιστα φιλόδοξες, συντηρητικές και ισχυρές ηγεσίες, γεγονός που δυσχεραίνει την επίλυση των διαφορών. Η Κίνα ως αντικείμενο της παρούσας μελέτης έχει επιδείξει τη μεγαλύτερη αποφασιστικότητα στην περιοχή. Μαζί με την Ταϊβάν διεκδικεί το μεγαλύτερο τμήμα της Θάλασσας της Νότιας Κίνας επί ιστορικών βάσεων. Έχει μάλιστα τοποθετήσει στρατεύματα σε οχτώ με εννέα νησίδες. Τοποθέτηση στρατευμάτων βεβαίως έχει πραγματοποιηθεί και από άλλους

¹²⁴ Ο.π.

διεκδικητές, δεδομένο που δεν καθιστά την Κίνα τη μόνη απειλή για την ασφάλεια των υπολοίπων δρώντων. Μία βεβιασμένη επιθετική κίνηση μπορεί να ξεκινήσει από τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας και να επεκταθεί μέσω των διεκδικήσεων σε ολόκληρο το υποσύστημα. Το Πεκίνο φαίνεται πως διαπραγματεύεται επί τη βάσει του «διαπραγματευτείτε μαζί μου υπό τους όρους μου ή αντιμετωπίστε τις συνέπειες»¹²⁵. Επειδή η Κίνα είναι η ισχυρότερη δύναμη της περιοχής με τις πιο εκτεταμένες διεκδικήσεις, θεωρεί ότι η οποιαδήποτε διευθέτηση πρέπει να ικανοποιεί αναγκαστικά τις βλέψεις της. Το πρόβλημα βέβαια είναι ότι η Κίνα προβληματίζει τους υπόλοιπους δρώντες με το χάσμα μεταξύ φιλειρηνικής ρητορικής περί επίλυσης των διαφορών και των δυναμικών-επιθετικών της πράξεων. Οι μεγάλες δυνάμεις που εμπλέκονται στην περιοχή χωρίς να έχουν διεκδικήσεις, οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία, έχουν συμφέρον να διατηρήσουν ανοιχτές τις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας. Αυτό το στρατηγικό-οικονομικό συμφέρον δύσκολα θα ικανοποιείται, εάν η Κίνα αποκτήσει το μεγαλύτερο μέρος του ελέγχου της Θάλασσας της Νότιας Κίνας. Το 70% του πετρελαίου προς την Ιαπωνία διέρχεται από αυτή τη Θάλασσα, ενώ ο 7^{ος} αμερικανικός στόλος αξιώνει ανεμπόδιστη διέλευση από την περιοχή¹²⁶.

Παρ' όλα αυτά, σε αυτό το πλαίσιο παρουσιάζονται και ευκαιρίες συνεργασίας, όπως είναι η συνεργασία ενάντια στην πειρατεία και την καταστροφή του περιβάλλοντος. Ωστόσο, η φιλελεύθερη άποψη που θεωρεί ότι το σύστημα της νοτιοανατολικής Ασίας μπορεί να γίνει ειρηνικό μέσω πολυμερών θεσμών που θα αλλάξουν τη συμπεριφορά των δρώντων ή η κονστρουκτιβιστική άποψη που θεωρεί ότι ένα σύστημα ασφάλειας μπορεί να οικοδομηθεί όχι επί της ισχύος αλλά επί των νορμών δεν θα αποτελέσουν επιχείρημα αυτής της μελέτης. Η συνεργασία για παράδειγμα σε θέματα πειρατείας, αν και πολύ αισιόδοξη, δεν θεωρείται ότι μπορεί να καθησυχάσει τα κράτη όταν διακατέχονται από «διλήμματα ασφάλειας»¹²⁷. Οι περιφερειακοί οργανισμοί φαίνονται πιο αποτελεσματικοί στην περίπτωση της οικονομικής συνεργασίας και των μη παραδοσιακών και εσωτερικών απειλών. Το ARF (ASEAN Regional Forum) προσπάθησε να αντιμετωπίσει μη παραδοσιακές απειλές, όπως η τρομοκρατία. Επίσης, οι μεγάλοι περιφερειακοί οργανισμοί, όπως ο APEC (Asian Pacific Economic Cooperation) και ο ASEAN (Association of South

¹²⁵ Mark Valencia, *China and the South China Sea Disputes*, USA: Oxford University Press, 1995, σελ. 7.

¹²⁶ Valencia 1995, σελ. 3-7 και 25-50.

¹²⁷ Για μία ωστόσο αναφορά στα θέματα της οικονομικής και περιφερειακής συνεργασίας βλ. Cossa και Tanaka 2007, σελ. 104-144.

East Asian Nations) έχουν καταδικάσει ρητά την τρομοκρατία και έχουν προβεί σε ένα σύνολο περιφερειακών ενεργειών, έτσι ώστε να την πατάξουν¹²⁸. Απέναντι στις συγκεκριμένες και εξωτερικές απειλές, εξακολουθούν να θεωρούνται αποτελεσματικά τα στρατιωτικά μέσα. Αυτό μας δείχνει ότι τα κράτη της περιοχής αισθάνονται να απειλούνται από εξωτερικές και συγκεκριμένες απειλές. Ειδάλλως, δεν θα μπορούσαν να εξηγηθούν οι κούρσες εξοπλισμών¹²⁹.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος των ΗΠΑ είναι κρίσιμος, όπως υποστηρίζουν οι Kissinger, Brzezinski και Mearsheimer¹³⁰. Οι ΗΠΑ καλούνται να παίξουν το ρόλο του εξωτερικού εξισορροπητή, όπως συνέβη κατά το παρελθόν και με τη Μεγάλη Βρετανία στον ευρωπαϊκό χώρο. Ενδεχόμενη απομάκρυνση της στρατιωτικής τους παρουσίας θα εντείνει την κούρσα εξοπλισμών και τα διλήμματα ασφάλειας, ενώ θα αναγκάσει την Ιαπωνία να προβεί σε δημιουργία πυρηνικών όπλων¹³¹ με αποτέλεσμα πρωτίστως η Κίνα και δευτερευόντως η Ρωσία να μπουν στον πειρασμό να την εμποδίσουν με απρόβλεπτες συνέπειες¹³². Βεβαίως, η Ουάσιγκτον παράλληλα με την αγνή πρόθεση της αποσόβησης ενός νέου πολύ αιματηρού δυνητικά πολέμου στην περιοχή, προωθεί και τα δικά της συμφέροντα που εν προκειμένω ταυτίζονται με αυτά των κρατών που δεν επιθυμούν να δουν να αναδύεται ένας νέος εθνικιστικός, милитаристικός ηγεμόνας τύπου Ιαπωνίας. Τα βλέμματα είναι φυσικά στραμμένα στην Κίνα.

Αυτό το υποσύστημα δεν προσφέρεται για επέκταση ιδεαλιστικών επιχειρημάτων και μεταρρυθμίσεων. Οι ΗΠΑ ειδικότερα και η Δύση γενικότερα χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν όρους του πολιτικού ρεαλισμού, όπως ισορροπία ισχύος και εθνικό συμφέρον, προκειμένου να εξασφαλίσουν την εμπιστοσύνη των κρατών και την περιφερειακή σταθερότητα. Τα ανατολικοασιατικά έθνη επιθυμούν λοιπόν μία επωφελή ανταλλαγή ιδεών, ανάμειξη των ΗΠΑ και επιρροή στα forum που έχουν δημιουργήσει, αλλά με τρόπο που να εξασφαλίζει ταυτόχρονα την ασφάλεια και την ανεξαρτησία τους.

Πολλή μεγάλη σημασία θα διαδραματίσει το τρίγωνο ΗΠΑ-Κίνα-Ιαπωνία. Με τη σειρά μάλιστα που παρατίθενται πρόκειται για τα τρία πλουσιότερα κράτη του

¹²⁸ Ο.π., σελ. 113.

¹²⁹ Ο.π., σελ. 107.

¹³⁰ Kissinger 1995, σελ. 920-926; Zbigniew Brzezinski, *Η γεωστρατηγική τριάδα : η συμβίωση με την Κίνα, τη Νέα Ευρώπη και τη Ρωσία*, Αθήνα: Ευρασία, c2002 και Mearsheimer 2007, ενδεικτικά σελ. 768-769.

¹³¹ Αν και υπάρχουν απόψεις, σύμφωνα με τις οποίες διαθέτει.

¹³² Mearsheimer 2007, σελ. 769.

κόσμον. Αν και θα κάνουμε μία αναφορά στη Ρωσία, εντούτοις δεν θα υποστηρίζαμε ότι θα διαδραματίσει έναν σημαίνοντα ρόλο στις εξελίξεις στην περιοχή, κυρίως επειδή το επίκεντρο του ενδιαφέροντός της βρίσκεται στην Κεντρική Ασία, τον Καύκασο και την Ανατολική Ευρώπη. Τα μέγιστο όφελος που μπορεί να προσφέρει η αμερικανική εμπλοκή στη βορειοανατολική Ασία είναι η παροχή ενός πλαισίου ενσωμάτωσης για την Κίνα και την Ιαπωνία ικανού να αποσοβήσει μία δυνητική και αποσταθεροποιητική σινοϊαπωνική σύγκρουση. Το πλαίσιο αυτό θα εκτονώνει την αμοιβαία καχυποψία και θα καθιστά τις εν λόγω διμερείς και τριμερείς σχέσεις προβλέψιμες και επωφελείς. Προκειμένου να λειτουργήσει αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει κάθε πλευρά του στρατηγικού τριγώνου ΗΠΑ-Κίνας-Ιαπωνίας να διατηρεί καλές σχέσεις με τις άλλες πλευρές. Ο Kissinger υποστηρίζει εν ολίγοις ότι μία σινοαμερικανική αντιπαράθεση θα απομακρύνει το Τόκυο από τις ΗΠΑ και θα το ωθήσει να επιχειρήσει να αυξήσει την επιρροή του στην Κίνα. Αντίστοιχα, μία απομάκρυνση της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας από τη βορειοανατολική Ασία θα δώσει τη δυνατότητα στην Ιαπωνία να ασκήσει ανεξάρτητη πολιτική, γεγονός που θα θέσει σε επιφυλακή την Κίνα, η οποία θα επιχειρήσει να εξισορροπήσει, ενδεχομένως και με ένοπλο αγώνα, μία δυνητική ιαπωνική απειλή και ηγεμονία.

Ο John Mearsheimer συμφωνεί ότι η Ιαπωνία μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στο «παίγνιο» Πεκίνου-Ουάσιγκτον. Το Τόκυο διαθέτει την τρίτη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου και έναν ποιοτικό στρατό. Ωστόσο, αριθμητικά υστερεί σε σχέση με την Κίνα, ενώ δεν διαθέτει πυρηνική βόμβα, όπως η Κίνα και οι ΗΠΑ. Ο Mearsheimer μάς παραθέτει δύο πιθανά σενάρια για το μέλλον του υποσυστήματος της βορειοανατολικής Ασίας. Το πρώτο σχετίζεται με την αδυναμία της Κίνας να διατηρήσει μία ρωμαλέα οικονομική ανάπτυξη. Εάν συμβεί αυτό, τότε δεν θα αλλάξει η βασική δομή ισχύος ούτε ο πόλεμος θα καταστεί περισσότερο ή λιγότερο πιθανός. Οι ΗΠΑ θα αποσύρουν τα στρατεύματά τους από την εν λόγω περιοχή και θα έχουμε ένα ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα. Το μόνο πρόβλημα θα μπορούσε να δημιουργηθεί από την άνοδο της ισχύος της Ιαπωνίας που θα εμφανιστεί ως μεγάλη δύναμη. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το μιλιταριστικό παρελθόν της και την ανάγκη της να αναπτύξει πυρηνική αποτρεπτική δύναμη, εφόσον θα εκλείψει η «αμερικανική» στρατιωτική ομπρέλα, θα εντείνει τα διλήμματα ασφάλειας ιδίως στην Κίνα.

Το δεύτερο σενάριο αφορά στην επιτυχία της Κίνας να διατηρήσει μία ρωμαλέα ανάπτυξη, γεγονός που θα την οδηγήσει τελικά στη δυνητική ηγεμονία. Η δυνητική της ισχύς θα της επιτρέψει να αναπτύξει έναν πολύ ισχυρότερο στρατό σε σχέση με τους υπολοίπους δρώντες της περιοχής (με έμφαση σε Ρωσία, Ιαπωνία και Ινδία). Το υποσύστημά της θα εξελιχθεί σε μη ισορροπημένο πολυπολικό, εάν επιχειρήσει να κυριαρχήσει σε όλη την εν λόγω περιφέρεια. Σε αυτή την περίπτωση, όπως μάς διδάσκει η ιστορία, οι αντίπαλοί της αναμένεται να προβούν σε αντιηγεμονική συσπείρωση με επικεφαλής τις ΗΠΑ που θα διατηρήσουν τις δυνάμεις τους στην περιοχή, προκειμένου να αναχαιτίσουν την απειλή¹³³.

Όπως παρατηρήσαμε, ο ρεαλιστής καθηγητής διεθνών σχέσεων δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στη δυνητική ισχύ (πληθυσμό και κυρίως πλούτο), εφόσον αυτή αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για την οικοδόμηση της κορυφαίας ισχύος –κατά τη γνώμη του τουλάχιστον-, της στρατιωτικής. Εάν ο Mearsheimer έγραφε σήμερα πιθανώς θα απέδιδε πολύ μεγαλύτερη έμφαση στο ρόλο της Ινδίας στη διαμόρφωση του συστήματος της νοτιοανατολικής και ανατολικής Ασίας. Οι λόγοι είναι προφανείς.

Η Ινδία κατέγραψε έναν πολύ υψηλό ρυθμό ανάπτυξης για το 2010 φτάνοντας το 10,4%¹³⁴, ενώ πρόκειται για τη νούμερο ένα χώρα σε εισαγωγές συμβατικών όπλων παγκοσμίως. Η Κίνα κατέγραψε ρυθμό ανάπτυξης της τάξης του 10,3% του ΑΕΠ και πρόκειται για τη δεύτερη χώρα σε εισαγωγές συμβατικών όπλων παγκοσμίως. Επομένως, σε όρους οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος μοιάζουν να κονταροχτυπιούνται. Οι σχέσεις Κίνας-Ινδίας έχουν πάντα ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹³⁵. Οι δύο χώρες φαντάζουν να έχουν ένα πεπρωμένο ανταγωνισμού. Γειτνιάζουν, έχουν τεράστιους πληθυσμούς, αξιοσέβαστες και με μακρά παράδοση κουλτούρες. Συνεπακόλουθα, δεν είναι παράξενο που τις χωρίζουν εδαφικές έριδες και η διαπάλη για την επιρροή σε σημαντικές περιοχές της Κεντρικής και της Νοτιοανατολικής Ασίας. Αξιοσημείωτο πάντως είναι ότι η σινοϊνδική εδαφική διαμάχη είναι μία από τις ελάχιστες εναπομείνουσες συνοριακές διαμάχες για την Κίνα, η οποία μετά από μία

¹³³ Mearsheimer 2007, σελ. 769-771.

¹³⁴ IMF, country info, 17 Απριλίου 2011, <http://www.imf.org/external/country/IND/index.htm> (Ινδία) και 19 Απριλίου 2011, <http://www.imf.org/external/country/CHN/index.htm> (Κίνα) καθώς και Holtom, Béraud-Sudreau, Bromley, Wezeman, P. και Wezeman, S., 2011.

¹³⁵ Βλ. και Κατερίνα Χατζημυχαλίδου, «Η Κίνα Ως Παγκόσμια Δύναμη», *KEAM*, 19 Δεκεμβρίου 2010, <http://issuu.com/keam/docs/chinaasworldpower?mode=embed&layout=http%3A%2F%2Fskin.issuu.com%2Fv%2Fflight%2Flayout.xml&showFlipBtn=true>.

δεκαετία επίπονων προσπαθειών, κατόρθωσε να διευθετήσει τα σύνορά της με έντεκα άλλους σημαντικούς γείτονες¹³⁶. Πέραν αυτού, το Θιβέτ είναι και για τις δύο ένα άλλο θέμα-αγκάθι. Στην Ινδία έχει καταφύγει από το 1957 ο Δαλάι Λάμα και η εξόριστη θιβετιανή κυβέρνηση και υπάρχει φόβος για την Κίνα ότι ο επόμενος Λάμα θα προέλθει από περιοχή ινδικής πολιτιστικής επιρροής, την Ινδία, το Νεπάλ ή το Μπουτάν, γεγονός που θα τον καταστήσει ινδόφιλο. Πάντως, η μέχρι στιγμής συμπεριφορά της Κίνας στην ινδική υποήπειρο υπήρξε υπόδειγμα πραγματισμού. Όταν η Κίνα συνειδητοποίησε την κοινή απειλή του μαχητικού Ισλάμ εναντίον τόσο αυτής όσο και της Ινδίας δεν δίστασε να αφήσει στην άκρη τη διαμάχη για τα κακοτράχαλα εδάφη των Ιμαλαΐων και να εργαστεί με την Ινδία για την επίλυση των διμερών διαφορών. Παράλληλα πάντως, έχει γίνει συμφωνία για κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και η Ινδία έχει δείξει καλή θέληση για την επίλυση των διμερών θεμάτων. Το θέμα που ίσως αποκτήσει έντονο ενδιαφέρον θα είναι ο ανταγωνισμός αμφοτέρων στον Ινδικό Ωκεανό, το στρατηγικό κέντρο του 21^{ου} αιώνα για τον Kaplan. Μπορεί Κίνα και Ινδία να έχουν τις μεγαλύτερες διμερείς εμπορικές συναλλαγές παγκοσμίως και η σταθερότητα στη σχέση τους να είναι απαραίτητη για τη σταθερότητα στην περιφέρεια, αλλά η ανάγκη της Κίνας για πόρους θα την οδηγήσει σε αυξημένη εμπλοκή στον Ινδικό Ωκεανό, γεγονός που θα δημιουργήσει τριβές μεταξύ τους¹³⁷. Ο ανταγωνισμός πάντως με την Κίνα ενδέχεται κατά μία άποψη να κάνει την Ινδία καλύτερη¹³⁸. Το μείζον ζήτημα είναι ότι όσο περισσότερο βελτιώνεται η θέση αμφοτέρων στο διεθνή καταμερισμό ισχύος τόσο μεγαλύτερος θα είναι και ο ανταγωνισμός τους για άσκηση επιρροής στην περιφέρειά τους¹³⁹.

Αυτό το κεφάλαιο επέλεξε να αναφερθεί σε ορισμένους βασικούς δρώντες του υποσυστήματος καθώς και στη φύση του υποσυστήματος εντός του οποίου δρουν. Κίνα, Ινδία, Ιαπωνία και βεβαίως ΗΠΑ αναμένεται να είναι οι σημαντικότεροι δρώντες, των οποίων οι εξωτερικές πολιτικές θα κρίνουν σε μεγάλο βαθμό το μέλλον

¹³⁶ Kari Lipschultz, "Global Insider: China-India Border Disputes", *World Politics Review*, 21 Μαΐου 2010, <http://www.worldpoliticsreview.com/blog/5578/global-insider-china-india-border-disputes> (ημερομηνία πρόσβασης 28/03/2011).

¹³⁷ Robert Kaplan, "Q&A With Robert Kaplan on China", *Foreign Affairs* online, May 7, 2010, <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-robert-kaplan-on-china> (ημερομηνία πρόσβασης 19/05/2010).

¹³⁸ Robert Kaplan, "Q&A With Robert Kaplan on Geopolitics in the Indian Ocean", *Foreign Affairs* online, April 7, 2010, <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-robert-kaplan-on-geopolitics-in-the-indian-ocean> (ημερομηνία πρόσβασης 19/05/2010).

¹³⁹ Κατερίνα Χατζημυχαηλίδου, «Συνέντευξη του καθηγητή Χαράλαμπου Παπασωτηρίου για τις σχέσεις Κίνας-ΗΠΑ», *KEAM*, 16 Φεβρουαρίου 2011, <http://issuu.com/keam/docs/?mode=embed&layout=http%3A%2F%2Fskin.issuu.com%2Fv%2Fflight%2Flayout.xml&showFlipBtn=true>.

του υποσυστήματος. Η αναφορά σε μικρότερους δρώντες, όπως είναι η Βόρεια Κορέα ή το Βιετνάμ θα παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον, αλλά ξεπερνά τα όρια της παρούσας μελέτης. Αυτό που επιθυμούμε να καταδειχθεί είναι το περιβάλλον της Ασίας-Ειρηνικού δημιουργεί παραστάσεις απειλής στους δρώντες που συμμετέχουν σε αυτό λόγω της άνισης μεταξύ τους ανάπτυξης. Εντός αυτού του περιβάλλοντος η Κίνα μπορεί να αποτελέσει απειλή, επειδή αισθάνεται να απειλείται. Όσο όμως παρατηρούνται επιτυχείς αντιγεγονοτικές συσπειρώσεις και αμερικανική παρουσία και δέσμευση, η απειλή συστημικής αλλαγής και δια των όπλων επιδίωξη κινεζικής περιφερειακής ηγεμονίας απομακρύνεται.

5β: Η Κίνα σε σχέση με το διεθνές σύστημα

Μελετήσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια τις πηγές σκληρής ισχύος της Κίνας. Η εξέταση αυτή φάνηκε απαραίτητη μετά την παράθεση των στόχων του κράτους. Η μελέτη των στόχων αντίστοιχα κρίθηκε σημαντική, για να κατανοήσουμε εάν το εν λόγω κράτος βούλεται να αποτελέσει απειλή είτε για την ασφάλεια είτε για την ηγεσία του περιφερειακού ή του διεθνούς συστήματος. Όπως διαπιστώσαμε, η Κίνα από άποψης στόχων, δεν επιθυμεί να απειλήσει το σύστημα.

Προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα του εάν η Κίνα αποτελεί απειλή για το διεθνές σύστημα, πρέπει να αναφερθούμε στην ισορροπία ισχύος του 21^{ου} αιώνα ή αλλιώς στη δομή του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Με τον όρο δομή θα ορίσουμε ένα πλαίσιο αλληλεπίδρασης μεταξύ των κρατών, το οποίο αλλάζει σε κάθε χρονική περίοδο και ορίζεται από τις κυριότερες πολιτικές μονάδες της εποχής. Ο Kenneth Waltz τονίζει ότι η δομή και η κατανόησή της είναι σημαντική, επειδή αποδεικνύει τη διαφορετική αλληλεπίδραση και τα διαφορετικά πολιτικά αποτελέσματα που δημιουργούνται από διαφορετικούς συσχετισμούς δρώντων¹⁴⁰. Όπως κατόπιν αναφέρει και ο Robert Gilpin είναι σημαντικό να κατανοούμε τη δομή ενός διεθνούς συστήματος, επειδή αυτή αποτελεί άλλον έναν παράγοντα που επηρεάζει τη συστημική αλλαγή. Μία δομή που επιβάλλει βαρύ κόστος στην άσκηση ισχύος επιδρά αρνητικά στην επιθυμία ενός κράτους να επιδιώξει τη διεθνή πολιτική αλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό θα αναφερθούμε στη μονοπολική δομή του σύγχρονου

¹⁴⁰ Waltz, 2011.

διεθνούς συστήματος, προκειμένου να καταδείξουμε ότι αυτή θέτει περιορισμούς στην αλλαγή στην ηγεσία. Σαν αποτέλεσμα, η δομή του διεθνούς συστήματος δεν επιτρέπει στην Κίνα να αποτελέσει διεθνή συστημική απειλή. Το σημερινό διεθνές σύστημα υπό μονοπολική δομή εμφανίζεται πολύ σταθερό από την άποψη ότι αποτρέπει ανταγωνισμούς μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων να καταλήξουν σε ηγεμονικό πόλεμο και στη συνέχεια σε συστημική αλλαγή¹⁴¹.

Όπως αποκαλύπτουν τα βασικά στοιχεία των πηγών στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος, τόσο το ΑΕΠ όσο και οι αμυντικές δαπάνες των ΗΠΑ τις κατατάσσουν με διαφορά στην πρώτη θέση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.

Οι ΗΠΑ αποτελούν τη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου. Ακόμα και η Κίνα που αυτή τη στιγμή βρίσκεται στη δεύτερη θέση της κατάταξης των μεγαλύτερων οικονομιών έχει μία οικονομία που αποτελεί περίπου το 1/2 της αμερικανικής¹⁴². Όσον αφορά μάλιστα στις αμυντικές δαπάνες, ένα σημαντικό μέτρο σύγκρισης της στρατιωτικής ισχύος, το 2003 η Κίνα δαπανούσε ένα 7,9% του συνόλου των δαπανών που οι ΗΠΑ αφιέρωναν σε αυτόν τον τομέα¹⁴³.

Επομένως, με βάση αυτά τα βασικά στοιχεία, μία δύναμη για να ξεπεράσει τις ΗΠΑ σε οικονομική ισχύ θα πρέπει να αναπτύσσεται επί μακρόν και αδιάλειπτα – αιτούμενο δύσκολο με τις παρούσες διεθνείς οικονομικές συγκυρίες- ενώ παράλληλα η σχετική οικονομική ισχύς των ΗΠΑ θα πρέπει να φθίνει. Για το λόγο αυτό η αμερικανική οικονομική επιβράδυνση εξαιτίας της κρίσης δημιούργησε πρόωρες προβλέψεις περί πτώσης της οικονομικής υπερδύναμης και αντικατάστασής της από την Κίνα. Εντούτοις, εμείς θα υποστηρίξουμε ότι η Κίνα μόνο μεσομακροπρόθεσμα θα αποτελέσει οικονομική υπερδύναμη. Εξάλλου, ο δείκτης ανάπτυξης των ΗΠΑ ανέκαμψε το 2010¹⁴⁴.

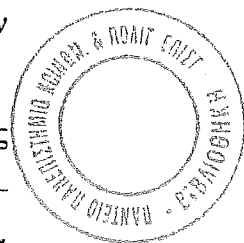
Σε επίπεδο στρατιωτικής ισχύος πέραν του ότι μία χώρα πρέπει να δαπανά διαρκώς μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι οι ΗΠΑ για αμυντικές δαπάνες, όποια χώρα επιθυμεί να αποτελέσει στρατιωτική υπερδύναμη, πρέπει να ενισχύσει και την ποιότητα του στρατού της. Η Κίνα, όπως διαπιστώσαμε, επιχειρεί μία ποιοτική

¹⁴¹ Kupchan 2002.

¹⁴² Βλ. και CIA, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> και <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>. Το ΑΕΠ της Κίνας με όρους ίσης αγοραστικής δύναμης ανέρχεται σε 9,872 τρισεκατομμύρια δολάρια. Το αντίστοιχο αμερικανικό ανέρχεται σε 14,72 τρισεκατομμύρια δολάρια.

¹⁴³ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, σελ. 94.

¹⁴⁴ CIA, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>.

αναβάθμιση, αλλά είναι δύσκολο να συναγωνιστεί τις ΗΠΑ που διαθέτουν ένα ποιοτικό οπλοστάσιο μεθοδικά εξελισσόμενο επί μακρόν και έναν στρατό με εμπειρία σε πολέμους.

Το σημερινό διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται ως μονοπολικό και στον πυρήνα του βρίσκεται μία υπερδύναμη που έχει αποδείξει επανειλημμένα ότι δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει στρατιωτικά μέσα, προκειμένου να προωθήσει τα συμφέροντά της. Αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικό. Το μονοπολικό σύστημα παρέμεινε μέχρι στιγμής σταθερό, όχι μόνο επειδή οι ΗΠΑ διέθεταν τους απαραίτητους πόρους για να διατηρήσουν αυτή τη σταθερότητα αλλά και επειδή ήταν διατεθειμένες να τους χρησιμοποιήσουν¹⁴⁵.

Αίσθηση μάλιστα προκαλεί το γεγονός ότι παρά την υπεροχή τους οι ΗΠΑ έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν ένα πλέγμα συμμαχιών που αποτελείται από δρώντες οι οποίοι δεν επιθυμούν να συσπειρωθούν εναντίον τους, προκειμένου να περιορίσουν την ηγεμονία της. Πέραν των συμμαχιών που έχουν εξελιχθεί σε περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς, οι ΗΠΑ βρίσκονται πίσω από τη διαμόρφωση διεθνών θεσμών που διέπουν ολόκληρο το διεθνές σύστημα, από το οικονομικό μέχρι το πολιτικό πεδίο και δημιουργούν νομιμοποίηση και κοινωνικοποίηση των κρατών. Αυτό για παράδειγμα δεν συμβαίνει με την Κίνα, η οποία, αν και δημιουργεί οικονομικές ενώσεις, όπως η ASEAN, τα κράτη της νοτιοανατολικής Ασίας φαίνονται πρόθυμα να συσπειρωθούν εναντίον της ή και να συμμαχήσουν με τις ΗΠΑ, προκειμένου να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους¹⁴⁶.

Όπως όλα δείχνουν, οι μεγάλες δυνάμεις δεν αντιμετωπίζουν την αμερικανική ισχύ ως απειλή για την ασφάλειά τους, ενώ είναι δεδομένο, τουλάχιστον για την Ευρώπη, ότι η αμερικανική στρατιωτική ισχύς θεσμοθετημένη μέσω του ΝΑΤΟ της επέτρεψε να περιορίσει τις αμυντικές της δαπάνες και να επιδιώξει την αύξηση της ευημερίας της¹⁴⁷.

Οι σχέσεις της Κίνας πάντως με την ΕΕ αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον¹⁴⁸, αν και δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να μιλήσουμε για μία συμμαχία που είναι σε θέση να απειλήσει την αμερικανοευρωπαϊκή. Η ΕΕ αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κίνας, ενώ συνιστά έναν εναλλακτικό πόλο συνεργασίας στη θέση των ΗΠΑ. Αμφότεροι οι δρώντες στήριξαν την ανάπτυξή τους τις τελευταίες

¹⁴⁵ Kupchan 2002, σελ. 58

¹⁴⁶ Valencia, 1995.

¹⁴⁷ Παπασωτηρίου 2008, σελ. 104.

¹⁴⁸ Hauser και Kernic 2009, από σελ. 179.

δεκαετίες στην οικονομική άνοδο. Η μεν Ευρώπη παραχώρησε τη στρατιωτική ασφάλεια στα αμερικανικά όπλα, η δε Κίνα παραμέρισε τη στρατιωτική της ισχύ χάριν της ενδυνάμωσης της παραγωγικής δραστηριότητας και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου του μέσου Κινέζου πολίτη. Στις μέρες μας η Κίνα εισάγει από την Ευρώπη επώνυμα είδη και οπλικά συστήματα καθώς και τεχνογνωσία στον τομέα της πληροφορικής και των πυρηνικών. Επίσης, πραγματοποιούνται επενδύσεις ύψους δισεκατομμυρίων δολαρίων από την Ευρώπη στην Κίνα. Επιπλέον, δεν λείπουν οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις μεταξύ ευρωπαϊκών (όπως η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία) και κινεζικών ενόπλων δυνάμεων. Αξιοσημείωτες δε είναι οι επαφές στελεχών του ΚΚΚ με Ευρωπαίους σοσιαλδημοκράτες από τους οποίους ζητούν συμβουλές σε θέματα που αφορούν τις μεταρρυθμίσεις και το κράτος πρόνοιας (την ίδια στιγμή βέβαια που στην Ευρώπη αυτό συρρικνώνεται)¹⁴⁹. Στην παρούσα φάση που πολλά ευρωπαϊκά κράτη βιώνουν το φάσμα της ύφεσης, το Πεκίνο εμφανίζεται ως σωτήρας έτοιμος να αγοράσει κρατικά ομόλογα χωρών με μειωμένη από τους αμερικανικούς οίκους αξιολόγησης πιστοληπτική ικανότητα, όπως είναι η Ισπανία και η Ελλάδα¹⁵⁰. Παρ' όλο που η Κίνα ενδέχεται να έχει δικούς της υποκρυπτόμενους στόχους –όπως είναι η εκ νέου ενίσχυση του ευρώ έναντι του δολαρίου και του γιουάν που θα καταστήσει ακόμα λιγότερο ανταγωνιστικά τα ευρωπαϊκά προϊόντα στις παγκόσμιες αγορές- εντούτοις αυτή η συνεργασία μπορεί να εξασφαλίσει αμοιβαία οφέλη, όπως είναι η επάνοδος στη νομισματική, χρηματοπιστωτική και εμπορική σταθερότητα. Οι Ευρωπαίοι δεν λησμονούν ότι το γιουάν είναι τεχνητά υποτιμημένο (και στερεί ανταγωνιστικότητα από τις ευρωπαϊκές εξαγωγές) ούτε τις παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων και το εμπάργκο στην πώληση των κρίσιμων για την υψηλή τεχνολογία σπάνιων γαιών από την πλευρά του Πεκίνου. Επίσης, οι Ευρωπαίοι πολίτες είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι απέναντι στις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη λογοκρισία, την παραβίαση των δικαιωμάτων των Θιβετιανών κ.ά. από το κινεζικό καθεστώς. Ωστόσο, η Ευρώπη δεν έχει παρά ελάχιστα στρατηγικά συμφέροντα στην Ασία, ενώ αποζητά το κινεζικό χρήμα. Τόσο μάλιστα η ΕΕ όσο και η Κίνα ενδιαφέρονται για την παγκόσμια σταθερότητα που οι ΗΠΑ πολλάκις έχουν διαταράξει με ένοπλες ανασχετικές επεμβάσεις τύπου Ιράκ. Ο

¹⁴⁹ Fishman 2006, σελ. 307-308.

¹⁵⁰ The Economist, "Mr China goes shopping: China's buying spree raises hope, and fear in Europe", 13 Ιανουαρίου 2011, <http://www.economist.com/node/17902635> (ημερομηνία πρόσβασης 22/03/2011).

μεγαλύτερος κίνδυνος θα υποστηρίζαμε για την Ευρώπη είναι να βρεθεί αντιμέτωπη με μία νέου τύπου, κινεζική ηγεμονία βασιζόμενη σε οικονομικούς εκβιασμούς.

Αντίθετα, η ανάδυση της Κίνας δημιουργεί παραστάσεις απειλής τόσο στο υποσύστημα όσο και στο διεθνές σύστημα. Για το λόγο αυτό κράτη, όπως το Βιετνάμ αλλά και η Ινδονησία που παλαιότερα δεν είχαν θερμές σχέσεις με τις ΗΠΑ, τώρα επιδιώκουν στρατιωτικές συνεργασίες με τις ΗΠΑ. Παράλληλα, πολλά ευρωπαϊκά κράτη συσπειρώνονται με τις ΗΠΑ εναντίον της Κίνας στο διεθνές οικονομικό πεδίο¹⁵¹.

Ως απειλή στο πρώτο κεφάλαιο ορίσαμε τον κίνδυνο «συστημικής αλλαγής», αλλαγής δηλαδή στην ηγεσία του συστήματος. Ορίσαμε επίσης δύο βασικές πηγές ισχύος που ενισχύουν ή αποδυναμώνουν την απειλή, την οικονομική ισχύ και τη στρατιωτική ισχύ. Σε αυτό το σημείο θα προσθέσουμε το γεωγραφικό παράγοντα. Οι παραστάσεις απειλής των ΗΠΑ σε παγκόσμιο επίπεδο είναι περιορισμένες για τις μεγάλες δυνάμεις της ευρασιατικής ηπειρωτικής μάζας. Ένας γεωπολιτικός λόγος είναι η παρεμβολή των δύο μεγάλων ωκεανών, του Ατλαντικού μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ και του Ειρηνικού μεταξύ Ευρώπης και Ασίας. Άλλος λόγος, ο οποίος αφορά στη στρατιωτική ισχύ, είναι η ακαταλληλότητα των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων για επίθεση ενάντια σε μεγάλη δύναμη. Επιπλέον, τα διλήμματα ασφάλειας μεταξύ των δυνητικών αντιπάλων των ΗΠΑ όχι μόνο δεν τους οδηγούν στον ανταγωνισμό με αυτές, αλλά αντίθετα τους αναγκάζουν να οδηγούνται σε συμμαχίες με αυτές.

Η Κίνα όμως φαίνεται πως είναι σε θέση να δημιουργήσει παραστάσεις απειλής στην περιφέρειά της αφενός στρατιωτικά λόγω γεωγραφικής εγγύτητας και αφετέρου οικονομικά λόγω των αναγκών της για ανάπτυξη¹⁵².

Σε διεθνές επίπεδο η αδυναμία των κρατών να διαγνώσουν ξεκάθαρα τις προθέσεις της κινεζικής ηγεσίας¹⁵³ σε συνδυασμό με την αυξανόμενη οικονομική της δύναμη και τις ανισορροπίες που αυτή προκαλεί¹⁵⁴ δημιουργούν παραστάσεις απειλής. Η κινεζική δυνητική απειλή αναγκάζει Ευρώπη και Αμερική να συσπειρώνονται ακόμα περισσότερο, όπως τουλάχιστον έγινε φανερό από την κοινή τους στάση στο διεθνές εμπορικό σύστημα.

¹⁵¹ Bergsten, Freeman, Lardy, και Mitchell 2008.

¹⁵² Π.χ. αυτό συμβαίνει τόσο στην περίπτωση της ASEAN όσο και της Μογγολία. Επί του θέματος βλ. και Kaplan 2010.

¹⁵³ Βλ. και κεφ. 1.

¹⁵⁴ Βλ. και κεφ. 3.

Οι κινεζικές στρατιωτικές δυνάμεις πάντως δεν βρίσκονται σε θέση να απειλήσουν μεγάλη δύναμη εκτός περιφέρειας. Επιπρόσθετα, το Πεκίνο δεν διαθέτει ισχυρή στρατιωτική συμμαχία. Η Ρωσία είναι μία σημαντική δύναμη με την οποία μοιράζεται κοινή κοσμοαντίληψη περί αντιιγεμονισμού (που εν προκειμένω σημαίνει αντιαμερικανισμός) και πολυπολιτισμού και με την οποία υπάρχουν περιθώρια στρατηγικής σύμπραξης. Ωστόσο, τις χωρίζουν πολλά ζητήματα, όπως είναι το ζήτημα των κινεζικών εποικισμών της ρωσικής Άπω Ανατολής. Το Σύμφωνο της Σαγκάης που έχουν δημιουργήσει πρωτίστως για να νομιμοποιήσουν τον εναγκαλισμό των κεντροασιατικών κρατών και στο πλαίσιο του οποίου έχουν πραγματοποιηθεί κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, δεν φαίνεται να αποτελεί απειλή ικανή να πλήξει τα συμφέροντα της δύσης στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας¹⁵⁵.

Αναφορικά τώρα με τη φιλελεύθερη άποψη που υποστηρίζει ότι ΗΠΑ και Ευρώπη ήρθαν κοντά λόγω αμοιβαίου ενστερνισμού κοινών φιλελεύθερων ιδεωδών –όπως είναι ο σεβασμός στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα- θα πούμε ότι όντως αληθεύει αυτή η άποψη χωρίς ωστόσο να αποτελεί τον καταλυτικό παράγοντα. Πολιτικές πραγματικότητες πρωτίστως –όπως ορισμένες από αυτές που αναφέραμε- και δευτερευόντως ιδεολογικές προώθησαν τη συνεργασία.

Ειδικά, εάν ήταν απλώς ζήτημα ιδεολογίας, οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας και η Ιαπωνία που έχουν επηρεαστεί βαθιά από την κινεζική κουλτούρα και δη τον κομφουκιανισμό θα μπορούσαν να συγκροτήσουν μία ισχυρότατη συμμαχία. Εδώ έγκειται και η βασική αδυναμία του σκεπτικού περί πολέμου πολιτισμών. Η Κίνα αντιμάχεται την Ιαπωνία, αν και έχουν πολιτισμικούς δεσμούς, λόγω τραγικής ιστορικής μνήμης. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα, εάν συμβεί ποτέ αυτό, θα ταχθεί ενάντια στις ΗΠΑ, επειδή θα το επιτάσσουν τα συμφέροντά της και θα το επιτρέπει η ισχύς της και όχι επειδή η κομφουκιανική παράδοση θα αντιταχθεί στη φιλελεύθερη.

Τα μονοπολικά διαστήματα στην ιστορία, που θα μπορούσαμε αλλιώς να τα χαρακτηρίσουμε αυτοκρατορικές περιόδους, εμφάνισαν αξιοσημείωτη σταθερότητα. Εξασφάλισαν στους δρώντες ασφάλεια, αν και με τη συνεπακόλουθη απώλεια ανεξαρτησίας. Ωστόσο, η ασφάλεια οδήγησε τους δρώντες να δαπανούν λιγότερα για την άμυνα από εξωτερικές απειλές και να είναι σε θέση να εξασφαλίσουν την ευημερία τους. Αυτό συνέβη με την αρχαία Ρώμη και τη Βρετανική ηγεμονία και

¹⁵⁵ Gene Germanovich, "The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?", *China and Eurasia Forum Quarterly*, 6 (1), 2008, <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:Cz3cAiOthF8J:kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/IS>, σελ. 19-38.

σήμερα συμβαίνει με την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁵⁶. Στη σημερινή περίοδο της αμερικανικής ηγεμονίας σε μεγάλα τμήματα του κόσμου επικρατεί ειρήνη. Παρά το γεγονός ότι δεν έχουν εξαλειφθεί οι διασυννοριακές και εθνοτικές συγκρούσεις και με το πέρασμα του χρόνου παρουσιάζονται όλο και περισσότερες απειλές για την κυριαρχία και την ασφάλεια των κρατών, όπως είναι η διεθνής τρομοκρατία, η κλιματική αλλαγή, η πειρατεία, η παγκόσμια οικονομική κρίση κ.ο.κ., εντούτοις σήμερα δεν θεωρείται πιθανός ένας ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων¹⁵⁷.

Το διεθνές οικονομικό σύστημα, παρά τις ατέλειές του, με τους φιλελεύθερους θεσμούς που εισήγαγαν οι ΗΠΑ επέτρεψε σε πολλές χώρες να αναπτυχθούν και να ευημερήσουν. Η δημοκρατία που σίγουρα προσέφερε πολλά δικαιώματα και βελτίωσε το βιοτικό επίπεδο πολλών λαών του κόσμου, δεν θα εξαπλωνόταν, εάν η υπερδύναμη δεν ήταν δημοκρατική.

Το ζήτημα που τίθεται όσο προχωρά ο 21^{ος} αιώνας είναι εάν θα διατηρηθεί ο μονοπολισμός στο διεθνές σύστημα¹⁵⁸. Οι απόψεις συγκλίνουν ως προς το ότι η αμερικανική υπερδύναμη δεν είναι δυνατόν να διατηρηθεί επ' άπειρον. Πρώτον, η δύναμη διαχέεται. Εάν μιλήσουμε με όρους οικονομικής ισχύος, η οικονομική πρωτοκαθεδρία μετατοπίζεται από τη μία γεωγραφική περιοχή στην άλλη. Οικονομικό αντίβαρο στις ΗΠΑ αναδύεται η Ανατολική Ασία για παράδειγμα. Αν και απέχει από την περιφερειακή ολοκλήρωση, δύο κράτη της περιοχής βρίσκονται στη δεύτερη και τρίτη θέση των μεγαλύτερων οικονομιών παγκοσμίως. Πρόκειται για την Κίνα και την Ιαπωνία αντίστοιχα. Εάν η Ανατολική Ασία προχωρήσει σε ολοκλήρωση, τότε, σύμφωνα με ένα σενάριο θα έχουμε τρία μπλοκ στο παγκόσμιο σύστημα που θα το καταστήσουν πολυπολικό: τη Βόρεια Αμερική, την Ευρώπη και την (Ανατολική) Ασία. Βεβαίως, στην παρούσα στιγμή η Ευρώπη αντιμετωπίζει οικονομική κρίση. Επιπλέον, η (Ανατολική) Ασία δεν προτίθεται να προχωρήσει σε ολοκλήρωση. Εάν όμως αυτό συνέβαινε, θα ευνοείτο ο ανταγωνισμός και όχι η σταθερότητα. Το σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον, επειδή, παρόλο που οι περιφέρειες θα τείνουν να έχουν ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ τους, η παγκόσμια σταθερότητα φαίνεται να έχει την ευκαιρία να επιτευχθεί μέσω του περιφερισμού που θα ομαλοποιήσει τις περιφερειακές διενέξεις¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Kupchan 2002, σελ. 58.

¹⁵⁷ Ο.π.

¹⁵⁸ Kupchan 2002, σελ. 61-68.

¹⁵⁹ Kupchan 2002, σελ. 281.

Πέραν της άνισης αύξησης της ισχύος και της μετατόπισής της ανά τον κόσμο, παρατηρείται και μία δεύτερη τάση που υποστηρίζει το επιχείρημα περί του τέλους του μονοπολισμού. Πρόκειται για το μεταβαλλόμενο χαρακτήρα του διεθνισμού των ΗΠΑ. Όλο και περισσότερο η υπερδύναμη επιθυμεί να δηλώνει ότι δεν μπορεί να αποτελεί τον παγκόσμιο αστυφύλακα για κάθε είδους απειλή. Ακόμα και εάν η υπεροχή της σε όρους ισχύος παραμείνει ανέπαφη, δεν έπεται ότι θα μιλούμε για μονοπολισμό. Η εμπλοκή των ΗΠΑ είναι βασικό του στοιχείο. Πολλοί παράγοντες μπορούν να ωθήσουν τις ΗΠΑ και πάλι στον απομονωτισμό: η κατάρρευση του αντίπαλου δέους της Σοβιετικής Ένωσης, η γεωπολιτική της θέση, η άποψη ότι η οικονομικά ισχυρή Ευρώπη μπορεί να τα «βγάλει πέρα μόνη της», η απειλή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που έδειξε ότι ο μεγαλύτερος στόχος της διεθνούς τρομοκρατίας είναι οι ΗΠΑ. Εκτός της τάσης του απομονωτισμού που μπορεί να γίνει εντονότερη, αναδεικνύεται έντονα και η μονομέρεια. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές στον πόλεμο του Ιράκ, όταν οι ΗΠΑ έχοντας στο πλευρό τους λίγους πιστούς συμμάχους κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον του καθεστώτος του Saddam Hussein χωρίς να περιμένουν καν τη νομιμοποίηση εκφραζόμενη μέσω της σύμφωνης γνώμης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Η άνιση αύξηση της ισχύος, η αναβάθμιση της Ασίας και κυρίως της Κίνας, ο περιορισμένος διεθνισμός των ΗΠΑ που απολήγει σε απομονωτισμό και μονομέρεια προετοιμάζουν το δρόμο για έναν πολυπολικό κόσμο. Αυτή η μετάβαση ενδέχεται να φέρει πιο κοντά το αρνητικό ενδεχόμενο ενός ηγεμονικού πολέμου για την ανάληψη της ηγεσίας του διεθνούς συστήματος. Το σίγουρο μάλλον είναι ότι θα εντείνει τους διακρατικούς ανταγωνισμούς, τις κούρσες εξοπλισμών και τις συσπειρώσεις των μεγάλων δυνάμεων. Οι δύο τάσεις, ο εκδημοκρατισμός και η παγκοσμιοποίηση που μέχρι στιγμής κινούνται υπό την καθοδήγηση, τους κανόνες και τους πόρους (κατά μεγάλο ποσοστό) των ΗΠΑ θα βρεθούν σε αδιέξοδο. Οι συμμαχίες των ΗΠΑ θα κινδυνεύσουν με διάλυση στερούμενες ανταλλάγματα και ηγεσία. Τότε η Αμερική θα μεταβληθεί σε «μοναχικό καβαλάρη», ο οποίος, αν και ανεξάρτητος, δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις άυλες και ποικίλες προκλήσεις μόνος του.

Βεβαίως, όλη η παραπάνω ανάλυση έλαβε ως ενδεχόμενο να αλλάξει η στάση των ΗΠΑ χωρίς να μεταβληθούν οι πηγές ισχύος της. Μην λησμονούμε όμως ότι η διατήρηση της αμερικανικής ηγεμονίας συνεπάγεται κόστος. Συμμαχίες, διεθνείς οργανισμοί, βάσεις, αποστολές στρατευμάτων, πόλεμοι στο εξωτερικό και υψηλές δαπάνες για άμυνα ασκούν πιέσεις στην οικονομία. Εάν συνεχιστούν επί μακρόν

αυτές οι πιέσεις σε συνδυασμό με στρατηγική υπερεξάπλωση είναι δυνατόν μακροπρόθεσμα να επέλθει ηγεμονική πτώση και άνοδος μίας νέας ηγεμονικής δύναμης¹⁶⁰.

Ένα τέτοιο σενάριο είναι πιθανό να δώσει το έναυσμα στην Κίνα να επιχειρήσει βίαιη μεταβολή στην ηγεσία του συστήματος. Ωστόσο, με τους υπάρχοντες συσχετισμούς ισχύος και την παρούσα αμερικανική υψηλή στρατηγική, δεν δείχνει να υλοποιείται σε σύντομο χρονικό διάστημα το εν λόγω σενάριο.

Κεφ. 6: «Ο γίγαντας με τα πήλινα πόδια»;

Τα στοιχεία που ήδη παραθέσαμε μαρτυρούν πράγματι ότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας έχει κάθε προϋπόθεση να επιτύχει μία αναβάθμιση στην κλίμακα της παγκόσμιας ισχύος και στη σκακιέρα της ηγεμονίας. Ωστόσο, όλα αυτά τα στοιχεία περιγράφουν τον «κίτρινο δράκοντα» *ceteris paribus*, σύμφωνα με το γνωστό όρο της οικονομικής. Το παρόν κεφάλαιο θα παραθέσει ορισμένα σημαντικά προβλήματα που πρέπει να ξεπεράσει η κινεζική ηγεσία, προκειμένου, αφενός να παραμείνει στην εξουσία και αφετέρου να δώσει την ευκαιρία στη χώρα να διαδραματίσει ένα ρόλο σημαντικής δύναμης.

Το ζητούμενο αυτού του κεφαλαίου είναι να αποδείξει πως η Κίνα μπορεί να επιτύχει μία ειρηνική άνοδο στο διεθνές σύστημα χωρίς να αποτελέσει απειλή, μόνο εάν επιλύσει μία σειρά προβλήματα. Το κεφάλαιο θα εξηγήσει αυτά τα προβλήματα, προκειμένου να καταστήσει σαφές ότι είναι ποικίλα και δύσκολα.

Οι εσωτερικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή η Κίνα μπορούν να ειπωθούν υπό δύο πρίσματα. Πρώτον, είτε θα διογκωθούν δημιουργώντας εσωτερική αστάθεια που με τη σειρά της θα παρεμποδίσει το κόμμα να ασκήσει την πολιτική του ή στερώνοντας του τη νομιμοποίηση θα το ανατρέψουν. Αυτό το σενάριο μπορεί να οδηγήσει στην ανάδυση μίας ακόμα πιο απρόβλεπτης και δυνητικά επικίνδυνης ηγεσίας με τεράστιους ανθρώπινους και υλικούς πόρους καθώς και ένα πυρηνικό οπλοστάσιο. Μία επαναστατική κυβέρνηση, όπως είχε αποδείξει και η κινεζική ιστορική εμπειρία επί Μάο¹⁶¹ θα επιχειρήσει να εδραιώσει τη νομιμοποίησή της βασιζόμενη στον εθνικισμό. Εάν αυτή τη στιγμή ο εθνικισμός αναγκάζει μία

¹⁶⁰ Πλατιάς 1995, σελ. 62.

¹⁶¹ Σαράντος Καργάκος, *Κίνα: Όπως την ήξερα και όπως την είδα*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη, 2011, σελ. 87, 90 και 105.

απρόθυμη να τον ενστερνιστεί ηγεσία να προβαίνει σε δυναμικές απαντήσεις σε όποια θεωρεί ζωτικά συμφέροντα, τότε αρκεί να φανταστούμε με ποιον τρόπο μπορεί να αξιοποιήσει τον εθνικισμό μία πρόθυμη ηγεσία, έτσι ώστε να δημιουργήσει ένα ισχυρό, πιστό και ούτως ή άλλως πολυάριθμο στράτευμα.

Δεύτερον, οι εσωτερικές προκλήσεις μπορεί να λειτουργήσουν και αντίστροφα. Αντί να προκαλέσουν αστάθεια εσωτερική με απρόβλεπτες συνέπειες για το εξωτερικό, μπορεί να οδηγήσουν στην ενίσχυση της νομιμοποίησης του κόμματος. Αυτό θα συμβεί εάν οι πολίτες νιώσουν ότι η ηγεσία καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες, προκειμένου να επιλύσει τις ανισορροπίες που προκαλεί η ανάπτυξη και να διατηρήσει την ευημερία τους. Με άλλα λόγια, πρέπει η κινεζική ηγεσία να αποδεικνύει διαρκώς ότι ο στόχος της ανάπτυξης και της οικονομικής ισχύος ωφελεί τον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Ο Robert Gilpin αναφερόμενος στους εσωτερικούς παράγοντες της διεθνούς πολιτικής αλλαγής τονίζει ότι για να ευνοηθεί η επέκταση με τη βοήθεια εσωτερικών παραγόντων πρέπει να υπάρχει αποδοτική κοινωνική οργάνωση στην οποία τα περιουσιακά δικαιώματα εξασφαλίζουν ότι τα ιδιωτικά οφέλη υπερβαίνουν τα ιδιωτικά κόστη των ατόμων που αναλαμβάνουν δραστηριότητες που αποφέρουν κέρδος στην κοινωνία¹⁶². Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι η επέκταση που αποφέρει κέρδος στην κοινωνία αλλά η ανάπτυξη. Ωστόσο, η ανισοκατανομή του πλούτου και οι ανισορροπίες δεν έχουν αποδείξει ότι η κοινωνικά επωφελής δραστηριότητα ευνοεί και τον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Σε κάθε περίπτωση, η προσπάθεια του κράτους να αποδείξει ότι όλοι έχουν όφελος από τον κοινό στόχο, έτσι ώστε να διατηρήσει τη νομιμοποίηση, την εξουσία του αλλά και να υπερβεί τις προκλήσεις ισχυρότερο θα το αναγκάσει να αφιερώσει περισσότερους πόρους για το εσωτερικό παρά για τα εξωτερικά ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Ίσως η μείωση των αμυντικών δαπανών που είχε εξαγγείλει ο Hu Jintao να πρέπει να εξεταστεί υπό αυτό το πρίσμα.

Ας δούμε λοιπόν ποιες προκλήσεις αντιμετωπίζει η Κίνα και υπό ποιόν τρόπο μπορούν αυτές να αποτελέσουν απειλή για την ασφάλεια των δρώντων του υποσυστήματος ή και του διεθνούς συστήματος. Μάλιστα οι προκλήσεις θα υποδιαιρεθούν γενικότερα σε δύο κατηγορίες, τις οικονομικές και τις κοινωνικοπολιτικές αφού πρωτίστως γίνει αναφορά στις προϋποθέσεις ορθής λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς.

¹⁶² Gilpin 2006, σελ. 182-183.

Οι εν λόγω προκλήσεις μπορούν να επιδράσουν αποσταθεροποιητικά για την Κίνα και για το υποσύστημά της, επειδή μπορούν να ασκήσουν αρνητική επίδραση στην ομαλή λειτουργία του μοντέλου ανάπτυξης της Κίνας περιορίζοντας τους ρυθμούς ανάπτυξης και συνεπακόλουθα την οικονομική ισχύ. Εάν υποθέσουμε ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ισχύ και τη νομιμοποίηση του κόμματος είναι η οικονομική ανάπτυξη που στην περίπτωση της Κίνας πρέπει να επιχειρηθεί με τη βελτίωση του μοντέλου της οικονομίας της αγοράς, τότε είναι χρήσιμο να διαγνώσουμε υπό ποιες προϋποθέσεις τελειοποιείται αυτό το μοντέλο ανάπτυξης¹⁶³.

Όπως έχει διαπιστωθεί, προκειμένου το μοντέλο της οικονομίας της αγοράς να αποδώσει τα μεγαλύτερα οφέλη και να εξασφαλίσει την ταχύτερη δυνατή και σταθερότερη ανάπτυξη, χρειάζεται να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις. Μόνο έτσι εξασφαλίζεται οικονομική ισχύς ικανή να αλλάξει τους παγκόσμιους συσχετισμούς ισχύος. Καταρχάς, το κράτος με την εξουσία του οφείλει να εξασφαλίζει ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον με ξεκάθαρους και διαφανείς θεσμούς. Στην Κίνα φαίνεται να δρουν παράνομα κόμματα, τοπικοί διεφθαρμένοι κομματικοί παράγοντες κ.ά.. Εάν δεν περιοριστούν αυτά τα κρούσματα, μπορεί να αμφισβητηθεί το μονοπώλιο της κυβέρνησης ως προς την άσκηση συλλογικής βίας επί παραδείγματι.

Δεύτερον, όλα τα καπιταλιστικά κράτη θεσμοθέτησαν την οικονομία της αγοράς μέσα από ένα πλαίσιο ισονομίας, ίσων ευκαιριών και δικαιωμάτων ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Ιδίως οι ίσες ευκαιρίες θα πρέπει να εφαρμόζονται στο σύστημα υγείας και εκπαίδευσης, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα για κοινωνική ανέλιξη. Η ελπίδα της ανέλιξης εκτρέφει την ευγενή άμιλλα, η οποία με τη σειρά της επιτρέπει στους ταλαντούχους να αναδείξουν τα ταλέντα τους και στους μετρίους να βελτιωθούν. Στην Κίνα των ανισοτήτων δεν φαίνεται πως τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού έχουν τις ίδιες δυνατότητες πρόσβασης στην ανώτερου επιπέδου εκπαίδευση, ενώ από την άλλη πλευρά οι αγρότες δεν έχουν πρόσβαση σε ιδίου επιπέδου υποδομές και υπηρεσίες υγείας. Επιπλέον, οι αγρότες αισθάνονται να παραβιάζονται τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας τους όταν απαλλοτριώνονται οι περιουσίες τους.

Ένα ακόμα στοιχείο που παρεμποδίζει τα αναπτυξιακά αποτελέσματα της οικονομίας της αγοράς είναι οι πελατειακές σχέσεις, ο κρατισμός και η διαφθορά. Αν

¹⁶³ Περί των αναγκαίων προϋποθέσεων για την καλύτερη δυνατή λειτουργία του μοντέλου της οικονομίας της αγοράς, βλ. και Παπασωτηρίου 2008, σελ. 45-60.

και στην Κίνα περιορίζεται σταδιακά ο κρατικός παρεμβατισμός, το φαινόμενο της διαφθοράς κομματικών αξιωματούχων είναι έκδηλο και ανησυχητικό. Εκτός αυτού, η διατήρηση επιχειρήσεων και τραπεζών στα χέρια του κράτους περιορίζει τον ελεύθερο ανταγωνισμό και διατηρεί τα αρνητικά στοιχεία της γραφειοκρατίας. Η υποστήριξη αναποτελεσματικών επιχειρήσεων και η έλλειψη κράτους δικαίου έρχονται να επιδεινώσουν αυτή την κατάσταση. Το κινεζικό κράτος συντηρεί μία σειρά κρατικοδίαιτων επιχειρήσεων που μάλιστα καταλαμβάνουν το 1/3 της κινεζικής βιομηχανικής παραγωγής. Αυτές οι επιχειρήσεις χρηματοδοτούνται με δάνεια από κρατικά ελεγχόμενες τράπεζες, με αποτέλεσμα οι εν λόγω τράπεζες να έχουν συσσωρεύσει πλήθος μη εξυπηρετούμενων δανείων. Παράλληλα, αυτή η τακτική αποστερεί απαραίτητα κεφάλαια από πιο αποτελεσματικές και προσοδοφόρες επιχειρήσεις διαστρεβλώνοντας τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Πέραν αυτού, η ανυπαρξία κράτους δικαίου, το οποίο είναι αναγκαία προϋπόθεση της ορθής λειτουργίας της ανοιχτής οικονομίας της αγοράς, οδηγεί σε φαινόμενα κρατικής διαφθοράς και κακής κατανομής των επενδυτικών κεφαλαίων. Επειδή η επιτυχία των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην Κίνα εξαρτάται πρωτίστως από τις σχέσεις τους με την κυβέρνηση, δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει ομαλά η οικονομία της αγοράς. Η κυβέρνηση δεν έχει αντιμετωπίσει επαρκώς αυτά τα φαινόμενα που δεν της επιτρέπουν να ικανοποιήσει αποτελεσματικά βασικούς στόχους που επιδιώκουν όλα τα κράτη, όπως είναι η οικονομική ανάπτυξη και η άριστη κατανομή των πόρων.¹⁶⁴

Επιπρόσθετα, μία ανοιχτή οικονομία της αγοράς ευνοεί τρία χαρακτηριστικά που προωθούν την ανάπτυξη: την τεχνολογική καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και την εφευρετικότητα. Απαραίτητα προαπαιτούμενα για να λειτουργήσουν πιο αποδοτικά τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά είναι η εξασφάλιση ενός νομοθετικού πλαισίου που κατοχυρώνει τα πνευματικά δικαιώματα και η προαγωγή της επιστήμης που προωθεί την ορθολογική σκέψη. Η σημασία της επιστήμης για την αναπτυξιακή διαδικασία είναι σήμερα ειδικότερα πολύ μεγαλύτερη. Η στροφή της παραγωγικής διαδικασίας στην κοινωνία της πληροφορίας απαιτεί ένα εργατικό δυναμικό υψηλού μορφωτικού επιπέδου¹⁶⁵. Η Κίνα έχοντας αντιληφθεί αυτή την εξέλιξη δεσμεύει όσο περισσότερους πόρους μπορεί για τη βελτίωση των πανεπιστημίων της. Ωστόσο, ο

¹⁶⁴ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 11-12.

¹⁶⁵ Η επένδυση της Ινδίας στην πληροφορική κατέστησε τους Ινδούς περιζήτητους παγκοσμίως σε αυτόν τον τομέα.

ασφυκτικός πολιτικός έλεγχος που ασκεί στην ακαδημαϊκή σκέψη δεν επιτρέπει στον επιστημονικό τομέα να αναδείξει αρετές ανάλογες προς τις εντυπωσιακές υλικές υποδομές και τις προσδοκίες της διεθνούς κοινότητας από ένα ταχύτατα αναδυόμενο κράτος¹⁶⁶.

Μία επιπλέον προϋπόθεση απαραίτητη για την ανάπτυξη είναι η ευκολία πραγματοποίησης επενδύσεων. Αυτή η προϋπόθεση σχετίζεται με την ύπαρξη ρυθμιστικού πλαισίου ευνοϊκού για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης. Το άνοιγμα της Κίνας στο διεθνές οικονομικό σύστημα με την υιοθέτηση της οικονομίας της αγοράς προσήλκυσε πολλές άμεσες ξένες επενδύσεις¹⁶⁷.

Τίποτα δεν προεξοφλεί όμως ότι ο 21^{ος} αιώνας θα είναι ο «αιώνας της Κίνας»¹⁶⁸ ούτε ότι η ανάπτυξη και ανάδυσή της σε παγκόσμιο επίπεδο θα ακολουθήσει μία ευθεία γραμμή¹⁶⁹. Όπως φάνηκε και το 2008 με τη μείωση της διεθνούς ζήτησης κινεζικών προϊόντων λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η ανάπτυξη γνωρίζει κύκλους, ανόδους και καθόδους, γεγονός που την καθιστά απρόβλεπτη.

Κατά γενική ομολογία, η Κίνα δεν φοβάται στις μέρες μας μία εξωτερική επέμβαση και στρατιωτική κατοχή, όπως συνέβη κατά το παρελθόν. Δεν υπάρχει κράτος στο σημερινό διεθνές σύστημα ικανό και πρόθυμο να την κατακτήσει ή να καταλάβει μέρος του εδάφους της. Εξάλλου, η ασφάλειά της είναι δεδομένη λόγω των πυρηνικών που διαθέτει. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την Κίνα μοιάζει να είναι ο ίδιος της ο εαυτός. Με άλλα λόγια, τα προβλήματά της είναι κατά βάση εσωτερικής φύσεως.

Μία «αχίλλειος πτέρνα» είναι το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθεί το Πεκίνο. Ο «σοσιαλισμός με κινεζικά χαρακτηριστικά» του Deng Xiaoping εισήγαγε μεταρρυθμίσεις της οικονομίας της αγοράς στη χώρα. Εξασφάλισε για την Κίνα εντυπωσιακούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης της τάξης του 9-10% του ΑΕΠ ετησίως από το 1978 και σχεδόν πλήρη απασχόληση. Ωστόσο, η προσέλκυση επενδύσεων και η δημιουργία χιλιάδων εργοστασίων με σκοπό τις εξαγωγές λειτουργεί ομαλά σε περιόδους μεγάλης διεθνούς ζήτησης. Όταν το 2007 έλαβε χώρα η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, η διεθνής ρευστότητα

¹⁶⁶ Παπασωτηρίου 2008, σελ. 45-60.

¹⁶⁷ Elwell, Labonte και Morrison 2007.

¹⁶⁸ Chang 2010.

¹⁶⁹ Robert Kaplan, "The Geography of Chinese Power", *Foreign Affairs*, Μάιος/Ιούνιος 2010, <http://www.foreignaffairs.com/articles/66205/robert-d-kaplan/the-geography-of-chinese-power> (ημερομηνία πρόσβασης 21/03/2011).

παρουσίασε κάμψη, γεγονός που επηρέασε πτωτικά τις κινεζικές εξαγωγές. Το πακέτο στήριξης ύψους 586 δις δολαρίων που έριξε η κυβέρνηση στην οικονομία, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κάμψη¹⁷⁰ ναι μεν απέτρεψε την ύφεση και επανέφερε την ανάπτυξη, αλλά από την άλλη πλευρά προκάλεσε κρούσματα διαφθοράς, εύνοιας προς τις μεγάλες επιχειρήσεις, μη εξυπηρετούμενων δανείων, εισροής περιττών κεφαλαίων στο Χρηματιστήριο και πληθωρισμού¹⁷¹. Οι περισσότεροι αναλυτές πάντως εκτιμούν ότι η Κίνα πρέπει άμεσα να μεταστρέψει το μοντέλο ανάπτυξης της προς την εσωτερική ζήτηση, γεγονός που δεν κατόρθωσε με την επεκτατική της μακροοικονομική πολιτική. Ένας τρόπος στροφής προς την εσωτερική ζήτηση θα μπορούσε να είναι η ανατίμηση του νομίσματος που θα καθιστούσε τα κινεζικά προϊόντα ακριβότερα στις διεθνείς αγορές, όμως παράλληλα θα αύξανε την αγοραστική δύναμη του Κινέζου καταναλωτή¹⁷². Κατά μία άλλη έννοια, η αύξηση της εσωτερικής ζήτησης μπορεί να επιτευχθεί με ενίσχυση της αστικοποίησης, γεγονός που, όπως γίνεται αντιληπτό, είναι επίπονο, χρονοβόρο και απαιτεί σχεδιασμό για μία κοινωνία περίπου 800 εκατομμυρίων χωρικών και 300 εκατομμυρίων αγροτών¹⁷³.

Η εξάρτηση από τις εξαγωγές και η ανάγκη της χώρας να επιτύχει μακροπρόθεσμη και ισορροπημένη ανάπτυξη την οδήγησε σε υποτίμηση του εθνικού νομίσματος και εμπορικό ανταγωνισμό στο πολυμερές παγκόσμιο εμπορικό σύστημα. Πρόκειται θα λέγαμε για ένα είδος μερκαντιλιστικής πολιτικής που θεωρείται ότι βρίσκεται στον πυρήνα των παγκόσμιων οικονομικών ανισορροπιών, ακόμα και της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007. Οι εμπορικοί της εταίροι έχουν βέβαια και άλλα παράπονα από αυτήν, όπως είναι επιγραμμικά οι παραβιάσεις των κανόνων περί σεβασμού των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, τα ελαττωματικά προϊόντα και τα επικίνδυνα τρόφιμα, ακόμα και οι τεχνητές ελλείψεις στις εξαγωγές σπάνιων γαιών.

¹⁷⁰ David Barboza, "China unveils 586 billion stimulus plan", *The New York Times*, 10 Νοεμβρίου 2008, <http://www.nytimes.com/2008/11/10/world/asia/10iht-10china.17673270.html> (ημερομηνία πρόσβασης 05/02/2011).

¹⁷¹ Chang 2010.

¹⁷² Keqiang Li, "Issues Involved in Economic Restructuring to Promote Sustainable Development", *Qiushi* (Organ of the Central Committee of the Communist Party of China), 2 (4), 2010, σελ. 77-99. Εδώ διαφαίνεται ότι οι Κινέζοι έχουν κατανοήσει την ανάγκη να επιδιώξουν ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης. Ωστόσο, ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης για αυτούς σημαίνει ενίσχυση πρωτίστως της καταναλωτικής ζήτησης και δευτερευόντως της ζήτησης για επενδύσεις με παράλληλη προσπάθεια σταθεροποίησης και επέκτασης της εξωτερικής ζήτησης.

¹⁷³ Για τον αριθμό των αγροτών και λοιπά στοιχεία, βλ. και Ρουμελιώτης 2009, σελ. 426.

Εάν δεχτούμε την άποψη του καθηγητή Mearsheimer, σύμφωνα με την οποία βασική προϋπόθεση της εξέλιξης της Κίνας σε δυνητικό ηγεμόνα είναι η διατήρηση ενός ρωμαλέου ρυθμού ανάπτυξης, αποκτά ενδιαφέρον μία πιο λεπτομερής καταγραφή των οικονομικών προσκομμάτων στο δρόμο προς την ηγεμονία.

Τόσο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο όσο και η Παγκόσμια Τράπεζα υποστηρίζουν ότι το Πεκίνο ακολούθησε μία επιτυχημένη πολιτική απέναντι στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, γεγονός που της επέτρεψε να εξέλθει πρώτη από την παγκόσμια ύφεση¹⁷⁴. Ωστόσο, κατά γενική ομολογία, χρειάζεται να εντείνεις προσπάθειές της με ενέσεις φιλελευθεροποίησης του οικονομικού συστήματος, ώστε να εξασφαλίσει μία μακροπρόθεσμη και ισορροπημένη ανάπτυξη. Η ισορροπημένη ανάπτυξη μάλιστα πρέπει να στηριχτεί όλο και περισσότερο στο εσωτερικό και όχι τόσο πολύ στις διεθνείς αγορές¹⁷⁵.

Το πρώτο μέλημα επομένως της κινεζικής ηγεσίας οφείλει να είναι η ενίσχυση της ιδιωτικής ζήτησης που μπορεί να εξασφαλιστεί μέσω της προώθησης μέτρων τόνωσης της ιδιωτικής κατανάλωσης, ενίσχυσης του εισοδήματος των νοικοκυριών, μείωσης των εισοδηματικών ανισοτήτων και βελτίωσης της κοινωνικής ασφάλισης¹⁷⁶. Το κινεζικό κράτος αφουγκραζόμενο αυτήν την ανάγκη ενίσχυσε την παρουσία του στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης και διευκόλυνε την πρόσβαση στη χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων¹⁷⁷. Ωστόσο, αυτές οι εξελίξεις πρέπει να συνδυαστούν και με αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τριτογενούς τομέα (υπηρεσίες) που μπορεί να αυξήσει τα εσωτερικά μεταναστευτικά ρεύματα προς τα αστικά κέντρα. Εφόσον μάλιστα η ενθάρρυνση της αστικοποίησης θεωρείται το «κλειδί» της τόνωσης της εσωτερικής ζήτησης, η μείωση των αγροτών και η αύξηση των αστών δια της εσωτερικής μετανάστευσης εκλαμβάνεται ως θεμιτή και πρέπει να ενισχυθεί.

Η Κίνα συσσωρεύσε τεράστια συναλλαγματικά αποθέματα σε δολάρια λόγω των ανταγωνιστικών εξαγωγών της στο πολυμερές εμπορικό σύστημα. Συγκεκριμένα,

¹⁷⁴ Βλ. έκθεση IMF (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο), *Executive Board Concludes 2010 Article IV Consultation with China*, Public Information Notice (PIN) No. 10/100, 27 Ιουλίου 2010, <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2010/pn10100.htm> και World Bank, *China's Economic Growth is Likely to Remain Robust, but the Costs of Keeping Policy Expansionary Increase Over Time, Says World Bank*, 4 Νοεμβρίου 2009, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/EASTASIAPACIFICEXT/CHINAEXTN/0,contentMDK:22375124~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:318950,00.html>.

¹⁷⁵ Ο.π.

¹⁷⁶ IMF, 2010.

¹⁷⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι με το πακέτο στήριξης κατηγορήθηκε ότι ευνοεί τις μεγάλες επιχειρήσεις. Βλ. και Chang 2010.

κατέχει τα μεγαλύτερα αποθέματα παγκοσμίως σε συνάλλαγμα και χρυσό που αγγίζουν τα 2,452 τρισεκατομμύρια δολάρια¹⁷⁸. Όπως μάς διδάσκει η κλασική θεωρία της διεθνούς χρηματοοικονομικής, ένα κράτος με πλεονασματικό ή ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο πρέπει να επαναφέρει την ισορροπία, ειδάλλως θα αντιμετωπίσει προβλήματα. Αν και τα προβλήματα για μία πλεονασματική χώρα (εξάρτηση από ασταθείς διεθνείς αγορές, πληθωρισμός κ.ά.) δεν είναι τόσο πιεστικά, όπως είναι για μία ελλειμματική, εντούτοις εάν είναι χρόνια μπορεί να προκαλέσουν αστάθειες και να πλήξουν την ανάπτυξη¹⁷⁹. Η επίλυση της ανισορροπίας μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους. Ήδη έγινε λόγος για τον ουσιαστικότερο, την ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης που μπορεί να τονώσει τη ζήτηση για εισαγωγές τόσο ενδιάμεσων όσο και τελικών προϊόντων. Άλλος τρόπος είναι η εφαρμογή ελλειμματικών μακροοικονομικών πολιτικών που να μειώνουν την ανεργία, αλλά παράλληλα αυξάνουν τον πληθωρισμό. Το Πεκίνο λόγω και των πλεονασμάτων του εφήρμοσε ακριβώς αυτή την πολιτική, προκειμένου να ξεπεράσει την κρίση του 2008. Επιπλέον, το ίδιο αποτέλεσμα μπορεί να επιφέρει μία μείωση των αποταμιεύσεων ή μία αύξηση των επενδύσεων¹⁸⁰. Ο πλέον ωστόσο αποτελεσματικός και λιγότερο χρονοβόρος τρόπος θα μπορούσε να είναι η ελεύθερη διακύμανση του γιουάν. Η θεωρία του ισοζυγίου πληρωμών σε συνδυασμό με τη θεωρία της ισοδυναμίας της αγοραστικής δύναμης μάς αποκαλύπτει ότι μία πλεονασματική χώρα χρειάζεται να προβεί σε ανατίμηση του νομίσματός της, ώστε αφενός να αποφύγει τον πληθωρισμό που μπορεί να καταστήσει ακριβότερα τα προϊόντα της στο εξωτερικό και αφετέρου να μην χρειάζεται να διατηρεί μεγάλα ποσά σε ξένο συνάλλαγμα με σκοπό να ικανοποιεί συνεχώς την αυξημένη ζήτηση για το νόμισμά της επεμβαίνοντας έτσι στην αγορά συναλλάγματος. Η Κίνα επιλέγει να διατηρεί το νόμισμά της υποτιμημένο τεχνητά πουλώντας γιουάν, ρίχνοντας την τιμή τους και συσσωρεύοντας δολάρια. Ένα ισχυρότερο πάντως νόμισμα θα επέλυε την ανισορροπία μειώνοντας τις εξαγωγές και τις επενδύσεις και στρέφοντας το κινεζικό μοντέλο προς την εσωτερική κατανάλωση.

¹⁷⁸ World Bank 2009.

¹⁷⁹ Τα παραδείγματα από την κρίση του 1997 στη Νοτιοανατολική Ασία είναι υπαρκτά. Τότε όλα ξεκίνησαν από την Ταϊλάνδη που βίωσε ένα οικονομικό θαύμα. Ένα μείγμα εμμονής στη διατήρηση της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας σε συνδυασμό με τη διαφθορά, την ανεξέλεγκτη κίνηση κεφαλαίων και το αγελαίο πνεύμα των αγορών τη βύθισε σε ύφεση που συμπαρέσυρε και άλλες χώρες της περιοχής.

¹⁸⁰ Mcleese 2005, σελ. 685-686 (θεωρία του ισοζυγίου πληρωμών) και Gilpin 2002, σελ. 299-301.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι το 2010 σημειώθηκε αύξηση των εισαγωγών στην Κίνα (26,3%) σε σχέση με το 2009 (19,1%)¹⁸¹ καθώς επίσης ότι το γιουάν ανατιμήθηκε ελαφρά έναντι του δολαρίου κατά 1,0% τον Ιανουάριο του 2011¹⁸². Επιπλέον, καθόλη τη διάρκεια του προηγούμενου έτους ανατιμήθηκε κατά 5% έναντι του δολαρίου¹⁸³. Αν και η απόσταση μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών παραμένει, οι εξαγωγές παρουσίασαν με τη σειρά τους άνοδο μεταξύ 2009 (24,1%) και 2010 (30,3%)¹⁸⁴, αφού ξεπεράστηκε η κρίση. Είναι γενικότερα γεγονός ότι η ψαλίδα μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών κλείνει και δεν μπορεί να συγκριθεί με ό,τι ίσχυε φερευπείν το 2006, το 2007 και το 2008. Το χάσμα μεταξύ των δύο άγγιξε ακόμα και τις 9 ποσοστιαίες μονάδες το 2007. Παράλληλα, αν και η ελαφρά ανατίμηση του γιουάν φαντάζει μικρή, εντούτοις στο σύνολο των εμπορευμάτων που εξάγονται καθίσταται σημαντική.

Ο πληθωρισμός είναι ένα ακόμα πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Κίνα λόγω της αυξημένης πιστωτικής της επέκτασης και του πλεονασματικού εμπορικού ισοζυγίου. Το 2008 ο πληθωρισμός που αυξανόταν σταθερά έφτασε το 5,9%. Το 2009 όταν έγιναν ιδιαίτερα αισθητές οι συνέπειες της κρίσης έπεσε στο 0,7% για να αυξηθεί εκ νέου το 2010 στο 3,5%. Το Νοέμβριο του 2010 κατέγραψε ένα 5,1%¹⁸⁵. Αν και μπορεί να χαρακτηριστεί ως ήπιος, δύναται να προκαλέσει προβλήματα στο εμπορικό ισοζύγιο και φούσκες, οι οποίες έχουν γίνει ιδιαίτερα αισθητές στο στεγαστικό τομέα. Για το λόγο αυτό, η κυβέρνηση έχει λάβει σοβαρά αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου αυξάνοντας το ποσοστό των υποχρεωτικών ρευστών διαθεσίμων των εμπορικών τραπεζών καθώς και το επιτόκιο των καταθέσεων και χορηγήσεων.

Συμπερασματικά, η μεταστροφή από τις επενδύσεις και τη βιομηχανία προς την εσωτερική κυρίως ζήτηση και τις υπηρεσίες, η ανατίμηση του γιουάν και η αντιμετώπιση του πληθωρισμού αποτελούν καταλυτικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση μίας ισχυρής, και μακροπρόθεσμης ανάπτυξης.

¹⁸¹ IMF 2010, βλ. και παράρτημα.

¹⁸² Alpha Bank, *Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων*, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, 5 Ιανουαρίου 2011, <http://www.alpha.gr/files/infoanalyses/weekly20110105.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 05/03/2011).

¹⁸³ BBC News, "China and US plan talks to solve currency issues", 26 Απριλίου 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/13190860> (ημερομηνία πρόσβασης 26/04/2011).

¹⁸⁴ IMF 2010.

¹⁸⁵ IMF 2010, πίνακας και Alpha Bank 2011.

Το δεύτερο σκέλος της δυνητικής ισχύος είναι ο πληθυσμός. Η Κίνα διαθέτει το μεγαλύτερο πληθυσμό του κόσμου που ανέρχεται σε πάνω από 1,331 δισεκατομμύρια. Αυτός ο τεράστιος πληθυσμός προσέφερε ένα άφθονο και φθηνό εργατικό δυναμικό που επέτρεψε στη χώρα να ακολουθήσει ένα μοντέλο ανάπτυξης στραμμένο στον εκβιομηχανισμό, τη μαζική και τεράστια παραγωγή αγαθών εντάσεως εργασίας και το εμπόριο με το εξωτερικό. Σύμφωνα μάλιστα με τους Aglietta και Berrebi¹⁸⁶, το ανθρώπινο δυναμικό σε συνδυασμό με την κουλτούρα, την ιστορία και τον εθνικισμό αποτελεί το σημαντικότερο συντελεστή του δυναμισμού της κινεζικής οικονομίας. Επιπλέον, αυτό το συγκριτικό πλεονέκτημα σε συνδυασμό με τον πλούτο της χώρας αποτελούν τα σημαντικότερα δομικά στοιχεία για τη δημιουργία ενός ισχυρού στρατού, ο οποίος, εάν τελικά οικοδομηθεί, θα έχει τις προϋποθέσεις να φτάσει τον αμερικανικό. Το εάν θα τον ξεπεράσει θα είναι πλέον θέμα νοοτροπίας.

Ωστόσο, η Κίνα θα κληθεί να αντιμετωπίσει ένα σοβαρό πρόβλημα στην ατομηχανή της προόδου της αναπτυξιακής της πορείας, το οποίο θα γίνει ιδιαίτερος αισθητό στο μέλλον. Πρόκειται για τη συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού που αποτελεί πρόκληση τόσο για την οικονομία όσο και για την κοινωνία. Αν και ο πληθυσμός της Κίνας θα συνεχίσει να αυξάνεται, το εργατικό δυναμικό από το 2010 θα αρχίσει να συρρικνώνεται, αφενός λόγω της οικογενειακής πολιτικής του ενός παιδιού που ισχύει από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και αφετέρου λόγω της αύξησης του αριθμού των ηλικιωμένων. Η άνοδος του μέσου εισοδήματος και η προσέλευση στα αστικά κέντρα έχουν ανεβάσει το βιοτικό επίπεδο και καταστήσει πιο προσιτή την πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Σαν αποτέλεσμα, έχει αυξηθεί το προσδόκιμο ζωής. Η μείωση του εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με την παράλληλη αύξηση των ηλικιωμένων πέραν του ότι θα πλήξουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κίνας θα επιβαρύνουν και το ασφαλιστικό σύστημα ως προς την παροχή συντάξεων και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Οι νέοι εσωτερικοί μετανάστες που έχουν καταστήσει το εργατικό δυναμικό πολύ ευέλικτο θα γίνουν λιγότεροι και ακριβότεροι με αποτέλεσμα οι θέσεις εργασίας να μετακινηθούν σε χώρες με φτηνότερο εργατικό δυναμικό, όπως είναι το Βιετνάμ ή η Ινδονησία¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Αναφέρονται στο Παναγιώτης Ρουμελιώτης, *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2009, σελ. 419.

¹⁸⁷ Barbara Beck, «Η Αιχμή του Εργατικού Δυναμικού», *Ο Κόσμος το 2010-The Economist*, (Ειδική Έκδοση της *Καθημερινής*), σελ. 73.

Μία άλλη αρνητική απόρροια της εκπληκτικής οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας ήταν η δημιουργία μίας σειράς ανισοτήτων τόσο σε ατομικό (οικονομικό και κοινωνικό) όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Οι ουρανοξύστες της Σαγκάης συμβιώνουν με τα αγροτόσπιτα της κινεζικής επαρχίας στην κινεζική επικράτεια. Οι 128 δισεκατομμυριούχοι, των οποίων ο αριθμός αυξάνεται συνεχώς¹⁸⁸, διαβιούν πλάι στα εκατοντάδες εκατομμύρια αγροτικού πληθυσμού. Ενδεικτικά, στο 10% των φτωχότερων αντιστοιχεί ένα 1,8% του συνολικού εισοδήματος, ενώ στο 10% των πλουσιότερων το 33%.¹⁸⁹.

Η πολιτική διατήρησης του γιουάν σταθερού και υποτιμημένου επέτρεψε την άνθιση των εξαγωγών, ενώ η πολιτική των χαμηλών επιτοκίων διευκόλυνε το δανεισμό που με τη σειρά του ευνόησε την επέκταση της παραγωγικής διαδικασίας. Τα φθηνά προϊόντα της Κίνας και τα φθηνά δάνεια αύξησαν τον αριθμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ανέβασαν το βιοτικό επίπεδο εκατομμυρίων Κινέζων και δημιούργησαν μία νευραλγική μεσαία τάξη πολιτών που αριθμεί περίπου 250 με 300 εκατομμύρια πολίτες χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι έχουν εξαλειφθεί οι τεράστιες περιφερειακές και εισοδηματικές ανισότητες. Για την ακρίβεια, ένα ποσοστό 2,8% του πληθυσμού ζει κάτω από το επίσημο όριο της φτώχειας που είναι 90 δολάρια το χρόνο¹⁹⁰. Επίσης, περίπου 6% του πληθυσμού ζει με εισοδήματα κάτω από 125 δολάρια το χρόνο¹⁹¹. Ωστόσο, δεν έχουμε διαθέσιμα στοιχεία για το ποσοστό του πληθυσμού που ζει με λιγότερα από 365 δολάρια το χρόνο, δηλαδή με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα που αποτελεί το όριο απόλυτης φτώχειας, σύμφωνα με τον ΟΗΕ. Η ανάδυση μεσαίας τάξης πολιτών στην Κίνα είναι πάρα πολύ σημαντική τόσο για την εθνική οικονομία όσο και για τη διεθνή. Περισσότεροι αστοί σημαίνει περισσότερη εσωτερική κατανάλωση και λιγότερη εξάρτηση από το εξωτερικό εμπόριο που συνεπάγεται ανισορροπίες. Επίσης, σημαίνει περισσότερα αυτοκίνητα και άλλες ανέσεις που συνεπάγονται επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Οι αστοί, όπως συνέβη στη Δύση, εδραίωσαν τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα γύρω από την ιδιωτική ιδιοκτησία. Το ανώτερο βιοτικό τους επίπεδο, η ανώτερη μόρφωση, η χρήση

¹⁸⁸ Βλ. και Russell Flannery, "China's Billionaire Boom", *Forbes*, 27 Οκτωβρίου 2010, <http://www.forbes.com/2010/10/27/china-billionaires-10-zong-li-billionaires.html> (ημερομηνία πρόσβασης 02/05/2011).

¹⁸⁹ Ρουμελιώτης 2009, σελ. 427.

¹⁹⁰ World Bank, *Poverty headcount ratio at national poverty line (% of population)*, 2011, <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC/countries/1W-CN?page=1&display=default>.

¹⁹¹ Index Mundi, "China Population below poverty line", ενδεικτική ημερομηνία 11 Μαρτίου 2010, http://www.indexmundi.com/china/population_below_poverty_line.html (ημερομηνία πρόσβασης 02/05/2011).

του διαδικτύου φέρνει συνεχώς τους Κινέζους αστούς σε επαφή με τον έξω κόσμο. Το εάν την οικονομική αλλαγή θα ακολουθήσει μία πολιτική αλλαγή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αστική τάξη. Εφόσον μάλιστα οι βασικές πηγές διαμαρτυρίας προέρχονται την επαρχία και τους φτωχούς χωρικούς και εφόσον η Κίνα βρίσκεται κάτω από την εκατοστή θέση των χωρών με το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ο καλύτερος τρόπος για να διαφυλαχθεί η σταθερότητα στην Κίνα είναι να δοθεί η δυνατότητα σε όλο και περισσότερους ανθρώπους να αποτελέσουν κομμάτι της αστικής τάξης. Βεβαίως, οι αλλαγές που ενδεχομένως θα φέρει η αστική τάξη θα είναι σταδιακές, διότι χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια. Περιλαμβάνει από επιχειρηματίες μέχρι καλλιτέχνες και δεν έχει αναπτύξει συνείδηση περί κοινού συμφέροντος. Αντίθετα, προς το παρόν, δείχνει να αποτελεί παράγοντα αστάθειας. Η δυσανεμία της είναι έντονη, διότι η υπερβάλλουσα ρευστότητα της ραγδαίας προ κρίσης οικονομικής άνθισης οδήγησε σε φούσκες στην αγορά κατοικιών και τη χορήγηση επισφαλών δανείων από τις τράπεζες. Οι υψηλές τιμές των κατοικιών δεν επιτρέπουν εύκολα σε νέα άτομα να ενταχθούν στη μεσαία τάξη. Τα επισφαλή δάνεια και το περιορισμένο κοινωνικό κράτος τούς προκαλούν μεγάλη οικονομική επιβάρυνση. Παράλληλα, το γεγονός ότι οι οικονομικά ισχυροί του κράτους μπορούν να φοροδιαφεύγουν, μεταθέτει όλο το βάρος στην οικονομικά διαρκώς ισχυροποιούμενη αλλά πολιτικά αδύναμη μεσαία τάξη¹⁹².

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στον αγροτικό τομέα, στον οποίο απασχολούνται πάνω από 300 εκατομμύρια άνθρωποι. Η Λαϊκή Δημοκρατία αποτελεί το μεγαλύτερο παραγωγό σιταριού και ρυζιού και το δεύτερο μεγαλύτερο παραγωγό καλαμποκιού¹⁹³. Και αυτό εξηγείται εύκολα από το γεγονός ότι ήδη από την εποχή του Μάο, όταν εμφανίστηκαν κρούσματα πείνας, έγινε αντιληπτό ότι η Κίνα πρέπει πρώτα από όλα να εξασφαλίσει τροφή για τον τεράστιο πληθυσμό της. Έτσι, άρχισε να επιδιώκει τη διατροφική αυτάρκεια και σήμερα είναι μία αυτοδύναμη αγροτική χώρα. Εσχάτως βέβαια αναπροσανατολίζεται και στην κτηνοτροφία.

Αξίζει να σταθούμε στα ουσιαστικά προβλήματα των αγροτών. Η αναφορά εξηγείται από το γεγονός ότι αποτελούν το 40% του κινεζικού εργατικού δυναμικού,

¹⁹² Για μία εκτενή μελέτη της κινεζικής μεσαίας τάξης, βλ. και Li Cheng (επιμ.), *Emerging Middle Class: Beyond Economic Transformation*, USA: The Brookings Institution, 2010, εισαγωγή και σελ. 3-32 και 135-157.

¹⁹³ Ρουμελιώτης 2009, σελ. 426.

ενώ παράλληλα εξαρχής το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας είχε αγροτικές βάσεις¹⁹⁴. Καταρχάς, το πραγματικό εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο των αγροτών είχε επιδεινωθεί σε σχέση με αυτά των εργαζομένων στις πόλεις ακόμη και πριν την κρίση. Δεύτερον, προκειμένου να εξευρεθούν πόροι για κοινωνικές υποδομές, η φορολόγηση των αγροτών είχε αυξηθεί. Το γεγονός αυτό προκαλεί ιδιαίτερα αρνητική εντύπωση. Ωστόσο, τόσο ο πρόεδρος Hu Jintao όσο και ο πρωθυπουργός Wen Jiabao ανήγαγαν σε προτεραιότητα τα προβλήματα των χωρικών όταν ανήλθαν στην εξουσία. Μάλιστα, ο πρωθυπουργός κατάργησε τον βασικό αγροτικό φόρο, ο οποίος επιβάρυνε τους Κινέζους αγρότες για πάνω από 2.000 χρόνια. Τρίτον, η κυβέρνηση είχε επιβάλει χαμηλές τιμές με σκοπό να στηρίξει την εκβιομηχάνιση, γεγονός που επιβάρυνε τους αγρότες. Τέταρτον, οι τοπικές διοικήσεις δεν διαχειρίστηκαν σωστά τους πόρους τους με αποτέλεσμα να υποβαθμιστούν οι αγροτικές περιοχές. Πέμπτον, η συντριπτική πλειοψηφία του αγροτικού πληθυσμού δεν διαθέτει ιατροφαρμακευτική προστασία¹⁹⁵. Έκτον, η λαϊκή δυσαρέσκεια των αγροτών έχει αυξηθεί λόγω των πολλών απαλλοτριώσεων αγροτικών περιουσιών στο «βωμό» της ανάπτυξης¹⁹⁶.

Θα κάνουμε ένα ακόμα σύντομο σχόλιο. Η κινεζική οικονομία, αν και εκβιομηχανισμένη και ταχέως αναδυόμενη με τα εκατοντάδες εκατομμύρια αγροτών και χωρικών δεν φαίνεται να είναι σε θέση να απειλήσει το διεθνές σύστημα μέσω επεκτατικού πολέμου για παράδειγμα. Αγροτικός πληθυσμός σημαίνει κατώτερα εισοδήματα, χαμηλότερη εκπαίδευση, βασικά προβλήματα επιβίωσης. Ένας αγροτικός πληθυσμός ίσως προσφέρεται περισσότερο για αμυντικούς πολέμους, επειδή δένεται με τη γη του.

Οι προκλήσεις που αναφέραμε και κυρίως οι ανισότητες, τα προβλήματα των αγροτών και οι ατέλειες της οικονομίας της αγοράς οδηγούν στην κατάταξη της χώρας μεταξύ των αναδυόμενων οικονομιών. Σύμφωνα μάλιστα με εκτίμηση, η Κίνα χρειάζεται ακόμα περίπου 35 χρόνια για να φτάσει σε επίπεδο μεσαίας από άποψης

¹⁹⁴ Το ΚΚΚ είχε αγροτικές και εθνικιστικές βάσεις (βλ. και Καργάκος 2011, σελ. 87). Αυτό λογικά πρέπει να το καθιστά ευαίσθητο στα αιτήματα των αγροτών.

¹⁹⁵ Ρουμελιώτης 2009, σελ. 426.

¹⁹⁶ Για τα προβλήματα των αγροτών που δείχνουν ότι η οικονομική ανάπτυξη έχει αφήσει πίσω τα περίπου 2/3 του πληθυσμού που συνδέεται με τη γη, βλ. και το απαγορευμένο από το καθεστώς βιβλίο Guidi Chen και Chuntao Wu, *Will the Boat Sink the Water? The Life of China's Peasants*, USA: Public Affairs, 2006.

ανάπτυξης χώρας¹⁹⁷. Σύμφωνα με την ίδια ανάλυση, στην πορεία της θα αντιμετωπίσει τρεις επιπλέον προκλήσεις: α) την έλλειψη πόρων και συγκεκριμένα ενέργειας, πρώτων υλών και νερού για τον τεράστιο πληθυσμό της, β) τα εμπόδια προς τη βιώσιμη ανάπτυξη που μεταφράζονται σε ρύπανση, απόβλητα και χαμηλή ανακύκλωση και γ) την έλλειψη συντονισμού μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Αφού αναφερθήκαμε στις οικονομικές, ας περάσουμε τώρα στις κοινωνικοπολιτικές προκλήσεις. Οι πολυετείς μεταρρυθμίσεις του «καπιταλισμού με σοσιαλ-κινεζικά χαρακτηριστικά» μετέβαλαν τόσο το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας όσο και την κινεζική κοινωνία. Το ΚΚΚ αποδείχθηκε ευπροσάρμοστο και δεν επέτρεψε να αναβιώσει η προσωπολατρεία-θεολατρεία τύπου Μάο, γεγονός που θα μπορούσε να ανακόψει τις μεταρρυθμίσεις και να φέρει την Κίνα ένα βήμα πιο κοντά προς την κατάρρευση, όπως συνέβη στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Παρά ταύτα, εξακολουθεί να αποτελεί μοντέλο αυταρχικό με συγκεντρωτισμό στη λήψη αποφάσεων, απαγόρευση κομματικού πλουραλισμού και πίστη στον εξαναγκασμό και την υπεροχή της προσωπικής εξουσίας επί των θεσμικών νορμών. Εντούτοις, με το πέρασμα του χρόνου και το άνοιγμα στο εξωτερικό οι μηχανισμοί ελέγχου χαλάρωσαν.

Παράλληλα, η κινεζική κοινωνία ερχόμενη σε επαφή με τον έξω κόσμο έχει καταστεί πιο συνειδητοποιημένη ως προς τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του πολιτικού συστήματος. Η εξάπλωση του διαδικτύου έχει καταστήσει ευκολότερη την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ατόμων από κάθε γωνιά της επικράτειας και τη γνωριμία με τις δυτικού τύπου κοινωνίες, γεγονός που καθιστά πολλούς νεότερους και μορφωμένους Κινέζους πιο ευαισθητοποιημένους απέναντι στα οφέλη μίας σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας¹⁹⁸. Οι δυναμικές διαδηλώσεις (όταν απειλούνται τα δικαιώματά τους), ακόμα και από άτομα της μεσαίας τάξης που κατά γενική ομολογία έχουν αποδειχθεί οι πλέον ωφελημένοι από τις μεταρρυθμίσεις, αποκαλύπτει την αλήθεια όλων των ανωτέρω. Και φυσικά δεν λείπουν οι

¹⁹⁷ Bijian Zheng, "China's "Peaceful Rise" to Great Power Status", *Foreign Affairs*, Σεπτέμβριος/Οκτώβριος 2005, <http://www.foreignaffairs.com/articles/61015/zheng-bijian/chinas-peaceful-rise-to-great-power-status> (ημερομηνία πρόσβασης 26/04/2011).

¹⁹⁸ Οι θεμελιώδεις βάσεις μίας σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας είναι η δημοκρατική και αντιπροσωπευτική αρχή, ο κοινοβουλευτικός έλεγχος η διάκριση των κρατικών εξουσιών με ουσιαστική ανεξαρτησία κάθε λειτουργίας –π.χ. της δικαστικής-, το κράτος δικαίου και το κοινωνικό κράτος δικαίου.

ηλεκτρονικές-διαδικτυακές καταγγελίες για κρατική διαφθορά και έλλειψη δημοκρατίας που υποβάλλουν ακόμα και κρατικοί αξιωματούχοι και επιχειρηματίες. Πρόκειται θα λέγαμε για μία εν σπέρματι ηλεκτρονική κοινωνία πολιτών. Ωστόσο, η πληθώρα αναταραχών, αν και κινητοποιεί εκατομμύρια πολιτών, εκτονώνεται κυρίως σε τοπικό επίπεδο χωρίς να αποτελεί πανεθνικό κίνημα και έχει στόχο πρωτίστως τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και όχι τον πολιτικό φιλελευθερισμό, τον οποίο εκ των πραγμάτων είναι σε θέση να επιδιώκουν μόνο οι εύποροι, οι νεότεροι και μορφωμένοι και οι διανοούμενοι. Ο πιο συνηθισμένος λόγος αναταραχής είναι οι απαλλοτριώσεις αγροτικής γης χωρίς ουσιαστική αποζημίωση προς όφελος επιχειρήσεων που ενίοτε ανήκουν σε τοπικούς κομματάρχες¹⁹⁹. Βεβαίως, δεν λείπουν και οι διαμαρτυρίες εναντίον της εκτεταμένης μόλυνσης, της διαφθοράς, των οικονομικών ανισοτήτων και των προσωρινών απολύσεων των κρατικά οργανωμένων επιχειρήσεων²⁰⁰.

Το ΚΚΚ γνωρίζει ότι η έντονη καταστολή των αντιδράσεων θα δημιουργήσει ακόμα περισσότερους εχθρούς και μείωση της νομιμοποίησής του. Εντούτοις, η εξουσία του δεν φαίνεται να κινδυνεύει, εφόσον εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο για τη μεγάλη πλειονότητα των πολιτών, το οποίο αποτελεί μάλιστα το μείζον ενδιαφέρον του μέσου σύγχρονου Κινέζου. Η αλλαγή βέβαια της ιδεολογίας που επιχειρεί το κόμμα, προκειμένου να περιλάβει και αστούς, ενδέχεται να προκαλέσει αντιδράσεις, εφόσον η κατεξοχήν κομματική βάση του –πρωτίστως οι αγρότες και δευτερευόντως οι εργάτες- θα αισθανθούν αδικημένοι. Το ενδεχόμενο μίας επανάστασης, αν και μακρινό σύμφωνα με τα ανωτέρω δεδομένα, δεν έχει εξαλειφθεί. Οι εξελίξεις είναι απρόβλεπτες σε μία χώρα γεμάτη από κρυφές κοινωνίες, επαναστατικούς πυρήνες, ιδιωτικούς στρατούς των ισχυρών του χρήματος, και παράνομα πολιτικά κόμματα, εφόσον το μόνο νόμιμο κόμμα είναι το Κομμουνιστικό²⁰¹. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να προκαλέσουν εντάσεις και να νομιμοποιήσουν βίαιες καταστολές και περιορισμούς δικαιωμάτων²⁰².

Μία επιπλέον μεγάλη πρόκληση που επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη είναι η περιβαλλοντική καταστροφή. Αν και δεν μπορούμε να την εντάξουμε ούτε στους οικονομικούς ούτε στους κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη και ισχύ, εντούτοις αξίζει να τον αναφέρουμε. Το 2007

¹⁹⁹ Βλ. και Chen και Wu 2006.

²⁰⁰ Thomas Lum, "Social Unrest in China", *CRS Report for Congress*, RL 33416, 8 Μαΐου 2006.

²⁰¹ Chang 2010.

²⁰² Βλ. και Ελευθεροτυπία, «Οι φόβοι της κινεζικής ηγεσίας», 8 Μαρτίου 2011, σελ. 2.

στην Κίνα, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, εκπέμφθηκαν 6.533.018 μετρικοί τόνοι CO₂ και το ποσό συνεχώς αυξάνεται. Η Ινδία τον ίδιο χρόνο εξέπεμψε περίπου 1,6 εκατ. kt. Σε παρόμοια με την Ινδία επίπεδα βρίσκεται η Ρωσία και η Ιαπωνία. Ωστόσο, η τεράστια αυτή ποσότητα εκπομπών που κατατάσσει την Κίνα στη θλιβερή πρώτη θέση μπορεί να συγκριθεί μόνο με αυτή των ΗΠΑ, του δεύτερου μεγαλύτερου ρυπαντή του κόσμου με 5.832.194 εκατ. kt CO₂²⁰³. Οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα προέρχονται από την καύση ορυκτών καυσίμων και την επεξεργασία του τσιμέντου. Οι κατά κεφαλήν εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα δεν είναι τόσο υψηλές για την Κίνα. Ανέρχονται στους 5 μετρικούς τόνους για το 2007. Την ίδια χρονιά το ίδιο ποσοστό για τις ΗΠΑ ανήλθε σε 19,3 μετρικούς τόνους, πολύ υψηλά. Αυτό που καθίσταται εμφανές από τη γενικότερη εξέταση των δεικτών είναι ότι οι κατά κεφαλήν εκπομπές CO₂ αυξάνονται ανάλογα με την ανάπτυξη των κρατών²⁰⁴. Η μόλυνση του περιβάλλοντος είναι σημαντική για πολλούς λόγους. Πλήττει την υγεία του πληθυσμού και επηρεάζει αρνητικά την παραγωγικότητα του κινεζικού εργατικού δυναμικού, της αιχμής του δόρατος της κινεζικής ανάπτυξης. Με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, στην Κίνα βρίσκονται είκοσι από τις πόλεις με την περισσότερη μόλυνση παγκοσμίως²⁰⁵. Επιπλέον, επιβαρύνεται η οικονομία και μακροπρόθεσμα το ασφαλιστικό σύστημα λόγω των ασθενειών που προκαλούνται. Η μόλυνση του περιβάλλοντος λέγεται ότι κοστίζει ένα 10% του ΑΕΠ της Κίνας ετησίως²⁰⁶. Με αυτό το ζήτημα σχετίζεται και η έλλειψη νερού, πρόβλημα που θα αντιμετωπίσει η Κίνα εντονότερα στο μέλλον. Το πόσιμο νερό αρχίζει να ελαττώνεται λόγω κυρίως των αποβλήτων των εργοστασίων.

Το μείζον ζήτημα που οφείλει να εμπεδώσει η Κίνα είναι ότι δεν μπορεί και δεν πρέπει να απειλήσει το διεθνές σύστημα. Όπως ένα ειρηνικό διεθνές σύστημα της επέτρεψε να αναπτυχθεί έτσι και οι πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που

²⁰³ World Bank, *CO₂ emissions (kt)*, 2011, <http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.KT?display=default> και για λεπτομέρειες βλ. International Energy Agency, *CO₂ Emissions From Fuel Combustion*, 2010 Edition, <http://www.iea.org/co2highlights/CO2highlights.pdf>.

²⁰⁴ World Bank, *CO₂ emissions (metric tons per capita)*, 2011, <http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC/countries/1W?display=default>.

²⁰⁵ Elwell, Labonte και Morrison 2007, σελ. 12.

²⁰⁶ China Daily, "Pollution costs equal 10% of China's GDP", 6 Ιουνίου 2006, http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-06/06/content_609350.htm (ημερομηνία πρόσβασης 27/04/2011).

επιχειρεί απαιτούν ένα διεθνές περιβάλλον ειρηνικό²⁰⁷. Εάν μάλιστα αυτές οι αλλαγές δεν λάβουν χώρα, δεν θα είναι σε θέση να αναπτυχθεί και να επιχειρήσει καν μία συστημική αλλαγή. Τα εσωτερικά της προβλήματα παρεμποδίζουν την ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη και την κατάταξη μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών. Εφόσον η ανάπτυξη, όπως τονίσαμε, αντικατοπτρίζει την οικονομική ισχύ, το κινεζικό κράτος οφείλει να αντιμετωπίσει τους παράγοντες που την παρεμποδίζουν. Πολύ πριν επιχειρήσει να απειλήσει το διεθνές σύστημα, θα χρειαστεί να αντιμετωπίσει τις εγχώριες απειλές. Η αποτελεσματική τους αντιμετώπιση θα κρίνει και την επιβίωση του καθεστώτος. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να υπενθυμίσουμε στον αναγνώστη ότι το πρίσμα της μελέτης εκτείνεται μέχρι το εγγύς μέλλον. Με αυτή την υπενθύμιση, προς το παρόν η Κίνα δεν δύναται να αποτελέσει απειλή λόγω πολλών εσωτερικών προβλημάτων.

Επίλογος

Η περιήγησή μας σε μία σειρά θεμάτων που αφορούν την Κίνα έφτασε στο τέλος της επιχειρώντας να απαντήσει στο ερώτημα εάν η Κίνα αποτελεί θαύμα ή απειλή για το σύγχρονο κόσμο. Βεβαίως, η μελέτη θα μπορούσε να επεκταθεί και σε μία ακόμα μεγαλύτερη γκάμα θεμάτων ή να παραθέσει ακόμα περισσότερες πληροφορίες. Ωστόσο, αυτό θα ξεπερνούσε τα όρια μίας διπλωματικής εργασίας.

Η παρούσα ανάλυση είχε ως κατευθυντήρια γραμμή τις παραδοχές του κλασικού ρεαλισμού (Morgenthau) αλλά και της γεωπολιτικής (Mearsheimer) ιδίως κατά την αναφορά στο υποσύστημα της Ασίας-Ειρηνικού και στο διεθνές σύστημα. Η μεγαλύτερη ωστόσο έμφαση δόθηκε στο νεορεαλισμό. Το έργο Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, αποτέλεσε τον οδηγό γύρω από τον οποίο διαρθρώθηκε η μελέτη. Με βάση το κεφάλαιο «Σταθερότητα και Αλλαγή» (που περιέγραφε τους παράγοντες που ευνοούν τη διεθνή πολιτική αλλαγή) αναλύθηκαν μία σειρά πηγών ισχύος (οικονομική και στρατιωτική ισχύς) και παραγόντων εξωτερικών (υποσύστημα και διεθνές σύστημα) και εσωτερικών (οικονομικά και κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά) με σκοπό να διερευνηθεί όσο το δυνατόν σφαιρικότερα το εάν η Κίνα είναι σε θέση να απειλήσει το διεθνές σύστημα

²⁰⁷ Guo Sujian (επιμ.), *China's Peaceful Rise in the 21st century: Domestic and International Conditions*, Hampshire: Ashgate Publishing Company, 2006.

προβαίνοντας σε συστημική αλλαγή, δηλαδή σε αλλαγή στην ηγεσία του, σε ανατροπή του status quo υπέρ αυτής. Παράλληλα, ακολουθήσαμε τις τρεις εικόνες του Kenneth Waltz στο βιβλίο του, *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος*, από όπου αντλήσαμε τη σκέψη για την επίδραση που ασκεί και τα όρια δράσης που επιβάλλει το σύστημα στους δρώντες. Εμείς, πέραν του διεθνούς συστήματος, αναφερθήκαμε και στον τρόπο που το γεωπολιτικά αναβαθμισμένο υποσύστημα της Ασίας-Ειρηνικού επιδρά στο σκεπτικό και τη δράση της κινεζικής ηγεσίας. Εκεί παρατηρείται μία κούρσα εξοπλισμών, ανισορροπίες ισχύος και αμοιβαία καχυποψία που προέρχεται από ιστορικά πάθη. Το περιβάλλον αυτό δημιουργεί μία έκρυθμη κατάσταση που, εάν συνδυαστεί με την άνοδο της κινεζικής ισχύος σε σχέση με αυτήν των άλλων περιφερειακών δρώντων, την ανάγκη του κόμματος να διατηρεί την ενότητα του λαού και τη νομιμοποίηση της εξουσίας του μέσω του συσπειρωτικού εθνικισμού, την ανάδυση νέων και απαιτητικών δρώντων που είναι σε θέση να επηρεάζουν πρόσωπα που ασκούν την κινεζική εξωτερική πολιτική καθώς και τις προθέσεις της Κίνας για εθνική ακεραιότητα και ασφάλεια που περιλαμβάνει αναπόφευκτα και την περιφέρεια, τότε δεν αποκλείονται εντάσεις ακόμα και ένοπλες με σκοπό η Κίνα να επιλύσει τα όποια συνοριακά προβλήματα και να καταλάβει τη θέση που θεωρεί ότι της αρμόζει, αυτήν του περιφερειακού ηγεμόνα. Το μεγαλύτερο ανάχωμα απέναντι σε αυτόν τον απώτερο στόχο μοιάζει να είναι η αμερικανική παρουσία στην περιοχή.

Εν αντιθέσει με το πολυπολικό και έκρυθμο υποσύστημα, το διεθνές σύστημα φαίνεται σταθερότερο. Οι ΗΠΑ διατηρούν ακόμα την πρωτοκαθεδρία με μεγάλες και ποιοτικές πηγές ισχύος, με έναν εμπειροπόλεμο στρατό και με ικανότητα προβολής ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο, με τη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, με ένα δίκτυο συμμάχων σταθερό και με ένα πλέγμα θεσμών ανθεκτικό παρά τους κραδασμούς. Η Κίνα με τις παρούσες πηγές ισχύος της επιδιώκει να δημιουργήσει ένα αντίστοιχο με το αμερικανικό πλαίσιο με την ίδια στο επίκεντρο για την Ανατολική Ασία. Το βλέμμα της δεν είναι στραμμένο στην ηγεσία του διεθνούς συστήματος. Τα συμφέροντά της –για παράδειγμα η αναζήτηση ενέργειας– την αναγκάζουν να εμπλέκεται σε μακρινά σημεία του ορίζοντα ή να προκαλεί ανισορροπίες στο διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα. Ωστόσο, αυτά τα σημάδια μπορούν να εκληφθούν προς το παρόν ως ανεπιθύμητες παρενέργειες, εφόσον η Κίνα με δεδομένο ότι αποτελεί έναν ορθολογικό δρώντα, θεωρείται ότι κατανοεί πως είναι προς το συμφέρον της ένα παγκόσμιο σταθερό οικονομικό

σύστημα. Εάν ποτέ η ισχύς της επιτρέψει να αμφισβητήσει την αμερικανική ηγεμονία θα πρέπει να είναι σε θέση να αναλάβει τις ευθύνες του ηγεμόνα ή να αντιπροτείνει ένα νέο σύστημα, ζητούμενα δύσκολα και χρονοβόρα.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στα οικονομικά στοιχεία, εφόσον το μεγαλύτερο θαύμα που επιτελεί αυτή τη στιγμή η Κίνα στρέφεται γύρω από την οικονομική ανάπτυξη. Η αύξηση της κινεζικής οικονομικής ισχύος σε συνδυασμό με τη σχετική σταθερότητα και τους κραδασμούς της αμερικανικής οικονομίας λόγω της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης της επιτρέπει να εκσυγχρονίζει το στρατό της, να αυξάνει την πολιτική της επιρροή στην περιφέρειά της, να αγοράζει ακόμα και το αμερικανικό χρέος μέσω της αγοράς ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου. Η παρούσα ανάλυση υποστηρίζει ότι η οικονομική ισχύς αποτελεί τη βάση για όλες τις άλλες πηγές ισχύος, την πολιτική, τη στρατιωτική, και την πολιτιστική. Το θαύμα της Κίνας συνίσταται στη μετεξέλιξη της κεντρικά οργανωμένης επαναστατικής οικονομίας της σε μία ανοιχτή οικονομία της αγοράς με σοσιαλκινεζικά χαρακτηριστικά, η οποία οδήγησε σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και αναβάθμισε τη ζωή εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων σε περίπου τριάντα χρόνια, διάστημα σχετικά μικρό συγκρινόμενο με το μέγεθος της αλλαγής και του πληθυσμού. Εφόσον η οικονομική ισχύς στη σύγχρονη εποχή μετρίεται κυρίως με βάση τους ρυθμούς ανάπτυξης, θεωρήθηκε χρήσιμο να αναφερθούν οι παράγοντες που δημιουργούν προβλήματα στη διατήρηση της ραγδαίας και αδιάλειπτης ανάπτυξης. Η αναφορά στα εν λόγω προβλήματα έγινε τόσο στο κεφάλαιο της οικονομικής ισχύος όσο και σε αυτό του «γίγαντα με τα πηλίνα πόδια». Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Κίνα δεν της επιτρέπουν να αποτελέσει απειλή για διάφορους λόγους: οι ανισότητες μεταξύ του πληθυσμού δεν πείθουν τα φτωχότερα στρώματα ότι έχουν να κερδίσουν κάτι περισσότερο από μία ανάδυση της Κίνας στη διεθνή ηγεμονία; η αδιάλειπτη ανάπτυξη δεν είναι καθόλου βέβαιη, όπως μας απέδειξε μία σειρά παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων για τις οποίες ευθύνεται και η Κίνα λόγω των ανισορροπιών που προκαλεί η ανάπτυξή της; η πρόσφατη οικονομική κρίση έφερε στην επιφάνεια τα μείζονα προβλήματα της κινεζικής οικονομίας, όπως είναι η μεγάλη εξάρτηση από το εξωτερικό εμπόριο. Η πλέον σημαντική, κατά τη γνώμη μας, πρόκληση που θα κληθεί να αντιμετωπίσει το ασιατικό κράτος προτού επιδιώξει να απειλήσει το σύστημα είναι η βιωσιμότητα του Κομμουνιστικού Κόμματος. Η διαφθορά και οι πελατειακές σχέσεις σε συνδυασμό με τα προβλήματα των κατώτερων στρωμάτων, την αναπόφευκτη φθορά του χρόνου και τις αυξανόμενες απαιτήσεις για

περισσότερες ελευθερίες από μία ανερχόμενη μεσαία τάξη πρέπει να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά και θα κρίνουν την πορεία του κόμματος στην εξουσία, της Κίνας στο διεθνές σύστημα αλλά και ίσως του κόσμου ολόκληρου.

Η στρατιωτική ισχύς, αν και αποτελεί ξεχωριστό κομμάτι της μελέτης, δεν τοποθετείται σε πρώτο πλάνο. Η αναφορά γίνεται, ώστε να συμπληρωθούν κενά γεωπολιτικής κατανόησης από τα τμήματα που αναφέρονται στο υποσύστημα και στο διεθνές σύστημα αλλά και για να τονιστούν οι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί της Κίνας. Ο «κίτρινος δράκων» έχει περιορισμένους στην περιφέρειά του σκοπούς που άπτονται κυρίως της εθνικής ασφάλειας, της προστασίας της εξουσίας του κόμματος και της διαφύλαξης της εθνικής εδαφικής ακεραιότητας. Αυτοί οι στόχοι «φωτογραφίζουν» ορισμένες περιοχές που θεωρούνται κινεζικό έδαφος και από τις οποίες ενδέχεται να προκύψουν εντάσεις, όπως είναι η Ταϊβάν, το Θιβέτ και η Ξινγιανγκ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά η Θάλασσα της Νότιας Κίνας, όπου παρατηρείται έντονη κούρσα εξοπλισμών στην οποία συμμετέχει ενεργά η Κίνα προβαίνοντας μάλιστα σε επιθετικές ενέργειες σε διαφιλονικούμενα ύδατα. Η κινεζική ηγεσία επενδύει στην ποιοτική αναβάθμιση του κινεζικού στρατού. Ωστόσο, η τεχνολογική και ανθρώπινη αναβάθμιση δεν της επιτρέπει ακόμα να επιδιώξει υποσυστημική αλλαγή με μικρό κόστος, γεγονός που θα την αποθαρρύνει να απειλήσει στρατιωτικά το υποσύστημα για το εγγύς μέλλον. Ο μεγαλύτερος ωστόσο ανασταλτικός παράγοντας για την Κίνα είναι, κατά την άποψή μας, η αμερικανική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή συνοδευόμενη από ξεκάθαρες συμμαχικές δεσμεύσεις. Η οικονομική ισχύς θα επιτρέψει στην Κίνα να αποκτήσει έναν ισχυρό στρατό, αλλά, μόνο εάν διατηρηθεί μία ραγδαία και αδιάλειπτη επί μακρόν οικονομική ανάπτυξη θα στηρίξει μία ισχύ ικανή να αναδείξει την Κίνα σε περιφερειακό ηγεμόνα (Mearsheimer).

Εν κατακλείδι και προς το παρόν μέχρι το άμεσο μέλλον, οι στόχοι της Κίνας δεν αποτελούν απειλή, η οικονομική της ισχύς αποτελεί τόσο θαύμα όσο και απειλή, η στρατιωτική της ισχύς δεν αποτελεί θαύμα μα απειλεί το περιφερειακό σύστημα, ενώ τα εσωτερικά της προβλήματα την εμποδίζουν να αποτελέσει απειλή. Το περιφερειακό σύστημα την ενθαρρύνει να αποτελέσει απειλή, ενώ το διεθνές την αποθαρρύνει. Η Κίνα μπορεί να αποτελεί θαύμα και απειλή ταυτόχρονα, αλλά προς το παρόν σωρευτικά αποτελεί περισσότερο θαύμα παρά απειλή για την ανατροπή της παγκόσμιας καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων.